

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ, ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑ", Κ. ΜΑΪΣΝΕΡ ΚΑΙ Ν. ΚΑΡΓΑΔΟΥΡΗ - 7051
ΜΕΤΑΛΛΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΧΑΛΚΙΟΠΟΥΛΟΥ, ΑΓ. ΜΑΡΚΟΥ 14 - ΑΘΗΝΑΙ

Ἡ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

1

ΑΡΧΑΙΟΙ ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1

ΟΔΗΓΟΣ

ΤΩΝ

Δ Ε Λ Φ Ω Ν

ΥΠΟ

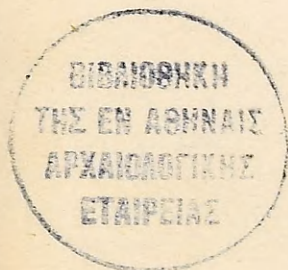
ΑΝΤ. Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΥ

*Ὁλβιος οὗτος ἀνὴρ, ὃς κατὰ λείον οὐδὸν
Φοῖβον Ἀπόλλωνος χρηστήριον εἰσαναβαίνει...*

ΑΘΗΝΑΙ

1935

(Τ6752)

CH 67/90

Εικ. 1. Όψεις πρὸς Δ ἐκ τοῦ σημερινοῦ χωρίου Δελφοί. Ἀριστερόθεν ἡ Κίρρις, ὁ Πλειστός, ὁ προβλῆς βράχος τῆς Κρίσης ἐν τῷ ἐλαιῶνι, ἡ θάλασσα τῆς Ἰτέας ἐν μέσῳ καὶ πέραν ἡ Κυλλήνη τῆς Πελοποννήσου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οἱ Δελφοὶ ἀνήκουν εἰς τὴν Φωκίδα. Εἶνε προσίτοι ἀπὸ ξηρᾶς μὲν διὰ Λεβαδείας-Ἀραχώβης (Ἀνεμωρείας πάλαι) ἢ διὰ Μπράλλου-Ἀμφίσσης, ἀπὸ θαλάσσης δὲ διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου-Ἰτέας. Παρὰ τὴν Ἰτέαν πρὸς Α 20' εἶνε τὰ ἐρείπια τῆς **Κίρρας**, ἐπινείου τῶν Δελφῶν. Ἡ ὁδὸς αὕτη ἦγε διὰ τοῦ ἐλαιοφύτου νῦν Κρισαίου πεδίου καὶ διὰ τῆς ἀρχαιοτάτης πόλεως **Κρίσης**, ἣτις ἔκειτο εἰς τὸν βραχώδη λόφον τὸν προέχοντα τοῦ χωρίου Χρισοῦ δεξιὰ κατὰ τὴν εἰς τοὺς Δελφοὺς καὶ τὸν Παρνασσὸν ἀνάβασιν (*εἰκ. 1*). Ἐνταῦθα σφύζονται λείψανα Κυκλωπείων τειχῶν.

Εἰκ. 2. Τὸ σημερινὸν χωρίον τῶν Δελφῶν ἐξ Α.

Γεωλογικῶς ἀπεσπᾶσθη ἀπὸ τοῦ Παρνασοῦ τὸ ὄρος **Κίρφης** πρὸς Ν, μεταξὺ δὲ ἀμφοτέρων ῥέει ὁ Πλειστός χεῖμαρρος βαθύς. Ὑπεράνω τοῦ Χρισοῦ εἶνε τὸ σημερινὸν χωρίον Δελφοὶ (*εἰκ. 2*) καὶ ἀμέσως πέραν αὐτοῦ εἰς τὴν καμπὴν τῆς πλευρᾶς τοῦ ὄρους πρὸς τὴν Ἀράχωβαν εἶνε τὰ ἐρείπια τῶν ἀρχαίων Δελφῶν καὶ τοῦ τεμένους τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπὶ στενοῦ κατηφορικοῦ ἐδάφους ὑπὸ ἀποτόμους ὑψηλοὺς βράχους, τὰς λεγομένας δηλ. **Φαιδριάδας πέτρας** (*εἰκ. 3*). Αὗται χωρίζονται εἰς δύο ὑπὸ ἀποκρήμνου ρεύματος, ἔνθα ἡ πηγὴ **Κασταλία** (ὑψ. ἀπὸ θαλάσσης 525 μ).

Πέραν τοῦ ρεύματος τῆς Κασταλίας ὑπὸ τὴν νῦν ἀμαξιτὸν ὁδὸν εἶνε πρῶτον τὸ **Γυμνάσιον** καὶ περαιτέρω τὸ τέμενος τῆς **Προναίας Ἀθηνᾶς** (*εἰκ. 4*).

Ὁ θεατὴς καταπλήσσειται πρὸ τῆς ἀπαραμίλλου ὀρεινῆς διασκευῆς τοῦ πέριξ τοπίου καὶ τῆς ἐναλλαγῆς

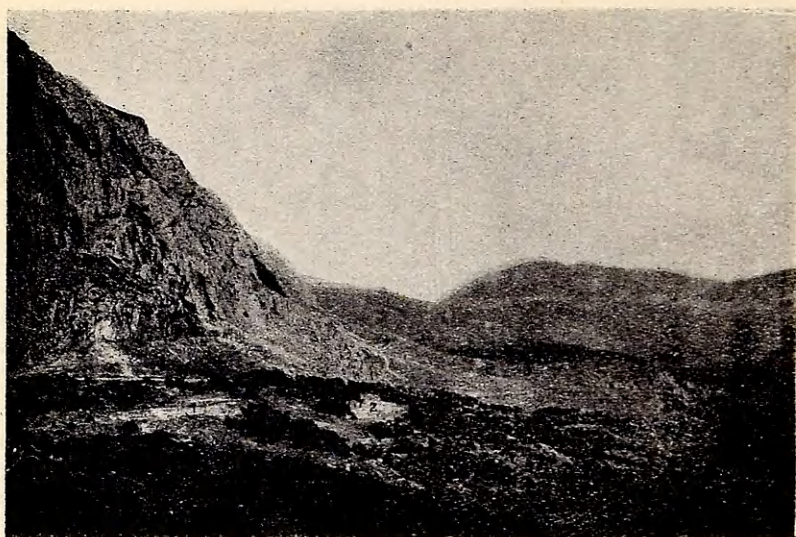

Εἰκ. 3. Τὰ εἱρεῖπια τῶν Δελφῶν ὑπὸ τὴν δυτ. Φαιδριάδα μέχρι Κασταλίας.
Ἀριστερὰ τὸ μουσεῖον.

τῶν χρωμάτων ἐν τῇ πτυχῇ τοῦ Παρνασοῦ, ἔνθα ἐφώ-
λευσεν ἱερὸν ἐπιφανέστατον τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ λατρεία ἐν Δελφοῖς ὑπῆρχε τοῦλάχιστον ἀπὸ
τῶν μυκηναϊκῶν ἥτοι τῶν παλαιοτάτων ἐλληνικῶν χρό-
νων (1500 περίπου π. Χ.).

Ῥωγμὴ τῆς γῆς, ἐξ ἧς ἀνεδίδοντο ἀέρια — καὶ νῦν
ὕπάρχει τοιαύτη ρωγμὴ κατὰ τὸ Δ ἄκρον τοῦ χωρίου —
ἔδωκεν ἀφορμὴν πρὸς λειτουργίαν τοῦ μαντείου καὶ
λατρείαν τῆς παμμήτορος Γῆς, πρὸς ἣν συνεδυσάσθη
καὶ ὁ βόρειος χθόνιος Ποσειδῶν, πρὶν γίνῃ ποντομέδων
εἰς τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος. Ὑπερβόρειοι δ' ἔκτισαν
καὶ τὸ πρῶτον μαντεῖον. Ὀνόματα τῶν κτιστῶν τού-

Εἰκ. 4. Τὸ Γυμνάσιον (1) καὶ τὸ τέμενος τῆς Προναίας Ἀθηνᾶς ὑπὸ τὴν Ὑάμπειαν Φαιδριάδα πέτρᾳ. Εἰς τὸ βάθος ἐν μέσῳ ἡ Ἀνεμώρεια (Ἀράχωβα).

των λέγονται ὁ Παγασὸς καὶ ὁ Ἀγυιεὺς (πρβλ. Παγασαί, Ἀγυιά). Ἐν κτίσμα τοῦ μαντείου λέγεται, ὅτι ἦτο ἐκ δάφνης τῶν Τεμπῶν, ὁμοία δὲ δάφνη ἦτο τὸ ἔπαθλον τῶν πυθίων ἀγώνων. Συγκύριος τῇ Γῇ ἢ διάδοχος ἐμφανίζεται ἡ ταυτιζομένη πρὸς αὐτὴν Θέμις, μέχρις ὅτου οἱ μακεδόνες Δωριεῖς κατελθόντες ἀπὸ τῶν ὑπωρειῶν τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Τεμπῶν, προσωρινοῦ σταθμοῦ των, ἐκόμισαν ἀπὸ τὸ Πύθιον ἵσως, πόλιν τοῦ ζυγοῦ τῶν Καμβουνίων (Σαρανταπόρου), τὴν λατρεῖαν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἣτις σὺν τῷ χρόνῳ ἐκνικᾷ ἐν Δελφοῖς.

Τοῦτο ἐγένεν ἐν τινι μέτρῳ βιαίως· διότι λέγεται, ὅτι ὁ Ἀπόλλων ἐφόνευσε τὸν χθόνιον δράκοντα Πύ-

θωνα φύλακα τοῦ μαντείου τῆς Γῆς καὶ διὰ τοῦτο δῆθεν ἐπωνομάζετο **πύθιος**, πυθοκτόνος.

Τὰς ἑορτὰς τοῦ Ἀπόλλωνος συνώδευον καὶ ἀγῶνες, **τὰ πύθια**, ἅτινα ἔλαβον μεγάλην ἀνάπτυξιν ἔπειτα (ἀγῶνες μουσικοί, γυμνικοί, ἵππικοί). Αἱ παραδόσεις, ὅτι ἐκ Κρήτης ἦλθον οἱ ἱδρυταὶ τοῦ ἱεροῦ, δεικνύουσι τὴν ἰσχυράν ἐπιμειξίαν καὶ ἐπίδρασιν τοῦ κρητικοῦ πολιτισμοῦ πρὸς βορρᾶν.

Κατὰ τὰ πύθια κατέπαυον αἱ ἐχθροπραξίαι (**ἐκχειρίᾳ**) καὶ συνήρχοντο πολλοὶ Ἕλληνες, κυρίως ἐκ τῆς βορείου Ἑλλάδος κατ' ἀρχάς, συμπήξαντες οὕτω πολιτικὴν ὁμοσπονδίαν (ἀμφικτιονίαν), ὡς ἡ παλαιότερα ἐν Πύλαις ἢ Θερμοπύλαις (Πυλαία), πρὸς ἣν ἐταυτίσθη ἢ συνεδυσάσθη ἡ νέα. Ἡ ἀμφικτιονία συνήρχετο ἔκτοτε τό φθινόπωρον ἐν Πύλαις καὶ τὸ ἔαρ ἐν Δελφοῖς.

Κατὰ τὴν Ἀπολλωνιακὴν περίοδον τῆς λατρείας ἐκτίσθη ἀξιόλογος ναός, ὃν γνωρίζει πλούσιον ὁ Ὅμηρος. Τὰ πλοῦτη τοῦ ἱεροῦ ἠδὲ ἤθησαν μετὰ τὸ τέλος τοῦ α'. ἱεροῦ πόλέμου (596-585 π. Χ.), καθ' ὃν κατεστράφη ἡ Κρῖσα ὑπὸ τῶν Ἀμφικτιόνων καὶ καθιερώθη εἰς τὸν Ἀπόλλωνα τὸ Κρισαῖον πεδῖον ὡς νομή. Περί τὸν ναὸν ἦτο περίβολος τεμένους ἀσθενῆς, ἀλλὰ περὶ τὴν ἄλλην πόλιν ἰσχυρὸν κυκλώπειον τεῖχος, ἀναγόμενον εἰς τὸ τέλος τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς (1000 π. Χ. περίπου). Τὸν ναόν, καέντα τῷ 548 π. Χ., ἀνωκοδόμησαν διὰ πανελληνίων εἰσφορῶν μέχρι τοῦ 505, ἐργολαβόντων διὰ τὰς κιονοστοιχίας καὶ τὰ ἀετώματα τῶν Ἀθηναίων Ἀλκμεωνιδῶν, ἑξορίστων τότε ἐν Δελφοῖς. Τὰ κτίσματα τῆς πρὸ τοῦ 548 περιόδου δεικνύει τὸ κίτρινον χρῶμα τοῦ χάρτου Ι, τὰ δ' ἔπειτα δεικνύει τὸ κόκκινον.

Ὁ νέος ναὸς κατεστράφη ὑπὸ καταπεσόντων ἐκ

τῶν Φαιδριάδων βράχων περὶ τὸ 372, ἀνωκοδομήθη δὲ πάλιν ὑπ' ἀμφικτιονικῆς ἐπιτροπείας **ναοποιῶν** διὰ πανελληνίων εἰσφορῶν καὶ διὰ τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως, ἣν ἠναγκάσθησαν νὰ καταβάλουν οἱ Φωκεῖς, ἐπειδὴ εἶχον καταλάβει ἀσεβῶς τὸ μαντεῖον καὶ διαρπάσει τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ κατὰ τὸν γ'. ἱερὸν πόλεμον (356-346 π. Χ.). Ἡ οἰκοδομία, ἀρξαμένη τῷ 369 π. Χ. καὶ διακοπεῖσα ἔτη τινὰ κατὰ τὸν πόλεμον, ἔληξεν ἐν τοῖς κυρίοις τῷ 329, λεπτομέρειαι ὅμως ἐγένοντο καὶ κατὰ τὸν γ'. αἰ. π. Χ. Τὰ κυανοῦν χρῶμα ἐν τῷ χάρτῃ I δηλοῖ τὰ ἔκτοτε κτίσματα.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως τῷ 339 π. Χ. ὁ Φίλιππος, ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ἐντολῇ τῶν Ἀμφικτιόνων καταστρέψας τὴν Ἀμφισσαν τολμήσασαν νὰ γεωργήσῃ τὸ καθιερωμένον Κρισαῖον πεδῖον, κερδήσας δὲ καὶ τὴν ἐν Χαιρωνεῖα μάχην (338 π. Χ.) καὶ ὑποτάξας τὴν Ἑλλάδα, ἔλαβεν ὑπεροχὴν ἐν τῇ Ἀμφικτιονίᾳ.

Τὸ ἱερὸν, διαφυγὸν μέγαν κίνδυνον κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Γαλατῶν (279 π. Χ.), οὗ ἕνεκα ἰδρύθη καὶ ἡ ἐνιαυσία ἑορτὴ τὰ **Σωτήρια**, περιῆλθεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους διὰ τοῦ Παύλου Αἰμιλίου τῷ 168, τῷ δὲ 86 π. Χ. ὁ Σύλλας ἀφῆρεσεν ἐξ αὐτοῦ πολλὰ πολύτιμα ἀναθήματα. Τῷ 83 π. Χ. οἱ Μαῖδοι, ἔθνός βάρβαρον θρακικόν, ἐληλάτησαν καὶ ἐνέπρησαν ἐν μέρει τὸ ἱερὸν, ὅπερ ἐπεσκευάσθη ἔπειτα. Ὁ Νέρων ἀπήγαγε 500 ἀγάλματα, ἀλλ' ὁ Πλίνιος λέγει, ὅτι ὑπελείποντο ἔτι τρισχίλια, πλούσιον δ' ὡς μουσεῖον εὔρε τὸ ἱερὸν καὶ ὁ περιηγητὴς Παυσανίας (περὶ τὸ 170 μ. Χ.). Ὁ Δομετιανὸς ἐπεσκεύασε τὸν ναὸν τῷ 84 μ. Χ. καὶ ἄλλοι δ' αὐτοκράτορες ἠνύνησαν αὐτό. Ὁ Ἀδριανὸς τὸ ἐπεσκεύεθαι δίς, ἱερέως ὄντος ἐκεῖ καὶ τοῦ συγγραφέως Πλουτάρχου.

Ἄλλ' ὁ Χριστιανισμὸς ἐκτεινόμενος καὶ κατακτῶν τὰ πλήθη, ἡλάττωνε τοὺς πιστεύοντας εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς θεοὺς καὶ τὸ ἱερὸν ἐπένετο μᾶλλον καὶ μᾶλλον. Πολλὰ καλλιτεχνήματα ἀπήχθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, μέχρις ὅτου ὁ Θεοδοσίος Α' περὶ τὸ 394 διὰ διατάγματος ἀπηγόρευσε τὴν ἀρχαίαν λατρείαν. Ἀπὸ τοῦ 5ου αἰ. μ. Χ. χρονολογοῦνται τὰ μαρμάρινα λείψανα χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν ἐν Δελφοῖς. Ἄλλ' ὁ τόπος περιήλθε πλέον εἰς ἀφάνειαν, τὸ ὄνομά του ἐλησμονήθη καὶ ἀντικατεστάθη κατὰ τὸν μεσαῖωνα διὰ τοῦ ὀνόματος Καστρί, ὅπερ σφύζεται καὶ νῦν. Τὰ οἰκοδομήματα κατεστράφησαν κατ' ἄγνωστον τρόπον, ἢ ὑπὸ σεισμῶν ἢ ὑπὸ καταπεσόντων ἄλλως βράχων ἢ ὑπ' ἀνθρώπων.

Ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας παρέμενον τὰ ἐρείπια κεκαλυμμένα ὑπὸ τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ ἐξηπλοῦτο τὸ κατεδαφισθὲν ἤδη χωρίον (*εἰκ.* 5) Καστρί. Κατὰ τὸν λήξαντα δὲ 19ον αἰῶνα ἤρξατο βαθμιαίως ἡ μελέτη κυρίως φανερώων τινων ἐρειπίων κατ' ἀρχάς, ἢ καὶ τινων ἄλλων, ἅτινα ἀπεκάλυπτον δοκιμαστικαὶ σκαφαὶ (1840 μ. Χ.) γινόμεναι ἐν μικρῷ μέτρῳ, ἐπεξετάθη δὲ βαθμηδὸν (1860-61, 1880, 1887), μέχρις ὅτου ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις μετὰ πολυετεῖς διαπραγματεύσεις ἔλαβε παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους τὴν ἄδειαν τῆς ὀλοκλήρου ἀνασκαφῆς τῶν Δελφῶν (1891), ψηφίσασα πρὸς τοῦτο 500 χιλιάδας φράγκων.

Τὴν ἀνασκαφὴν ταύτην ἐξετέλεσεν ἡ ἐν Ἀθήναις γαλλικὴ ἀρχαιολογικὴ σχολὴ διευθύνωντος τοῦ Θεοφίλου Homolle. Διὰ δαπάνης 250 χιλ. χρυσῶν δραχμῶν, εἰς ἃς πλὴν ἄλλων δαπανῶν προσέθηκεν ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐτέρας 60 χιλιάδας, ἡγοράσθη τὸ χωρίον Καστρί, κατηδαφίσθη δὲ καὶ ἐκτίσθη ἐπὶ θέσεως πανοραματικῆς

περὶ τὰ 7 λεπτὰ τῆς ὥρας δυτικώτερον (*εικ. 2*). Μετὰ τοῦτο ἡ ἐργασία, φέρουσα εἰς φῶς τὸ ἐν μετὰ τὸ ἔτερον τὰ διάφορα μνημεῖα καὶ κτίρια, προεκάλει τὴν ἐκπληξιν καὶ ἐξήγειρεν ἀκόρεστον τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀπανταχοῦ ἐπιστημονικοῦ ἢ φιλεπιστήμονος κόσμου μέχρι τοῦ 1903, ὅτε ἔληξεν ἐν τοῖς κυρίοις.

Ἀνεσκάφησαν κυρίως τὰ τέσσαρα κέντρα τῶν ἀρχαίων Δελφῶν, ἅτινα γνωρίζομεν ἐκ τοῦ περιηγητοῦ καὶ συγγραφέως Πausανίου (β' αἰ μ. Χ.), ἦτοι τὸ τέμενος τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸ γυμνάσιον, τὸ στάδιον καὶ τὸ τέμενος τῆς Προναίας Ἀθηνᾶς. Ἡ κυρίως πόλις, τὰ ιδιωτικὰ δηλ. κτίρια, καὶ ἡ ἔδρα τοῦ ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου ἠρευνήθησαν ὀλίγον.

Τὰ εὐρήματα ὑπῆρξαν ὑπὲρ πᾶσαν ἐλπίδα πλούσια καὶ ποικίλα. Οὐδὲν ἀρχαιολογικὸν κέντρον δύναται νὰ ἐπιδείξῃ τόσας (ὑπὲρ τὰς 6) χιλιάδας ἐπιγραφῶν, ὅσας οἱ Δελφοί· πανταχοῦ τοῦ δελφικοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου κατεσκευασμένοι πολλοὶ λίθοι καλύπτονται ὑπὸ γραμμάτων. Τὸ πρωτοτυπώτερον ὅμως εἶνε, ὅτι πλεῖστοι τοῖχοι, ὄρθιοι ἰστάμενοι ἢ ἀνασυσταθέντες ἤδη, καλύπτονται ὑπὸ ὀλοκλήρων ἐγγράφων ἀποτελούντων ἱστορικὸν ἀρχεῖον πολυτιμότατον. Ὁ περίφημος πολυγωνικὸς τοῖχος, ὁ ὑποβαστάζων τὸ ἄνδρον ἢ ὑψίπεδον ἐφ' οὗ ἱδρύεται ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, διατηρεῖ ἑκατοντάδας ὀλοκλήρους ἐπιγραφῶν ἐπὶ ἐκτάσεως περίπου 90 μ. μήκους καὶ 5 μ. ὕψους. Ἀναφέρονται δὲ αἱ Δελφικαὶ ἐπιγραφαὶ εἰς τὸν δημόσιον, τὸν ιδιωτικὸν καὶ τὸν θρησκευτικὸν βίον τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἔχουσι πολλάκις σχέσιν ὅχι μόνον πρὸς τοὺς Δελφοὺς ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄλλας ἐλληνικὰς πόλεις. Εἶνε ἐπίσημοι δημοσιεύσεις, ἅς, ἐν ἐλλείψει δημοσιογραφι-

Εικ. 5. Τὸ παλαιότερον χωριὸν τῶν Δελφῶν, ὡς ἐκάλυπτε τὰ ἱερεῖα πρὶν καταδαφισθῆναι χάριν τῶν ἀνασκαφῶν.

κῶν ὀργάνων, ἐποιοῦντο πολλάκις οἱ παλαιοὶ ἐν τοῖς πανελληνίοις κέντροις. Οὐχὶ δὲ σελίδας, ἀλλὰ τόμους πολλοὺς προσθέτουσιν εἰς τὴν καθόλου ἱστορίαν αἱ ἱστορικαὶ αὐταὶ λίθιναι δέλτοι. Τὰ ἀρχαιολογικὰ ὅμως εὐρήματα δὲν ἐξεδόθησαν ἀκόμῃ ὅλα, διότι ἡ ἀρχαιολογικὴ τροφή, ἣν παρέσχον οὕτω οἱ Δελφοὶ ὑπῆρξε καθ' ὑπερβολὴν δαψιλής.

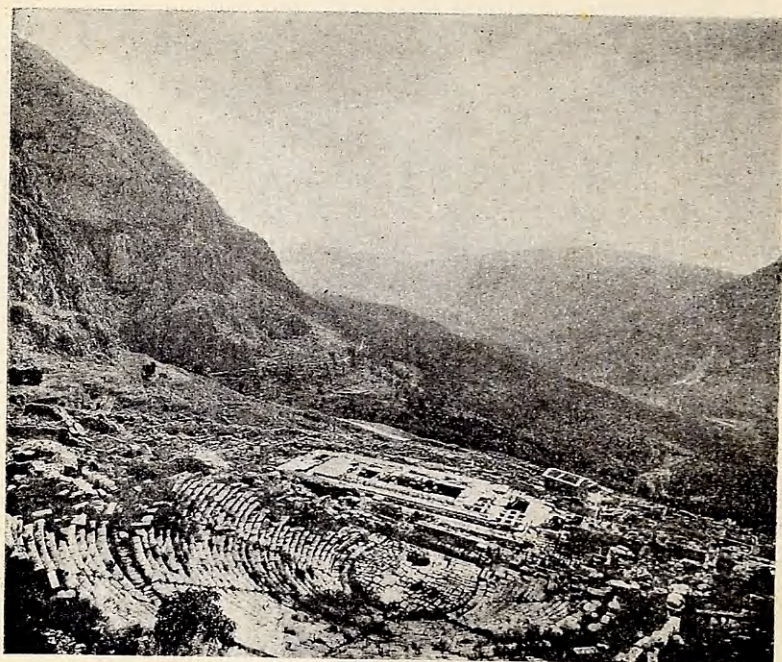
Α'. ΤΑ ΚΑΤΑ ΧΩΡΑΝ ΕΡΕΙΠΙΑ

Εἰς τὰς χώρας, ἃς κατώκησε καὶ ἐφ' ὧν ἔθηκε τὸ σημα αὐτοῦ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμός, τὸ ἰδιάζον θέλητρον ἔχουσιν αἱ ὑπαιθοὶ ἀρχαιότητες, τὰ ἐρείπια τῶν παλαιῶν κτιρίων καὶ καθ' ἕκαστα μὲν, ἀλλὰ κυρίως ὡς σύνολον. Μουσεῖα πλούσια καὶ μεγαλοπρεπέστερα ἔχουσι νὰ ἐπιδείξωσι καὶ πολλαὶ πόλεις τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ τὰ λείψανα τῶν συνοικισμῶν καὶ τῶν ἱερῶν κέντρων, ἐν οἷς ἐκινεῖτο καὶ ἔδρα ὁ μεγαλοπράγμων λαός, οὗτινος τὰ ἀπαράμιλλα ἔργα συλλέγομεν σήμερον διὰ θυσιῶν μεγάλων καὶ περιέπομεν εἰς μέγαρον ἐπίτηδες ὡς θησαυροφυλάκια κτιζόμενα, τὰ λείψανα ἐκεῖνα, ἄξια πάσης φυλακῆς καὶ προστασίας, μόνον αἱ ἑλληνικαὶ χώραι ἔχουσι. Οἱ Δελφοὶ εἶνε ἐν σημείον τῶν χωρῶν τούτων, ἀλλὰ οὐδενὸς ἄλλου δεύτερον.

1. ΤΟ ΤΕΜΕΝΟΣ ΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ

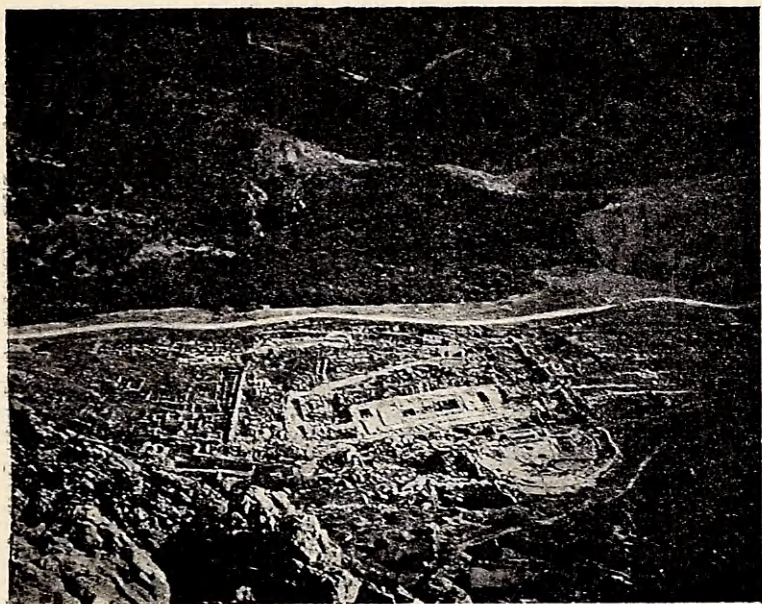
Α'. ΙΣΤΟΡΙΑ (χάρτης I. εἰκ. 6, 7).

Ὑπὸ τὰς Φαιδριάδας πέτρας εἰς τὸν μυχὸν τῆς ἀγρίως ὠραίας φύσεως τῶν κνημῶν τοῦ δικορύφου Παρνασοῦ εἶχεν ἰδρυθῆ περὶ τὸ μαντικὸν χάσμα τὸ παλαιότατον ἱερὸν τῆς Γῆς τὸ μεταβιβασθὲν ὕστερον βαθμηδὸν εἰς τὴν πλεονεκτοῦσαν κυριαρχίαν θεοῦ νεωτέρου καὶ ἐπήλυδος, τοῦ Ἀπόλλωνος. Περί τὸ «μοναστήριον» τοῦτο συνεπήχθη συνοικισμὸς ἱερατικῶν γενῶν, αὐξηθεὶς ἐφ' ὅσον ηὐξάνετο καὶ ἡ σημασία τοῦ

Εἰκ. 6. Τὸ θέατρον, ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, ὁ θησαυρὸς τῶν Ἀθηναίων διακριτὰ ἐν τοῖς ἑρειπίοις. Πέραν τὸ τέμενος τῆς Προναίας.

ἱεροῦ, ὅπερ κατέστησαν οἱ περίοικοι (ἄμφικτιόνες) καὶ πολιτικὸν κέντρον. Τὸ ἄμφικτιονικὸν συνέδριον συνήρχετο κατὰ τὸ ἔαρ μὲν ἐνταῦθα, ἐν ἰδίῳ κτιρίῳ ὕστερον κατὰ τὸν δ' αἰ. π. Χ. ἔξω τοῦ τείχους τῆς πόλεως, εἰς τὸν χώρον, ἐφ' οὗ περίπου νῦν κεῖται τὸ νεκροταφεῖον τῶν Δελφῶν, κατὰ τὸ φθινόπωρον δὲ ἐν Πύλαις ἢ Θερμοπύλαις. Ἡ θέσις τοῦ συνεδρίου ἐν Δελφοῖς ἐκαλεῖτο, ὡς καὶ ἐν Πύλαις, Πυλαία, παλαιότερον δὲ Θυῖαι ἢ Θύστιον.

Εἰκ. 7. Ὅψεις τῶν ἔρειπίων τοῦ τεμένους τοῦ Ἀπόλλωνος
ἀπὸ τῆς δυτ. Φαιδριάδος.

Ἡ ὅλη ὄχυρά πόλις μὲ τὸ τέμενος τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν μέσῳ περιωρίζετο κάτωθεν τῆς Ναυπλίας (:) πέτρας ἥτοι τῆς δυτικῆς τῶν Φαιδριάδων. Ὑπὸ τὴν Ὑάμπειαν, τὴν ἀνατολικὴν «πέτραν», δὲν ἐξετείνετο. Ἐκεῖ ἦτο τὸ Γυμνάσιον καὶ τὸ τέμενος τῆς Ἀθηνᾶς (εἰκ. 3, 4, 7).

Ἡ λατρεία τῆς Γῆς ἐτελεῖτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐν ὑπαίθρῳ ἢ εἰς προχείρους ξυλῖνας καλύβας. Τὸν ἔπειτα κτισθέντα λίθινον ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος περιέβαλλεν ὁ μνημονευθεὶς ἀσθενέστερος πολυγωνι-

κὸς περίβολος, τὰ δὲ ἐπὶ Ὀμήρου περίφημα καὶ συνεχῶς αὐξανόμενα πλούτη αὐτοῦ ἡὔξησαν καὶ τὸν δελφικὸν συνοικισμόν, κατέστησαν ἀνεξάρτητον τὴν διοίκησιν τοῦ ἱεροῦ καὶ ἐξήγειραν τὴν ζηλοτυπίαν τῆς γείτονος Κρίσης. Ἡ πόλις αὕτη, θέλουσα νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν παλαιὰν ὑπεροχὴν ἐν τῇ διοικήσει καὶ τῇ νομῇ τοῦ ἱεροῦ, καὶ μὴ δυναμένη ἤδη νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἑαυτῆς θέλησιν ἐπὶ τῶν Δελφῶν, ἀνεξαρτήτων ἤδη γενομένων καὶ ὠχυρωμένων ὄντων, ἀπολαούντων δὲ καὶ τῆς ἀμφικτιονικῆς προστασίας, ἔκρινε καλὸν νὰ ζητήσῃ ἀντιστάθμημα, φορολογουσα τοὺς διὰ τοῦ λιμένος τῆς Κίρρας καὶ τῆς Κρισαϊκῆς γῆς διερχομένους προσκυνητάς. Τοῦτο δὲ ἐξήγειρε τὴν ὀργὴν τῶν εὐσεβῶν Ἑλλήνων, ἐν οἷς ὁ Σόλων τῶν Ἀθηνῶν, οἱ Ἀλευάδαι τῆς Λαρίσης καὶ ὁ διπλωματικὸς Κλεισθένης τῆς Σικυῶνος καὶ ἐπήνεγκε τὴν καταστροφὴν τῆς Κρίσης διὰ τοῦ πρώτου ἱεροῦ πολέμου (σελ. 11). "Ἐκτοτε **τὰ πύθια**, ἦτοι οἱ ἀγῶνες, οἱοι παρηκολούθουν πᾶσαν θρησκευτικὴν πανήγυριν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἔλλησιν, ὡς καὶ παρὰ τοῖς νέοις—ἐνθα ἀκόμη παραμένουσιν ἀγνὰ τὰ πατροπαράδοτα ἔθιμα—ἐθεσπίσθη ἐπισήμως νὰ μὴ εἶνε μόνον μουσικοί, ὡς πρότερον, ἀλλὰ καὶ γυμνικοὶ καὶ δὴ καὶ ἵππικοί.

Ἡ μετὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ἐξασφαλισθεῖσα ἀνεξαρτησία τοῦ ἱεροῦ καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς προσελεύσεως τῶν προσκυνητῶν ἡὔξησε τὸν πλοῦτον αὐτοῦ, ἀφ' οὗ μάλιστα ἡδύνατό τις ἐνταῦθα νὰ μάθῃ τὰ μέλλοντα διὰ τῶν αἰνιγματωδῶν χρησμῶν τῆς ἱερείας τοῦ Ἀπόλλωνος Πυθίας, καὶ μετέβαλεν αὐτὸ διὰ τῆς παντοδαπῆς συρροῆς εἰς Πανελλήνιον κέντρον. Οἱ θησαυροὶ (ὡς ἐλέγοντο τὰ πρὸς φύλαξιν τῶν πολυτίμων ἀφιερωμάτων

κτίρια) καὶ τὰ ἄλλα ἀναθήματα πόλεων, ἡγεμόνων καὶ ἰδιωτῶν ἐπλήρωσαν τὸν χώρον τοῦ τεμένους καὶ ὑπερεπήδησαν μάλιστα τὸν περίβολον αὐτοῦ. Ἀλλὰ τῷ 548 ἐκάη ὁ παλαιὸς ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀνωκοδομήθη δὲ καθ' ἃ ἐρρήθη (σ. 11). Ἀλλ' ἡ ἐργασία αὕτη συνεδέθη πρὸς γενικὴν μεταρρύθμισιν τοῦ τεμένους: Τὰ περὶ τὸν ναὸν ἀναθήματα ἢ κτίρια (θησαυροὶ) κατηδαφίσθησαν, ἐπὶ τινων δ' ἐξ αὐτῶν ἐκτίσθη πρὸς Ν ὁ διάσημος πολυγωνικὸς τοῖχος ὡς ἀνάλημμα τοῦ ναοῦ, ἰδρυθέντος μεγάλου καὶ βαρέος ὑπεράνω ἐπὶ τοῦ χώρου, ἐφ' οὗ περίπου ἦτο καὶ ὁ πυρποληθεὶς, ἠϋρύνθη δὲ καὶ ὁ περίβολος κατὰ 12 μέτρα πρὸς Α καὶ Δ καὶ πρὸς Ν, ἴσως δὲ καὶ πρὸς Β, κτισθεὶς ποῦ μὲν ἰσοδομικὸς ποῦ δὲ πολυγωνικὸς. Πολλοὶ τῶν κατεδαφισθέντων θησαυρῶν δὲν ἀνεκαινίσθησαν (Σπινατῶν, Ἀγυλλαίων), ἀλλὰ τὰ θεμέλια αὐτῶν κατεκαλύφθησαν ὑπὸ τῶν γενομένων ἐπιχωματώσεων, ἄλλοι ὅμως ἴσως ἀνεκτίσθησαν μετατοπισθέντες. Νέα δὲ αἵγλη ἐπῆλθεν ἐπὶ τὸ τέμενος ἀνοικοδομηθέντων ἢ ἀπλῶς κτισθέντων πολυτελῶν τινων θησαυρῶν διὰ νέου ὕλικου τοῦ συρμοῦ τότε, δηλ. διὰ μαρμάρου (πρότερον ἦτο ὁ πῶρος), ἐξ οὗ ἔλαμπε καὶ ἡ πρόσοψις τοῦ νέου ναοῦ. Διὰ τοιούτου ὕλικου ἀνωκοδομήθη ἐπὶ τῆς προτέρας θέσεως ὁ παλαιὸς πῶρινος θησαυρὸς τῶν Σιφνίων, δι' ὁμοίου δὲ ἔκτισαν οἱ Κνίδιοι τὸν ἑαυτῶν θησαυρόν. Εἶχον δὲ ἤδη περατωθῆ τὰ κτίρια ταῦτα, ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι τῇ ἐνεργείᾳ τῶν Ἀλκμεωνιδῶν, ἐπανελθόντων (510 π. Χ.) εἰς Ἀθήνας μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τοῦ Πεισιστράτιδου Ἰππίου, ἀνωκοδόμησαν ἐπίσης διὰ μαρμάρου τὸν θησαυρόν αὐτῶν ἐπὶ τῆς θέσεως, ἐφ' ἧς ἦτο τὸ παλαιὸν μετὰ τὸν πρῶτον πιθανῶς ἱερὸν πόλεμον κτισθὲν ἐπὶ Σόλωνος πώρινον κτίριον. Πάμπολλα δὲ ἀναθήματα

ἀπὸ τε τῶν Μήδων κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους καὶ ἀπ' ἀλλήλων ιδρύουσιν οἱ Ἕλληνες καταλαμβάνοντες οὕτω τὸν μεταξὺ τῶν λοιπῶν κτιρίων κενὸν χώρον τοῦ τεμένους πλὴν τοῦ ἀποκέντρου δυτικοῦ, καὶ ἐν μέρει τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ βορειοανατολικοῦ μέρους, ὅπερ εἶχε σχηματισθῇ πιθανῶς εἰς ἄλσος δαφνῶν καὶ μύρτων. Ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος τοῦ τεμένους εἶνε λίαν ἐπικλινές, φαντάζεται τις τὴν εἰκόνα, ἣν ἐνεφάνιζε τοῦτο εἰς τὸν ἐξ ἀπόπτου θεατὴν διὰ τῶν ὑπὲρ ἄλληλα ὕψουμένων πλουσίων καὶ πολυχρώμων κτιρίων, τῶν ἐπιχρύσων ἀναθημάτων καὶ τοῦ ἀποστίλβοντος ἢ κατιωμένου χαλκοῦ τῶν συνωστιζομένων ἀνδριάντων καὶ ἀγαλμάτων.

Οὕτω εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε περὶ τὸ 372 π.Χ. κατεστράφη («κατεχύθη») ὁ ναὸς τῶν Ἀλκμεωνιδῶν ὑπὸ βράχων (σ. 11 ἐξ.), οὓς διέρρηξεν ἡ βροχὴ καὶ αἱ ρίζαι τῶν φυτῶν, ἐξώθησε δὲ καὶ σεισμός τις, ἀλλὰ πάντως ἐλαφρός, ἀφ' οὗ τὰ ἐλαφρά καὶ ὑψηλὰ καὶ ἐπισφαλῆ μνημεῖα, ὥς ἦσαν π. χ. ἡ Σφίγξ τῶν Ναξίων καὶ ὁ κίων τοῦ σιλφίου, ἔμειναν ἀβλαβῆ. Ἡ καταστροφή αὕτη, ἣν διετάχθησαν ὑπὸ τῶν ἀμφικτιόνων οἱ ναοποιοὶ νὰ ἐπανορθώσωσιν, ἤγαγεν εἰς περιορισμὸν τῆς πρὸς Β πλατείας τοῦ ναοῦ κατὰ λωρίδα ἀποκλεισθεῖσαν διὰ τοίχου (356 π.Χ.) καὶ πληρωθεῖσαν, ἐφ' ὅσον δὲν εἶχε καλυφθῇ ὑπὸ τῶν καταπεσόντων βράχων, διὰ χωμάτων καὶ συντριμμάτων τοῦ καταστραφέντος ναοῦ. Ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου, μάλιστα πρὸς Α, ἐσχηματίσθη οὕτω ὑψίπεδος πλατεῖα ἐφ' ἧς ἐτοποθετήθησαν ἔκτοτε διάφορα ἀναθήματα. Ἀρχιτέκτων τοῦ ναοῦ ἦτο ὁ Κορίνθιος Σπίνθαρος, ὃν διεδέχθη ὁ Ξενόδωρος καὶ τοῦτον ὁ Ἀγάθων καὶ τοῦτον ὁ Ἀγασικράτης.

Ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ ναοῦ διακοπεῖσα ὅτε μὲν σχεδὸν ἐντελῶς, ὅτε δὲ ἐντελῶς κατὰ τὸν γ' ἱερὸν πόλεμον (356-346 π.Χ.), ὅτε κατελήφθη καὶ ἐσυλήθη τὸ μαντεῖον ὑπὸ τῶν Φωκέων, ἐπερατώθη ἐν τοῖς κυριωτάτοις τῷ 329 π.Χ. Ἐκτίσθη δὲ ὁ ναὸς οὗτος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χώρου, ἐφ' οὗ καὶ ὁ πρότερος, καὶ σχεδὸν ἰσομεγέθης τούτῳ, ἀφ' οὗ διετηρήθησαν ἐνισχυθέντα τὰ παλαιὰ κρηπιδώματα. Ὡς ὑλικὸν ἐλήφθη διὰ τοὺς κίονας μὲν, τὸν θριγκὸν καὶ τινὰ ἄλλα μέρη ὁ κορινθιακὸς πῶρος, διὰ τὰ πολλὰ δὲ μέρη τῆς τοιχοδομίας διάφορα εἶδη τιτανολίθων τοῦ Παρνασοῦ καὶ δὴ διὰ τὰ φανερά μέρη ὁ ὑπὸ τὸ νῦν μοναστήριον τοῦ Προφήτου Ἥλῖα καὶ ὁ πρὸς Α τῶν Δελφῶν κατὰ τὴν θέσιν Μελίσσι ἐξορυσσόμενος ὑπόφαιος. Οὗτος δὲ ὁ λίθος γίνεται ἤδη τὸ ὑλικὸν τοῦ συρμοῦ ἐν Δελφοῖς. Ἡ κορωνὶς μόνον καὶ αἱ κατὰ τὸν γ' αἰ. ἀντικατασταθεῖσαι κέραμοι ὥς καὶ οἱ ἐσωτερικοὶ ἰωνικοὶ κίονες τοῦ κτιρίου ἦσαν ἐκ μαρμάρου. Ὁ ναὸς ἦτο δωρικοῦ ρυθμοῦ, ὥς καὶ πρότερον.

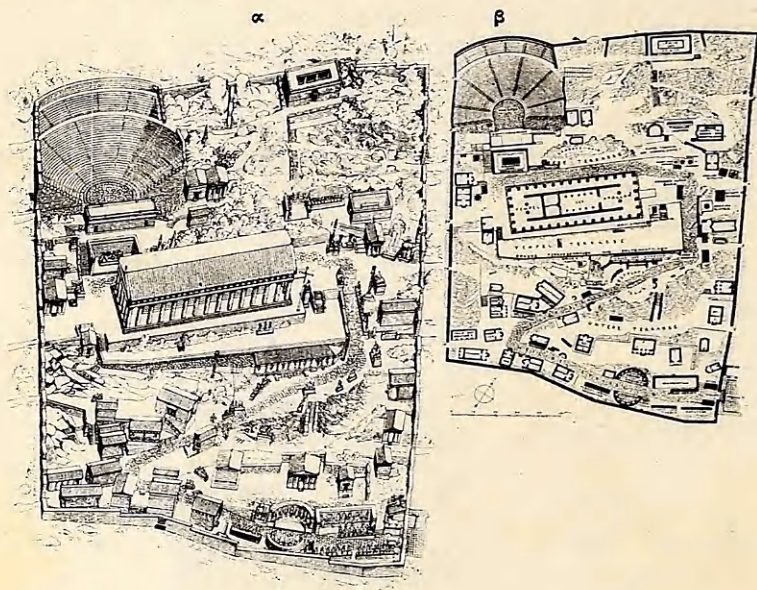
Αἱ τύχαι τοῦ ἱεροῦ κατὰ τοὺς ὕστερον χρόνους ἐσημειώθησαν βραχέως ἀνωτέρω. Οἰκοδομήματα ὅμως ἀξιόλογα δὲν ἐκτίσθησαν πλην τινῶν πρὸς Δ τοῦ τεμένους κυρίως ὑπὲρ τὸ Μουσεῖον ἐπὶ Ρωμαίων.

Β'. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ (χάρτης I. εἰκ. 6, 7, 8)

Τοιαῦται ἐν γενικωτάταις γραμμαῖς εἶνε αἱ ἱστορικαὶ τύχαι τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἀλλὰ τίς εἶνε ἡ ὄψις καὶ διάταξις τῶν διὰ τῆς ἀνασκαφῆς ἀχθέντων εἰς φῶς ἐρειπίων αὐτοῦ, ἅτινα ἀπλοῦνται νῦν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἐπισκέπτου;

Τέσσαρες ἢ πέντε ὁδοὶ ἀπ' ἀνατολῶν (Α, Β, Γ, Δ, γ)

καὶ τέσσαρες ἀπὸ δυσμῶν (Ε, Ζ, Η, Θ), πᾶσαι σφωζόμεναι ἢ διακρινόμεναι σαφῶς καὶ σήμερον, ἦγον διὰ μέσου τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως τῶν Δελφῶν, ἀριθμούσης κατὰ τὸν δ' αἰ. π. Χ. περὶ τοὺς 500 ψηφοφόρους πολίτας, εἰς τὸ διηρημένον εἰς ἀντίστοιχα κλιμακωτὰ πεδία

Εἰκ. 8. Ἀνασύστασις τῶν ἐρειπίων τοῦ τεμένους τοῦ Ἀπόλλωνος (α) καὶ κάτοψις αὐτῶν (β).

τέμενος, οὗτινος ὁ περίβολος διεκόπτετο ὑπὸ τῶν ἀντιστοιχῶν πυλῶν. Μία ὅμως, ἡ κυριωτάτη πυλὴ (Χ. (ἀρτης) Ι, Α), εἰς ἣν ἐξέβαλλεν ἡ ἀπὸ τῆς Κασταλίας κρήνης ἄγουσα ὁδὸς παρὰ τὴν ΝΑ γωνίαν τοῦ περιβόλου, ἦτο μείζων τῶν λοιπῶν. Οἱ προσκυνηταί, καθαιρόμενοι εἰς τὰ ὕδατα τῆς Κασταλίας (αὕτη ἦτο τὸ «ἁγίασμα» τοῦ ἱεροῦ),

Εικ. 9. Ἡ πρὸ τῆς κυρίας εισόδου (Α) τοῦ τεμένους τοῦ Ἀπόλλωνος πλατεῖα (ἀγορά).
Εἰς τὴν πέραν πλευρὰν αὐτῆς ἀοβεστόκτιστα ἐργαστήρια ῥωμαϊκῶν χρόνων.

ἐβάδιζον διὰ τῆς ὁδοῦ ἐκείνης καὶ διαβαίνοντες πλατεῖαν τινα περιβαλλομένην κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους ὑπὸ στοῶν καὶ ἐργαστηρίων (*εἰκ. 9*), τὴν ἀγορὰν δηλ., εἰς ἣν συνήρχετο ἴσως καὶ ἡ ἐκκλησία (ἡ ἀγορά) τοῦ δήμου, ἂν καὶ πιθανώτερος τόπος αὐτῆς ὕστερον ἦτο τὸ θέατρον, εἰσήρχοντο εἰς τὸ τέμενος διὰ τῆς **μεγάλης πύλης Α** (X. I, 1 εἰκ. 10, προσιτῆς ἐκ τῆς σημερινῆς ἀμαξιτοῦ 200 περίπου μέτρα πέραν Α τοῦ μουσείου). Ὁ **περίβολος** τοῦ τεμένους εἶνε ἀριστερὰ ἰσοδομικός, δεξιὰ πολυγωνικός. Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ εὐρεῖα **ιερά ὁδός**, (X. I, 2. εἰκ. 8 α-β) βαίνουσα διὰ τεσσάρων στροφῶν πρὸς τὸν ναὸν καὶ τὸ θέατρον. Ἐκατέρωθεν αὐτῆς ἦσαν διὰφορα ἀναθήματα.

Βαδίζοντες ἀπ' Α ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ, διατηρούσης

πολλαχοῦ ἀκόμη τὸ πλακόστρωμα τῶν ῥωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, βλέπομεν εὐθὺς ἅμα τῇ εἰσόδῳ δεξιὰ μεγάλην ἐπιμήκη τετράγωνον βάσιν (X. I, 3 *εἰκ.* 10 K) βαστάζουσάν ποτε μέγαν χαλκοῦν **ταῦρον**, δεκάτην τῶν **Κορκυραίων** ἐκ πλουσίας ἀλιείας θύννων, ὡς λέγει ὁ Παυσανίας, ἢ ἐκ πολεμικῆς τιнос ἢ ἄλλης γενικῆς εὐδοκιμήσεως τοῦ ναυτικοῦ Κερκυραϊκοῦ κράτους, ὡς φαίνεται πιθανώτερον (460 π. X. περίπου). Ἡ ἐπιγραφή τοῦ ἀναθήματος ἦτο εἰς τὴν στενὴν πλευρὰν πρὸς Δ, βλέπουσά ποτε πρὸς στενὴν αὐτόθι ἀνηφορικὴν ὁδόν. Περαιτέρω τὸ δεξιὸν κράσπεδον τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ ἀπετελεῖτο ἐκ σκληροῦ λιθώδους κροκαλοπαγοῦς στρώματος καὶ πετρίδως ἐκαλύπτετο ὑπὸ τῆς γραμμῆς τοῦ παλαιοῦ πολυγωνικοῦ περιβόλου, ὅστις ἦτο ἅμα καὶ ἀνάλημμα τῶν ὑπερκειμένων χωμάτων. Ἐπομένως ἦτο δαπανηρὰ ἡ διευθέτησις τοῦ τόπου πρὸς ἵδρυσιν ἀναθημάτων. Διὸ ἡ προσοχὴ τῶν ἐχόντων ἀνάγκην χώρου πρὸς τοιοῦτον σκοπόν, ἐστράφη ἐγκαίρως εἰς τὸ ἀριστερόν κράσπεδον τῆς ὁδοῦ, ὅτε τοῦτο ἠὺς ἐπὶ τῆς κτίσεως τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ εὐρυτέρου περιβόλου. Ἐνταῦθα οἱ Ἄθηναῖοι, μετανοήσαντές ποτε διὰ τὴν πρὸς τὸν **Μιλτιάδην**, τὸν νικητὴν τοῦ **Μαραθῶνος**, ἀδικίαν αὐτῶν, ἵδρυσαν ἀνάθημα (X. I, 4) ἐκ 16 χαλκῶν ἀγαλμάτων πρὸς τιμὴν αὐτοῦ. Ὁ χρόνος τῆς ἱδρύσεως δὲν δύναται νὰ ὀρισθῇ ἀκριβῶς, περιπλέκεται δὲ τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπὸ τῆς μαρτυρίας τοῦ Παυσανίου λέγοντος, ὅτι τὰ ἀγάλματα ἦσαν ἔργα τοῦ Φειδίου, ὅστις ὅμως κατὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην (490 π. X.) ἦτο μικρὸν παιδίον. Φαίνεται λοιπόν, ὅτι οἱ Ἄθηναῖοι ἐβράδυναν, ὥστε ἐπὶ Κίμωνος νὰ ἀναθέσωσι τὸ μνημεῖον τοῦτο, ὡς ἔπραξαν ὕστερόν ποτε διὰ τὸ ἐν Ἀθήναις ἀγαλμα τοῦ Δημοσθένους. Ἐκ τοῦ

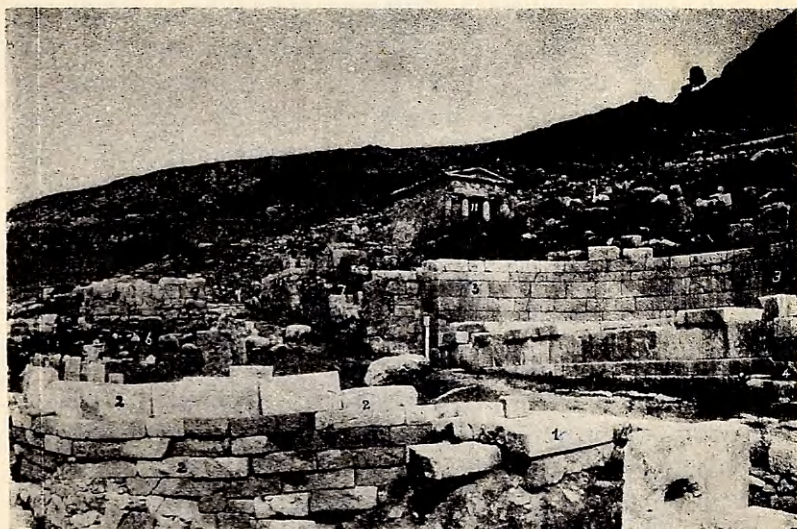
Εικ. 10. Ἡ κυρία εἰσοδος τοῦ τεμένους ἐξ Α. Δεξιά ἡ ἀρχὴ τοῦ περιβόλου πολυγωνικοῦ, ἀμέσως ἔνδον ἢ βάσις τῶν Κορυφαίων (Κ) καὶ περαιτέρω ἡ τῶν Λακεδαιμονίων (Λ) καὶ ἡ τῶν Ἀρχάδων (Τ). Παραθεῖται ταῦτας ἡ ἱερὰ ὁδὸς πλακόστρωτος.

μνημείου τούτου σώζεται μόνον ἐλάχιστον μέρος τοῦ κρηπιδώματος.

Περαιτέρω συνέχισαν ἀπετέλουν δύο ἀναθήματα τῶν Ἀργείων (Χ.Ι, 5, 6 εἰκ. 11, 1, 2), τὸ πρῶτον παριστάνον τοὺς Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας καὶ ἀκολουθῶς τὸ ἕτερον παριστάνον τοὺς Ἐπιγόνους. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν δὲ τοῦ Παυσανίου πρέπει νὰ ἀναχθῶσιν ἀμφοτέρω εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τοῦ ε' αἰ. (456 περίπου π. Χ. ἐκ τῆς ἐν Οἰνότης νίκης). Ἐκ τοῦ δευτέρου σώζεται τὸ ἡμικυκλικὸν κρηπίδωμα μετὰ τῆς ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς « Ἀργεῖοι ἀνέθεν Ἀπόλλωνι ». Ἐνταῦθα ἡ σειρὰ τῶν ἀναθημάτων συνηντᾶτο πρὸς ἄλλα, ἰδρυθέντα κατ' ἀντίθετον ἀπὸ Δ χρονικὴν ἀκολουθίαν.

Τὸ πλησιέστατον πρὸς τοὺς Ἐπιγόνους ἦτο **ἀνδριάς** τις τοῦ κατὰ τὸ 467 ἀποθανόντος **Ἰέρωνος**, τυράννου τῶν Συρακουσῶν, μετὰ τοῦτο ἦτο **συστὰς** ἀγαλμάτων ἀνατεθέντων ὑπὸ τῶν **Ταραντίνων** (X. I, 7) καὶ ἔρχονται κατόπιν **κτίρια θησαυρῶν**. Ἐκ τῆς βάσεως τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ἰέρωνος προέρχεται ἴσως λείψανον τοιχίου (*εικ. 11, 5*), ἐπὶ δὲ τῆς θέσεως τῶν Ταραντίνων ἐτέθησαν λείψανά τινα ἐπιγραφῆς ἀναγομένης εἰς τὸ ἀνάθημα. Ἄν ἡ ἀπόδοσις τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης εἶνε ὀρθή, ὅπερ πιθανόν, τότε πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ ἀνάθημα τοῦτο ἀνενεώθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δ' αἰ. ὅτε ἤκμαζεν ὁ Τάρας. Εἰς τοῦτον τὸν χρόνον ἀνάγεται παλαιογραφικῶς ἡ ἐπιγραφή. Θὰ ἴδωμεν δέ, ὅτι ὁμοίαν ἀνανέωσιν ἀναγκαζόμεθα νὰ δεχθῶμεν καὶ εἰς ἄλλο ἀνάθημα τῶν Ταραντίνων.

Τοιοιουτρόπως ὁλόκληρον τὸ ἀριστερὸν κράσπεδον τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ κατὰ τὸ τμήμα τοῦτο εἶχε καταληφθῇ οὕτως, ὥστε, ὅτε τῷ 414 π. X. οἱ Ἀργεῖοι, νικήσαντες τοὺς Λακεδαιμονίους ἐν τῷ ὑπὲρ τῆς Θυρέας πολέμῳ, ἔλαβον ἀνάγκην θέσεως δι' ἄλλο ἀνάθημα, ἐπειδὴ καὶ ὁ ὑψηλὰ παρὰ τὸν ναὸν χώρος ἦτο πλήρης ἤδη ἐλληνικῶν ἢ πανελληνίων ἀναθημάτων, κατέφυγον ὀπισθεν τοῦ Μιλτιάδου καὶ τῶν Ἑπτὰ ἐντὸς τῆς ἐκεῖ σχηματιζομένης ἀμβλείας γωνίας τοῦ Ν περιβόλου, ἔνθα ἵδρυσαν ἐν χαλκῷ ὑψηλὸν καὶ μέγαν τὸν **Δούρειον ἵππον** (X. I, 8). Λίθοι τινὲς διεσκορπισμένοι ἐν τῷ τεμένει ἀποδίδονται εἰς τὸ ἀνάθημα τοῦτο, οὗτινος τὸ ἔδαφος ἀνεσκάφη βαθέως μέχρι τοῦ νὰ ἀποκαλυφθῶσι λείψανα παμπαιῶν ἀρχαῖκων τοίχων, οἷους βλέπει τις εἰς πάντα τὰ βαθέα στρώματα τῶν Δελφῶν ἐκτισμένους ἐκ σκληροῦ τιτανολίθου προχειροτάτου πέριξ τοῦ ἱεροῦ.

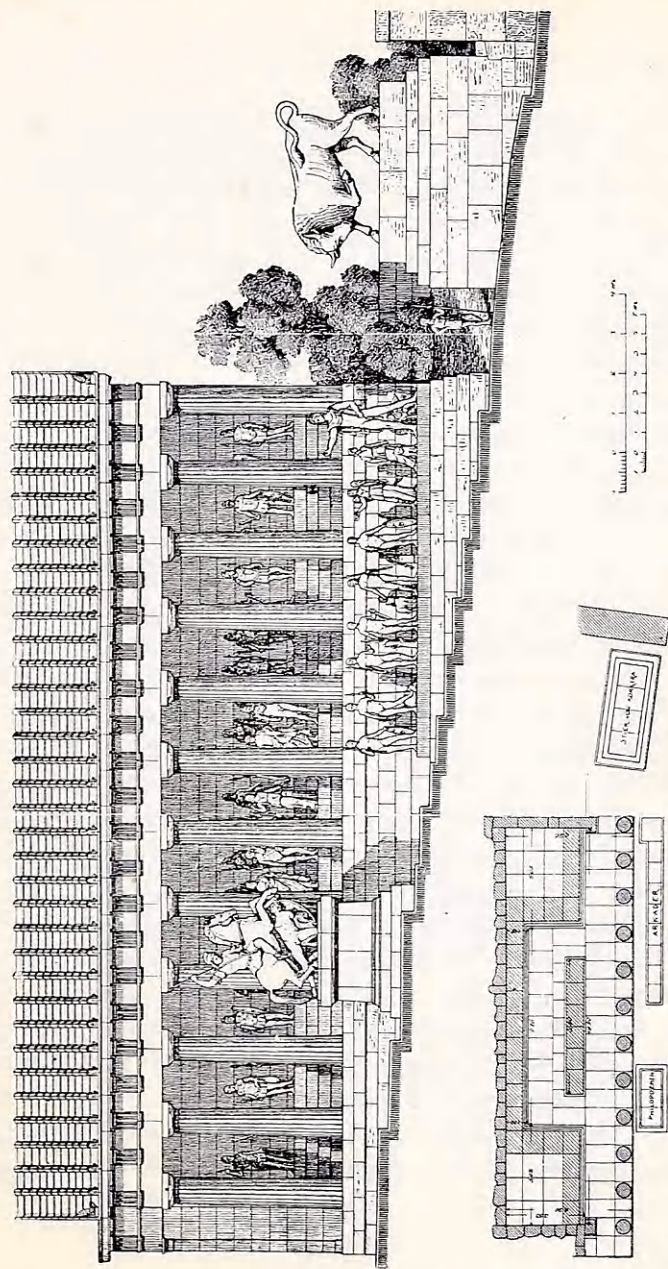
Εἰκ. 11. Ἀριστερὰ ἡ βάσις τοῦ ἀναθήματος τῶν Ἑπτὰ (1), εἴτα τὸ ἡμικύκλιον τῶν Ἐπιγόνων (2) καὶ ἀπέναντι αὐτοῦ τὸ ἡμικύκλιον τῶν Ἀργείων βασιλέων (3). Μεταξὺ ἡ ἱερὰ ὁδός. Περαιτέρω ἄλλοι θάλαμοι ἢ κόγχαι, εἰς τὸ βάθος ὁ θησαυρὸς τῶν Ἀθηναίων.

Πληρωθείσης οὕτω καὶ τῆς ὑπολοίπου ταύτης γωνίας ἐνταῦθα, οὐδεμία ἄλλη θέσις ὑπελείπετο. Διὰ τοῦτο ἠναγκάσθησαν οἱ **Λακεδαιμόνιοι** μετὰ τὸ 404, ὅτε κατέστρεψαν τὴν δύναμιν [τῶν] Ἀθηνῶν διὰ τῆς ὀλεθρίας περὶ τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς ναυμαχίας καὶ τῆς λήξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, νὰ στραφῶσι πρὸς τὴν δεξιὰν πλευρὰν τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ (Χ.Ι, 9)· πλησίον δὲ περαιτέρω δυτ. τοῦ ταύρου τῶν Κερκυραίων ἐλατόμησαν τὸ κροκαλοπαγὲς λίθωμα καὶ δι' ὁμοίων λίθων (τοῦτο εἶνε τὸ πρῶτον κτίσμα, ὅπερ ποιεῖται χρῆσιν ἐνταῦθα τοιοῦτου ὕλικου) ἔκτισαν (*εἰκ. 10Α*) εὐρὺν καὶ

ὕψηλὸν θάλαμον ὑπόστων (8 ἢ 12 κίονες ἐμπρός), ἐν τῷ ὀποίῳ ἔστησαν **38** χαλκᾶ **ἀγάλματα** διαφόρων τεχνιτῶν, εἰκονίζοντα θεοὺς καὶ ἀνθρώπους, θαυμαζόμενα δέ ποτε διὰ τὸ λαμπρὸν γάνωμά των. Εἰς τὰ ἄκρα τοῦ θαλάμου ἦσαν ταῦτα πυκνὰ κατὰ συστάδας. Μεταξὺ τούτων ἦσαν οἱ ναύαρχοι τῶν πόλεων, ὅσαι συνηγωνίσθησαν μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν παρὰ τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς κατὰ τοῦ καταστραφέντος τότε ἀθηναϊκοῦ στόλου, ὑπὲρ πάντας δὲ διεκρίνετο ἐν μέσῳ ὁ ἀρχιναύαρχος Λύσανδρος στεφανούμενος ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος. Βάσεις τινὲς τῶν ἀγαλμάτων τούτων κατάκεινται εἰς τὸ ἀπέναντι κράσπεδον τῆς ὁδοῦ. Ἡ αἴγλη καὶ ὁ πλοῦτος τοῦ ἀναθήματος τούτου ἐπεσκίαζε τὴν ἀπέναντι συστάδα τῶν ταπεινωθέντων Ἀθηναίων.

Ὅτε ὁμως καὶ ἡ δύναμις τῆς Σπάρτης ἐκολοβώθη διὰ τῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Λακωνικὴν ἐισβολῶν τῶν Θηβαίων ὑπὸ τὸν Ἐπαμεινῶνδαν (370 π.Χ.) καὶ διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ιδρύσεως ἐν Ἀρκαδίᾳ μὲν τῆς Μεγάλης πόλεως, ἐν Μεσσηνίᾳ δὲ τῆς πόλεως Μεσσήνης, οἱ συμπολεμισταὶ αὐτοῦ Ἀργεῖοι, Ἀρκάδες (Τεγεᾶται) καὶ Βοιωτοὶ ἀνέθεσαν ἐν Δελφοῖς ἐπιδεικτικῶς, Ἕλληνες ἅφ' Ἑλλήνων καὶ αὐτοί, ὡς οἱ Λακεδαιμόνιοι, τρόπαια ὡς ἀναθήματα.

Καὶ οἱ μὲν χαιρέκακοι **Ἀρκάδες** ἔστησαν χαλκᾶ **9 ἀγάλματα**, τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Νίκης καὶ τινῶν ἀρκαδικῶν ἡρώων ἐπὶ τινος παρὰ πόδας τοῦ θαλάμου τῶν Λακεδαιμονίων ἐξέδρας (X.I, 10 *εἰκ. 10 Τ*), ὑπαρχούσης ἤδη (οἱ λίθοι των συμπλέκονται τεκτονικῶς) πρὸς φιλόκαλον θεραπείαν τῆς μονοτονίας τοῦ ὑψηλοῦ τοίχου τῆς προσόψεως τοῦ θαλάμου. Τὰ ὀνόματα τῶν εἰκονιζομένων καὶ τῶν τεχνιτῶν ἀναγινώσκονται ἐπὶ τῶν βάσεων.

Εικ. 11α. Ἀναπαράστασις τῆς ἀρχῆς τῆς δεξιᾶς πλευρῆς τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ κατὰ τὸν Pomtow.

Βραδύτερον οἱ Ἀχαιοὶ ἔστησαν ἐμπρὸς δυτικώτερον τὸν ἔφιππον **ἀνδριάντα τοῦ Φιλοποίμενος**.

Οἱ δὲ πλούσιοι **Ἀργεῖοι** ἐλατόμησαν εὐθὺς πέραν τοῦ θαλάμου τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἔκτισαν ἐν συμμετρίᾳ πρὸς τὸ παλαιὸν ἡμικύκλιον αὐτῶν **ἕτερον ἡμικύκλιον** (X.I11, *εἰκ.* 11, 3), κατὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ ὁποίου ἔστησαν ἐν χαλκῷ τοὺς ἥρωας βασιλεῖς τοῦ Ἑργου, ἔργα Ἀντιφάνους τοῦ Ἀργείου. Τούτου σώζονται κατὰ τὸ πλεῖστον αἱ ἐνεπίγραφοι βάσεις κατὰ χώραν τεθειμέναι· αἱ ἐπιγραφαὶ ἀπὸ Δαναοῦ μέχρις Ἡρακλέους βαίνουσιν ἐκ δεξιῶν πρὸς ἀριστερά, ἡ δὲ τοῦ Ἀντιφάνους κανονικῶς ἐξ ἀριστερῶν πρὸς δεξιὰ.

Συγχρόνως τῷ ἡμικυκλίῳ τούτῳ ἐκτίσθη ἡ πρὸς Δ συναφὴς **κόγχη** (X.I12), ἣτις ὑπετέθη ὅτι ἀνετέθη ὑπὸ τῶν **Βοιωτῶν** ἐν γένει ἢ τῶν Θηβαίων. Ὁ ἀνατολικὸς τοῦ αὐτῆς συμπλέκεται τεκτονικῶς μετὰ τοῦ δυτικοῦ τοῦ ἡμικυκλίου.

Ἴσως πέραν τῆς κόγχης ταύτης θὰ ἦτο δυνατόν νὰ τεθῶσι πυκνὰ ἐν τοπικῇ συνεχείᾳ ἀναθήματά τινα, ὧν ἡ αἰτία εἶνε χρονικῶς νεωτέρα, ἀλλὰ ταῦτα θὰ συναντήσωμεν πρὸς Β τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, διότι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον (372 περίπου), ὡς εἵπομεν (σ. 11, 22), καταστραφέντος ὑπὸ τῶν βράχων τοῦ ναοῦ τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν, αἱ γενόμεναι κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν αὐτοῦ μεταρρυθμίσεις προσεπόρισαν διὰ τῆς ἀποστενώσεως τῆς βορείας πλατείας τοῦ ναοῦ (356 π. Χ.) «τόπον ἐπιφανέστατον» πρὸς ἀναθήματα. Διὰ τοῦτο πέραν τοῦ νέου ἡμικυκλίου τῶν Ἀργείων καὶ τοῦ συνηρημένου θαλάμου εὕρισκομεν ἀραιοὺς μόνον **θαλάμους ἢ κόγχας ἢ βάσεις** ἐχούσας ποτὲ ἀγάλματα, ὡς καὶ ὁ εἰρημένος θάλαμος, ἀναθήματα ἀγνώ-

στου ἢ ἀβεβαίας προελεύσεως, πλὴν τῆς τελευταίας οὔσης Αἰτωλικῆς. Ἐπειδὴ τὰ ἀγάλματα ἀπώλοντο, ἡ ἀξία τινῶν τῶν κογχῶν ἢ βάσεων τούτων ἔγκειται νῦν κυρίως εἰς τὰς ἐπιγραφάς, αἵτινες καλύπτουσι τοὺς λίθους αὐτῶν ὥς καὶ τοὺς τοῦ ἀναθήματος τῶν Ἀρκάδων. Εἶνε ὅμως πιθανώτερον, ὅτι πᾶσαι ἐκτίσθησαν μετὰ τὴν πλήρωσιν τῆς πλατείας πρὸς Β τοῦ ναοῦ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν βράχων καταστροφὴν αὐτοῦ καὶ μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς «βοιωτικῆς» κόγχης.

Εἶδομεν ἀνωτέρω (σ. 35), ὅτι μετὰ τὸ ἀνάθημα τῶν Ταραντίνων ἔρχονται εἰς τὸ ἀριστερὸν κράσπεδον τῆς ὁδοῦ οἱ **θησαυροί**, οἵτινες ἦσαν ναῖσκοι ἐν παραστάσι συνήθως, ἔχοντες τὴν ἔννοιαν ἀναθημάτων καὶ αὐτοί. Πρῶτος εἶνε ὁ νεώτερος (μετὰ τὸ 548 κτισθεὶς, πιθανώτατα δὲ περὶ τὸ 500) θησαυρὸς τῶν **Σικυωνίων** (X. I 13 *ελκ.* 116). Εἶνε πῶρινος, αὐτὸς μόνος ἐκ τῶν θησαυρῶν, οἵτινες ἐκτίσθησαν ὥς δορυφόροι τοῦ ναοῦ τῶν Ἀλκμεωνιδῶν τοῦτο δέ, διότι ὁ πῶρος εἶνε τὸ εἰδικὸν ὑλικὸν τὸ παραγόμενον ἐν Σικυῶνι, καὶ ἴσως διὰ τῆς χρησιμοποίησεως αὐτοῦ διεφῆμιζον τὸ προϊόν ἢ ἐμπόρευμα αὐτῶν οἱ Σικυῶνιοι. Ἐντὸς τῶν κρηπιδωμάτων εἶνε ἐντετοιχισμένα λείψανα παλαιοῦ εὐθυγράμμου καὶ ἄλλου καμπυλογράμμου οἰκοδομήματος. Τὸ ~~δεύτερον~~^{πρώτον} ἴσως εἶνε παλαιότερος Κλεισθένειος θησαυρὸς τῶν Σικυωνίων. Ἐντὸς τῶν κρηπιδωμάτων τούτων εὐρέθησαν ἀρχαῖκαί γλυπταὶ μετόπαι, ἃς θὰ ἴδωμεν ἐν τῷ μουσεῖῳ.

Ὅπισθεν τοῦ θησαυροῦ τούτου ἦσαν ἀναθηματικά **ἀγάλματα τῶν Κνιδίων** (X. I 14) καὶ μετ' αὐτὰ ὁ **θησαυρὸς** (515-510 περίπου) ἐπίσης τῶν Κνιδίων (X. I 15). Θὰ ἴδωμεν ἐν τῷ μουσεῖῳ ἐκλογὴν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν

Εἰκ. 12. Τὰ κρηπιδώματα τοῦ θησαυροῦ τῶν Κνιδίων, ὀπίσθεν τὸ Μουσεῖον, ὑψηλὰ τὸ σημερινὸν νεκροταφεῖον ἦτοι ἡ Πυλαία τῶν ἀρχαίων.

μελῶν, τὰ πλαστικά λείψανα καὶ ἀναπαράστασιν τοῦ θησαυροῦ τούτου. Ἐνταῦθα βλέπομεν μόνα τὰ ἰσχυρὰ ἐκ τιτανολίθου κρηπιδώματα (εἰκ. 12. 131. 163, 353) καὶ τὸ πολυγωνικὸν περιτείχισμα τῆς αὐλῆς, ἣν κατὰ τὸ παράδειγμα πάντων σχεδὸν τῶν ἐν Δελφοῖς θησαυρῶν εἶχε τὸ κτίριον πρὸς Δ πρὸ τῆς προσόψεως. Ἡ ἐπιγραφή τοῦ οἰκοδομήματος συνεπληρώθη ἐκ τῶν λειψάνων ἐν τῷ μουσεῖῳ «Κνίδιοι τὸν θησαυρὸν τὸν δε καὶ τάγάλματα Ἀπόλλωνι Πυθίῳ ἀνέθεν δεκάτην ἀπὸ τῶν πολεμίων».

Συνημμένως πρὸς τὴν αὐλὴν τοῦ θησαυροῦ σώζεται ὑποστηρικθὲν ὑπ' ἑμοῦ λείψανον τῆς βάσεως ἀναθήματός τινος τῶν Λιπαραίων (X. I 16), οἵτινες ἦσαν ἄποικοι τῶν Κνιδίων. Ἡ ἀκολουθία δὲ τῶν τῆς αὐτῆς ἢ συγγενοῦς προελεύσεως μνημείων τούτων (πρβλ. τὰ τῶν Ἀργείων ἐν ἀρχῇ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ) πρέπει νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἀμφισβήτησιν, ἃν ὁ θησαυρὸς οὗτος εἶνε

τῶν Κνιδίων ἢ ὁ παραλλήλως αὐτοῦ πάριςος εἰς τὴν ἑτέραν ῥαν (δεξιὰ) τῆς ὁδοῦ.

Ὁ ἕτερος οὗτος **θησαυρὸς** (X. I 17, **εἰκ. 13 2**) εἶνε τῶν **Σιφνίων** καὶ ἤτο ποτε πώρινος, παρὰ δὲ τὴν Ν πλευρὰν αὐτοῦ διήρχετο πιθανῶς ὁ παλαιὸς περίβολος (σ. 11, 21), ὅστις μετὰ τὴν εὐρυνσιν τοῦ τεμένους καὶ τὴν νέαν διαρρύθμισιν τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ κατηδαφίσθη (ἐπεσκευασμένα τινὰ μέρη σῶζονται παρὰ τὴν Αἰτωλικὴν βᾶσιν) καὶ ἀπεστέρησεν οὕτω τὸν θησαυρὸν τῆς ἀναγκαιᾶς υποστηρίξεως. Ἐπειδὴ πάντα τὰ πώρινα κτίρια τὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν πρὸ τοῦ 548 περίοδον εἶνε ἐλαφρὰ καὶ ἔχουσιν ἐπομένως ἀβαθῆ θεμέλια ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, τὸ κτίριον τοῦτο ἐκινδύνευε μετὰ τὴν ἐκλειψιν τοῦ περιβόλου ἐκείνου. Διὰ τοῦτο ἀνωκοδομήθη (ὀλίγον πρὸ τοῦ 525, ὥστε τότε ἠϋρύνθη καὶ τὸ τέμενος) πρὸς Ν ἰσχυρὸν καὶ ἀναλημματῶδες, διετήρησεν ὅμως τὰ παλαιὰ βόρεια θεμέλια (**εἰκ. 13 3**), ἅτινα δὲν ἦσαν ἐκτεθειμένα εἰς κίνδυνον. Εἰς τὰ ὑπέργεια μέρη τῶν τοίχων καὶ τὸν λοιπὸν κόσμον ἠκολούθησε τὸν εἰσαχθέντα τότε (σ. 21) νόμον τοῦ μαρμάρου καὶ τοῦ πλοῦτου. Τὰ πλαστικὰ κοσμήματα αὐτοῦ δὲν ἔχουσι τὴν ἐλαστικότητα καὶ τὸ εὐχυμον σφρῖγος τῶν ὁμοίων κοσμημάτων τοῦ θησαυροῦ τῶν Κνιδίων, ὅστις ἐμιμήθη τὸν γείτονα, ἀλλ' ὑπερέβαλεν αὐτὸν κατὰ τὴν τέχνην καὶ τὸν πλοῦτον. Ἡ μητρόπολις ἀποικίων Κνίδος, ὡς ἀποδεικνύουσι τὰ πολλὰ ἀναθήματα αὐτῆς ἐν Δελφοῖς, δὲν εἶχεν ἀνάγκην τῶν (ἀμφιβόλων) χρυσωρυχείων τῆς Σίφνου, ἵνα εἶνε πλουσία.

Μεταξὺ τῶν θησαυρῶν τούτων ἡ ἱερὰ ὁδὸς ἤτο ποτε ὑψηλότερα μέχρι τοῦ σημείου, εἰς ὃ τὰ ἀντιβλεπόμενα κρηπιδώματα τῶν Κνιδίων καὶ τῶν Σιφνίων εἶνε τὰ

Εἰκ. 13. Ἡ ἱερὰ ὁδός. ἀριστερά (1) τὸ χρηπίδωμα τοῦ θησαυροῦ τῶν Κνιδίων, δεξιὰ (2) τὸ τοῦ θησαυροῦ τῶν Σιφνίων, περαιτέρω ἀριστερά (5) τὸ τῶν Θηβαίων, δεξιὰ (7) τῶν Βοιωτῶν, ὀπισθεν δ' αὐτοῦ (6) ἡ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ περιβόλου.

μὲν ἐντελῶς, τὰ δὲ ἐν μέρει ἀκατέργαστα (εἰκ. 12, 13).

Ἄν ἐξακολουθήσωμεν κατ' εὐθείαν πρὸς Δ τὴν πορείαν ἡμῶν, θὰ συναντήσωμεν ἄνοιγμα, πάλαι ποτὲ πύλην (X. I Ε) τοῦ περιβόλου. Πρὶν ὅμως φθάσωμεν εἰς αὐτήν, μικρὸν πέραν τῆς βάσεως τῶν Λιπαραίων ἔχομεν πρὸς ἀριστερὰ ἰσχυρὸν πώρινον τοῖχον (εἰκ. 13 5), πρὸς Ν τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἕτερος ταπεινότερος παράλληλος (X. I 18). Οἱ τοῖχοι οὗτοι ἀνήκουσιν εἰς τὸν **θησαυρὸν τῶν Θηβαίων** ἐκτισμένον τὰ ὑψηλὰ διὰ τιτανολίθων, ὧν τινες παράκεινται. Ὁ Ν τοῖχος ἦτο ἐπὶ τοῦ περιβόλου. Ἐρειπωθέντος τοῦ θησαυροῦ συνεπληρώθη προχείρως ὁ περίβολος. Οἱ τοῖχοι εἶχον καὶ κρυπτὴν ξυλοδεσίαν, ὃ δὲ πρόδομος ἦτο κλειστός. Εἶχε

κτισθῇ ὁ θησαυρὸς μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην (371 π. Χ.). Τῶν ὑπολειφθέντων λειψάνων τοῦ βορείου τοίχου αἱ πλευраὶ ἐκαλύπτοντο ὑπὸ χωμάτων, διότι ἡ ὁδὸς ἐνταῦθα ἦτο ὑψηλότερα, ὥς δεικνύει τὸ ὑψηλὸν πλησίον πρὸς τὰ δεξιὰ (B) δάπεδον (X. I 19), ἐφ' οὗ ἰδρύετο **κτίριόν τι** προστατευόμενον ὑπὸ ἀναλήμματος κατὰ τῶν ὑπερκειμένων χωμάτων. Τὸ σύστημα τοῦτο τῆς δι' ἀναλημμάτων προστασίας τῶν κτιρίων ἐν τῷ πρᾶνεί τόπῳ τῶν Δελφῶν εἶνε γενικὸν καὶ διὰ τοῦτο συναντᾷ τις αὐτὸ περαιτέρω παρὰ πᾶν κτίριον.

Ἄν ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν ἱερὰν ὁδὸν πρὸ τοῦ θησαυροῦ τῶν Σιφνίων καὶ στραφῶμεν εἰς τὴν πρὸς Β καμπὴν αὐτῆς, ἔχομεν πρὸς τὰ ἀριστερὰ (X. I 20, *εἰκ.* 13 7) **πώρινον θησαυρὸν** τῶν **Βοιωτῶν** πιθανῶς, κτίριον ἀνήκον εἰς τὴν πρὸ τοῦ 548 περίοδον. Οἱ λίθοι αὐτοῦ φέρουσι τὰ ὀνόματα τῶν προμηθευτῶν, οἵτινες, φαίνεται, ἦσαν ἐκ Βοιωτίας, ὅθεν ἴσως ἐκομίσθη τὸ ὕλικόν. Μεταξὺ τοῦ θησαυροῦ τῶν Βοιωτῶν καὶ τοῦ τῶν Σιφνίων ἦτο πιθανῶς ἡ πύλη τοῦ παλαιοῦ μικροτέρου πολυγωνικοῦ περιβόλου (σ. 34), εἰς ἣν κατέληγεν ἡ παναρχαία ἀπὸ τῆς Κασταλίας ἐρχομένη ὁδός.

Πρὸς Β τοῦ θησαυροῦ τούτου ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ εἶνε ὀπισθεν τοῦ θησαυροῦ τῶν Ἀθηναίων κατὰ σειρὰν δύο ἕτεροι πώρινοι **θησαυροί**, ὧν ἴσως πρῶτος ὁ τῶν **Ποτιδαιατῶν** (X. I 21), δεύτερος δὲ ὁ τῶν **Συρακοσίων** (X. I 22), ἀνήκοντες ὡσαύτως εἰς τὴν παλαιὰν ἐκείνην χρονικὴν περίοδον (πρὸ τοῦ 548 π. Χ.). Παρ' αὐτοῦς εὐρέθησαν οἱ δύο ἀρχαῖκοι κοῦροι (Κλέοβις καὶ Βίτων) τῶν Ἀργείων, οὓς θὰ ἴδωμεν ἐν τῷ μουσεῖῳ. Ἐπὶ τοῦ Ν τοίχου τοῦ θησαυροῦ τῶν Ποτιδαιατῶν ἀπόκειται λίθινος **ὀμφαλός** (*εἰκ.* 14 1), ὅστις ἐκοσμεῖτο ὑπὸ τῶν

Εἰκ. 14. Ὁ θησαυρὸς τῶν Ἀθηναίων (2), ἐπὶ τοῦ θησαυροῦ (4) ὁ ὕμνος τοῦ Ἀπόλλωνος μετὰ μουσικῶν σημείων, ἡ βᾶσις τῶν Ἀθηναϊκῶν ἀκροθινίων (3), ὁ λίθινος ὀμφαλὸς (1), δεξιὰ βαίνει ἡ καμπὴ τῆς πλακοστρώτου ἱερᾶς ὁδοῦ διὰ τῆς Ὁλῶ.

εὐσεβῶν ἀνθρώπων διὰ ἀληθῶν ταινιῶν καὶ στεμμάτων.

Ἐμπροσθεν (Α) τῶν θησαυρῶν τούτων, ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ, ὑψοῦται (Χ. I 23, *εἰκ. 14-18*) ὁ μαρμάρινος ἐν παραστάσι **θησαυρὸς τῶν Ἀθηναίων** δωρικοῦ ρυθμοῦ, ἀνασυσταθεὶς ἐσχάτως μετὰ πωρίνων συμπληρωμάτων δαπάνῃ (35 χιλ. χρυσ. δρχ.) τοῦ δήμου Ἀθηναίων ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Replat. Τὰς βαθμίδας τοῦ κρηπιδώματος εἶχεν ἀνασυνθέσει ὁ Μπαλᾶνος. Αἱ μεταξὺ τῶν ἀρχαίων τριγλύφων μετόπαι εἶνε ἐκμάγματα γύψινα ἐκ τῶν ἐν τῷ μουσεῖῳ φυλασσομένων πρωτοτύπων. Τὸ ἀέτωμα ἦτο γλυπτῶς κεκοσμημένον, ὁ πρόναος ἐφράσσετο διὰ κιγκλίδων καὶ ὁμοίας θύρας. Ἐντὸς δια-

τηροῦνται ἵχνη διακοσμητικῆς ζωγραφικῆς ὕψηλὰ εἰς τὴν κορωνίδα τῶν τοίχων. Ἐντὸς τοῦ κτιρίου φαίνονται βαθέως ἀνεσκαμμένα τὰ πώρινα λείψανα ἐτέρου κτιρίου, ὅπερ ἦτο πιθανῶς προκάτοχος Ἀθηναϊκὸς θησαυρὸς, κατέχων ἐπιφανῇ θέσιν ἅμα τῇ εἰσόδῳ εἰς τὸ παλαιὸν τέμενος (σ. 21, 36). Ἀλλὰ λείψανα τοῦ κτιρίου τούτου ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὸ πώρινον τοῦ νέου θησαυροῦ Β ἀνάλημμα, ὅπισθεν τοῦ ὁποίου εἶνε ἀνεσκαμμένον τὸ λίθινον πολυγωνικὸν τοῦ παλαιοῦ.

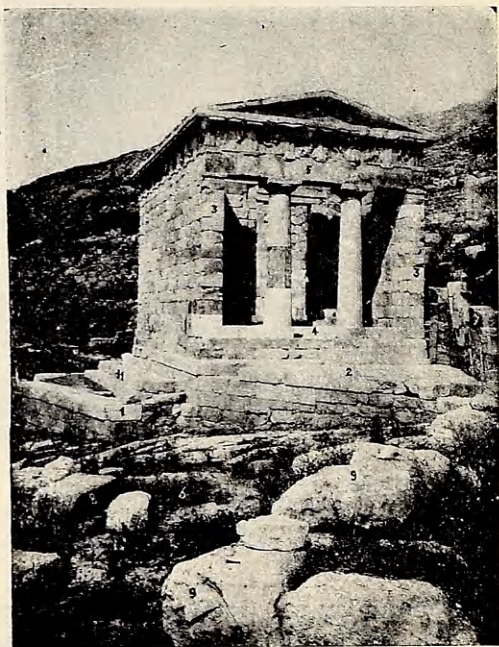
Εἰς τὴν ἀριστερὰν (Ν) μακρὰν πλευρὰν τοῦ θησαυροῦ προσκολλᾶται τριγωνικὴ πλατεῖα, ἐφ' ἧς ἦτο ἐστημένον σπουδαιότατον ἀνάθημα, ἀκροθίνια τῶν λαφύρων (ὀπλων) ἐκ τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης (Χ. I 24, *εἰκ.* 14 3, 15 1). Ἡ ἐπιγραφὴ, ἣν πλανηθεῖς ὁ Πausanias ἐξέλαβεν ὡς ἀνήκουσαν εἰς τὸ κτίριον τοῦ θησαυροῦ καὶ ἣτις συμπληρουμένη λέγει «Ἀθηναῖοι τῷ Ἀπόλλωνι ἀπὸ Μήδων ἀκροθίνια τῆς Μαραθῶνι μάχης». εἶνε τοῦ τετάρτου αἰῶνος, ἂν καὶ τηρεῖ τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ πέμπτου. Τὸ ἀνάθημα λοιπόν, βλαβέν ποτε ἴσως κατὰ τὸν γ' ἱερὸν πόλεμον καὶ ὑπὸ τοῦ χρόνου, ἀνενεώθη ὡς τὸ τῶν Ταραντίνων (σ. 28). Μεταξὺ τῶν νεωτέρων γραμμάτων ἀναγινώσκονται, ἂν καὶ ἀπεξεσμένα, γράμματα τῆς παλαιότερας ἀφιερώσεως.

Ἀπέναντι τοῦ θησαυροῦ τούτου πλὴν ἄλλων κατεστραμμένων καὶ ἀδιαγνώστων κτισμάτων εἶνε περαιτέρω τὰ ἐξ εὐθύπτου κιτρινωποῦ πώρου θεμέλια τοῦ **θησαυροῦ τῶν Κορινθίων** (Χ. I 25), ἐκ τῶν παλαιοτάτων (β' ἡμισυ τοῦ 7ου αἰ. π. Χ.) ἐν Δελφοῖς, κτισθέντος ὑπὸ τοῦ τυράννου (ἡγεμόνος) τῆς Κορίνθου Κυψέλου.

Ἡ πέραν (Α) τοῦ θησαυροῦ τούτου ἐπίπεδος λωρὶς (Χ. I 25^a), κεντρικὴ οὖσα, πρέπει νὰ ἐπλήρου σκοπὸν τινα

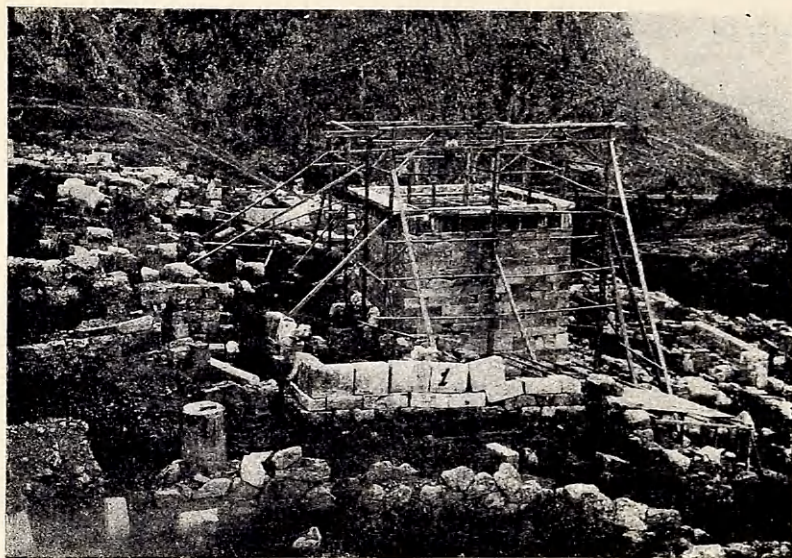
χρησιμώτατον, ἀλλὰ τὰ μεταγενέστερα ῥωμαϊκὰ κτίρια, ὧν λείψανα μικρὰ σφάζονται ἐνταῦθα ὑπὸ μακρὸν θλώμενον ἀνάλημμα, ὑπῆρξαν ὀλέθρια εἰς τὰ προκάτοχα. Ἴσως ἐνταῦθα που ἦτο πρότερον ὁ θησαυρὸς τῶν Κλαυζομενίων.

Δεξιὰ (βορείως) τοῦ θησαυροῦ τῶν Ἀθηναίων σφάζονται εἰς ἱκανὸν ὕψος οἱ τοῖχοι πωρίνου ἐπιμήκους κτιρίου (X. I 26), ὅπερ εἰκάζεται ὅτι ἦτο τὸ βουλευτήριον τῶν Δελφῶν. Ἐνταῦθα συνήρχοντο οἱ 15 βουλευταὶ μετὰ τῶν 8 πρυτάνεων καὶ ἑνὸς γραμματέως φροντίζοντες περὶ

Εἰκ. 15. Ὁ θησαυρὸς τῶν Ἀθηναίων, ἡ πρὸ αὐτοῦ πλατεία (2) καὶ ἡ παράπλευρος τῶν ἀροσθινίων (1).

τῶν δελφικῶν πραγμάτων, περὶ ὧν εἶχον ἀποκλειστικὸς δικαίωμα, ἢ καὶ περὶ τῶν γενικωτέρων τοῦ ἱεροῦ συμφερόντων, ὡσάκις ἐδίδετο πρὸς τοῦτο ὠρισμένη ἐντολὴ ὑπὸ τῶν ἐπικυριάρχων Ἀμφικτιόνων. Οἱ βουλευταὶ καὶ ὁ γραμματεὺς ἦρχον ἐπὶ ἑξάμηνον, οἱ δὲ πρυτάνεις ἐπὶ ἔτος. Ἡ ἐσωτερικὴ διαρρύθμισις τοῦ κτιρίου εἶνε ἄγνωστος.

Εἰκ. 16. Ὁ θησ. τῶν Ἀθηναίων ἀνοικοδομούμενος (ἐκ τῶν ὀπισθεν). Παρὰ τὸν θεατὴν ἢ δυτ. πλευρὰ τοῦ παλαιοτάτου μικροτέρου περιβόλου τοῦ τεμένους, περαιτέρῳ ὁ θησαυρὸς τῆς Ἀγύλλης (ἢ Σπίνης) ὑπὸ τὸ νεώτερον Ἀσκληπίειον (1).

Ὁπισθεν τοῦ βουλευτηρίου ἀνεσκάφησαν εἰς βάθος τὰ θεμέλια τοῦ μικροῦ κομψοτάτου **θησαυροῦ** ἴσως **τῆς Ἀγύλλης** (*Caere*) (X. I 27, **εἰκ. 16-18**) ἢ τῆς Σπίνης, ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἐκτισμένου κάτω μὲν διὰ μελάνων λίθων, ἄνω δὲ δι' ὠχρερύθρων χονδροκόκκων, ὑπαρχόντων ἐν Ἐτρουρίᾳ, ὅθεν καὶ θὰ ἐκομίσθησαν ἐνταῦθα. Ὁ θησαυρὸς ἔμπροσθεν ἦτο ἀνοικτὸς (**εἰκ. 19**), φρασσόμενος μόνον διὰ κιγκλιδώματος. Τὸ κτίριον ἀνήκει εἰς τὴν παλαιὰν ὁμάδα τῶν πρὸ τοῦ 548 κτιρίων, κατεδαφισθὲν δὲ καὶ καταχωσθὲν δὲν ἀνεκτίσθη. Ὑστερόν ποτε κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἐκτίσθη ὑψηλὰ ἐπὶ

Εικ. 17. Ὁ θησαυρὸς τῶν Ἀθηναίων ἐκ τῶν ὀπισθεν. Ἡ Δ γωνία τοῦ πολυγωνικοῦ ἀναλήματος (1) ἀριστερά. Ὁ θησαυρὸς τῶν Κνιδίων πέραν τοῦ τῶν Ἀθηναίων (3). Τὸ Ἀσκληπίειον (; 4) ἐν μέσῳ καὶ ὑπ' αὐτὸ ὁ θησ. τῆς Ἀγύλλης ἢ Σπίνης. Δεξιώτερα διαγωνίως ὁ παλαιὸς περιβόλος (5).

τῶν καλυπτόντων αὐτὸ χωμάτων μεῖζον νεώτερον κτίριον (Ἀσκληπίειον;) ἐκ παλαιότερων λίθων τοῦ τεμένους τὰ κάτω, ἐκ πλίνθων δὲ ὀπτῶν τὰ ἄνω (εἰκ. 16-19). Ὑποσκαφέν τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ἀγνώστου τούτου κτιρίου καὶ κινδυνεῦον μετὰ τὰς ἀνασκαφάς, ἀνασυνέστησα καὶ ὑπεστήριξα διὰ ξηροτοίχου (εἰκ. 18, 19).

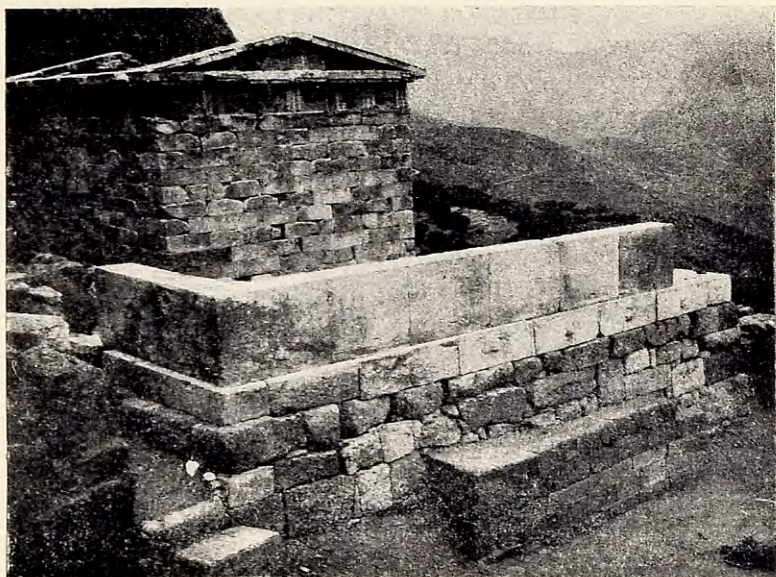
Ὅπισθεν τῶν δύο τούτων κτιρίων σφάζεται λείψανον τοῦ παλαιοῦ περιβόλου (Χ.128, εἰκ. 16. 17 5. 20 9, σ. 36) ἀξιολογώτατον, ἀπέχον ἀπὸ τοῦ νέου 12 μέτρα.

Ὡς ἦτο τεθαμμένος ὁ θησαυρὸς τῶν Ἀγυλλαίων μετὰ τὸ 548, ἦτο τεθαμμένη καὶ ἡ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ

νέου περιβόλου τοῦ τεμένουσ εἰς ἀνάλογον ὕψος (εἶνε ἀκατέργαστος μέχρι τοῦ ὕψους τούτου) καὶ ἡ ἀπέναντι δυτικὴ γωνία τοῦ περιφήμου **ἐνεπιγράφου πολυγωνικοῦ τοίχου** (X. I 29, **εἰκ. 171, 208**) καὶ ὁ μεταξὺ αὐτῶν χώρος μετὰ τοῦ αὐτόθι παλαιοῦ παρίνου κτιρίου (X. I 30, **εἰκ. 17** ἐμπρὸς ἀριστερά, ἐφ' οὗ σπόνδυλος κίονος **204**) καὶ τῆς γωνίας ἐτέρου ὁμοίως παρίνου κτιρίου (X. I 31, **εἰκ. 202**) κειμένης παρὰ τὴν γωνίαν τοῦ ἐνεπιγράφου πολυγωνικοῦ, ὅφ' οὗ καὶ ἐτμήθη. Ἰσως ἐν τούτων ἀνήκει εἰς τὸν θησαυρὸν τῆς Σπίνης παλαιᾶς ἐλληνικῆς ἀποικίας παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πάδου (σ. 21), ἥτις ὁμως δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ καὶ τὸν ἀποδοθέντα εἰς τὴν Ἀγυλλαν θησαυρὸν.

Ὁ πολυγωνικὸς τοῖχος (X. I 29, **εἰκ. 171, 20, 22**) κτισθεὶς συγχρόνως τῷ ναῷ τῶν Ἀλκμεωνιδῶν, εἶνε κεκαλυμμένος ὑπὸ ἐπιγραφῶν εἰς τὴν νοτίαν πλευράν ἀπὸ τοῦ σημείου, εἰς ὃ ἐξικνεῖτο κατὰ τὸ Δ ἄκρον (ἐπὶ τῆς γωνίας τοῦ τμηθέντος παρίνου κτιρίου) ἡ πρόσχωσις ἐκείνη. Ἀξιοθαύμαστος εἶνε ἡ τελειότης τῶν ἀρμῶν τῶν λίθων τῆς προσόψεως τοῦ τοίχου, μοναδικὸν δὲ παράδειγμα ἐν Δελφοῖς καὶ περὶ τοὺς Δελφοὺς ἡ διὰ τοῦ λεσβίου μολυβδίνου καμπτομένου κανόνος ἐπιτυγχανομένη καμπυλότης τῶν ἀρμῶν, ἔνεκα τῶν ὁποίων ἀκυρολεκτεῖ τὸ διδόμενον εἰς τὸν τοῖχον ὄνομα. Ὁ πυρὴν τοῦ τοίχου εἶνε παχὺς καὶ ἰσχυρός, καὶ διὰ τοῦτο ἀντέσχεν οὗτος παρὰ τὰς ὑπεράνω αὐτοῦ συντελεσθείσας καταστροφὰς καὶ παρὰ τὴν κατολίσθησιν, ἣν πάσχει τὸ ὑπ' αὐτὸν κατὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον ἀσταθὲς ἔδαφος, ἥς ἔνεκα καὶ ἐκαμπυλώθη τὸ πρῶν εὐθὺ πρόσωπόν του.

Κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ πολυγωνικοῦ τοίχου προσκολλᾶται μακρὰ ἀραιόστυλος **στοὰ τῶν Ἀθη-**

Εἰκ. 18. Ὁ θησαυρὸς τῶν Ἀθηναίων. Παρὰ τὸν θεατὴν τὸ λίθινον κορηπῖδωμα τοῦ μικροῦ θησαυροῦ τῆς Ἀγύλλης ὑπὸ τὸ ἀνασυσταθὲν ὑπ' ἐμοῦ Ἀσκληπείον (;).

ναίων (Χ.132, *εἰκ.* 20, 21, 22, 358), εἰς ἣν εἶχον ἐκτεθῆ τὰ ναυτικὰ τρόπαια αὐτῶν πρῶτον ἀπὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας (480 π.Χ.), ὕστερον δὲ καὶ ἀπὸ ἄλλων ναυτικῶν νικῶν. Ἐκ τῶν 8 ἰωνικῶν κιόνων τῆς στοᾶς σφύζονται τρεῖς καὶ τινα λείψανα τῶν ἄλλων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ στέγη ἦτο ξυλίνη, ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ κτιρίου ἐτέθη εἰς τὴν πρόσοψιν τοῦ στυλοβάτου, λέγουσα «Ἀθηναῖοι ἀνέθεσαν τὴν στοᾶν καὶ τὰ ὄπλα καὶ τάκρωτήρια ἐλόντες τῶν πολεμίων». Τὰ τρόπαια ἦσαν ἐκτεθειμένα ἐπὶ βάθρου ἐκτενομένου κατὰ μῆκος εἰς τὸ βάθος τῆς στοᾶς. Ἀξιοσημείωτον εἶνε, ὅτι οὐδεμία ὁπὴ προσαρμογῆς ἢ στερεώ-

σεως ἐκθέματός τινος ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ τοίχου. Οὗτος ἦτο κτῆμα τοῦ ἱεροῦ ἀποκλειστικόν, κατ' ἀνοχὴν δὲ καὶ πρὸς ἀποφυγὴν τῆς μονοτονίας ἴσως τοῦ μακροῦ τοίχου ἐπέτρεψαν ἐνταῦθα οἱ Δελφοὶ ἢ οἱ Ἀμφικτιόνες τὴν προσκόλλησιν τῆς στοᾶς. Δὲν ἐγκατέλιπον ὅμως τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος, ὃ εἶχον ἐπ' αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο βλέπομεν ἀπειρίαν ἐπιγραφῶν (ἀπὸ τοῦ 276 π. Χ.) ἐκτεινομένων ὑπεράνω τῶν ποτε τροπαίων. Ἡ διοικήσις τοῦ ἱεροῦ ἐμίσθωνεν ἢ ἐπώλει τὴν ἐπιφάνειαν εἰς τοὺς θέλοντας νὰ δημοσιεύσωσιν οὕτω ἔγγραφόν τι, ἔνεκα δὲ τῆς συνηθείας ταύτης καὶ πολλὰ ἄλλα μνημεῖα ἐκαλύφθησαν *οὕτω* δι' ἐπιγραφῶν, ἐφ' ὅσον τὰ ἔγγραφα δὲν ἦσαν ἐπίσημα ἔγγραφα τῶν Δελφῶν ἢ τῶν ἐκάστοτε κυρίων εἴτε ἀναθετῶν τοῦ σχετικοῦ μνημείου.

Πρὸς Δ τῆς στοᾶς ἐπὶ τῶν βράχων ἦτο ἰδρυμένη ἐπὶ ὕψηλοῦ κίονος ἡ **Σφίγξ τῶν Ναξίων** (σελ. 22), μεταξὺ δὲ τὸ ἐπίσης ὕψηλόν τριγωνικόν **ἀνάθημα τῶν Μεσσηνίων**, ἅτινα θὰ ἴδωμεν ἐν τῷ μουσεῖῳ.

Ἀλλὰ τί εἶνε οἱ ἄκομψοι καὶ ἀπειρόκαλοι **βράχοι** (Χ. I 33, *εικ. 14 10. 35 5*), οἵτινες ὑψοῦνται καὶ σήμερον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τεμένους καὶ τοῦ χώρου, ὃν ἐκόσμουσαν πάλαι ποτὲ πέριξ πλῆθος φιλοκάλων καὶ πλουσίων κτιρίων καὶ κόσμος ἀγαλμάτων καὶ ἀναθημάτων; Ἄν οἱ βράχοι οὗτοι ἦσαν ἀσήμαντοι κοινοὶ λίθοι, βεβαίως θὰ ἠφάνιζοντο καὶ θὰ ἀντικαθίσταντο ὑπὸ ἐπιφανοῦς τινος κτιρίου· ἀλλ' ἦσαν ἱεροὶ καὶ ἔμειναν: περὶ αὐτοὺς εἶνε τὸ παμπάλαιον **ἱερὸν τῆς Γῆς** (Χ. I 33). Ἐνταῦθα ἦτό ποτε τὸ χάσμα τὸ ἀναδίδον πνοήν, ἥτις μεθύσκουσα δῆθεν τοὺς εἰσπνέοντας καθίστα αὐτοὺς μαντικούς. Ἐπὶ τῶν βράχων τούτων δὲ ἀνέβαινεν ἡ ἱέρεια τῆς Γῆς, ἡ Σίβυλλα, ἵνα χρησιμοδοτήσῃ, ὅτε ἐπεκράτησε

Εἰκ. 19. Ὁ θησαυρὸς τῆς Ἀγύλλης ἐξ ἀνατολῶν ὑπὸ τὸ ἀνασυσταθὲν νεώτερον κτίριον τὸ κατ' ἐπιγραφὰς κληθὲν Ἀσκληπίειον.

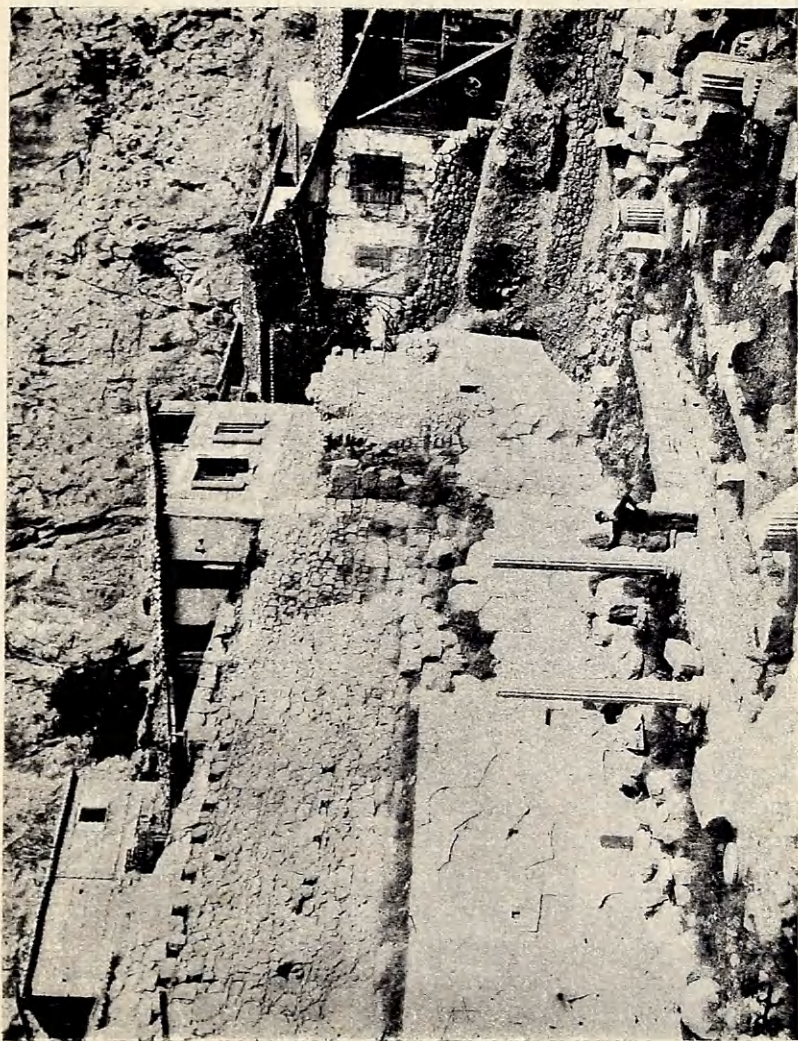
νὰ λαμβάνωνται δι' αὐτῆς οἱ χρησμοί. Ἐνταῦθα δὲ ἔζη ὁ τύραννος ἡ ὁ δράκων Πύθων, τὸ χθόνιον τέκνον, ὃπερ φονεύσας ὁ «πύθιος» Ἀπόλλων, ἐγένετο οὕτω κατὰ τὸν μῦθον κύριος τοῦ μαντείου καὶ ὑπεσκέλισε βαθμηδὸν τὴν λατρείαν τῆς Γῆς (σ. 9 ἐξ. 17). Τὸν φόνον ἐμίμειτο ἡ τελουμένη ἐνταῦθα κατὰ πᾶν ὄγδοον ἔτος ἑορτή, τὸ **Στεπτήριον**, καθ' ἣν νέος τις ὑποκρινόμενος τὸν Ἀπόλλωνα ἤγετο διὰ τῆς Δολωνείας ὑπὸ λαμπαδηφόρων τῆς φρατρίας τῶν Λαβυσσῶν, οἵτινες ἐπυρπόλουν τὴν καλιὰν ἢ καλύβην τοῦ Πύθωνος φονευομένου δῆθεν ὑπὸ τοῦ νέου, ὅστις τότε ἔφευγεν οἶονεὶ πρὸς τὰ Τέμπε, ἵνα καθαρῇ διὰ τὸν φόνον, καθὼς ποτε καὶ ὁ Ἀπόλλων.

Εἰκ. 20. Ὅψεις ἀπὸ δυσμῶν. Ἐμπρὸς δεξιὰ (9) ὁ παλαιὸς περιβόλος. (13) παλαιὸν ὕδραγωγεῖον. (2) γωνία πωρίνου κτιρίου τμηθεῖσα ὑπὸ τοῦ πολυγωνικοῦ ἀναλήμματος ἔχοντος ἄνω εὐθυγράμους δόμους πωρίνους (12) τὸ δὲ ἐν τῇ γῇ ποτὲ κρυπτὸν ταπεινὸν μέρος (8) ἀδρότερον εἰργασμένον. Ὑπεράνω εἶνε (19) τὰ κρηπιδώματα τοῦ ναοῦ. Ἀριστερὰ (4.5) πώρινα λείψανα δύο καλυφθέντων μετὰ τὸ 548 θησαυρῶν πιθανῶς.

Τὸ ἡμικυκλικὸν κτίσμα ἐκ πλίνθων ὀπτῶν μεταξὺ τοῦ ἱεροῦ τῆς Γῆς καὶ τῆς δυτικῆς γωνίας τοῦ πολυγωνικοῦ τοίχου ἀποδίδεται εἰς ἐξέδραν, ἴσως ὕδραυλικήν, κτισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ (σ. 78), ἵνα περιλάβῃ τοὺς ἀνδριάντας τῆς οἰκογενείας του, ὡς μαρτυροῦσιν ἐπιγραφαὶ εὑρεθεῖσαι ἐνταῦθα.

Πρὸ τῆς στοᾶς τῶν Ἀθηναίων δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ ἐξετείνετο πλατεῖα πλήρης ἀναθημάτων καὶ ἐξεδρῶν (Χ.Ι34, *εἰκ.* 1411, 12. 356), καλουμένην Ἄλως

Εἰκ. 21. Τὸ πολυγωνικὸν ἀνάκλιμα, μέγα τῆς ἀνατολικῆς γωνίας (πρὸβλ. εἰκ. 22) πρὸ τῆς τελείας ἀνακαρῆς τῶν Δελφῶν καὶ ἡ πρὸ αὐτοῦ στοὰ τῶν Ἀθηναίων, πρὶν ἀνδρῶν καὶ ὁ τρίτος γίον.

(άλωνι)· ἐνταῦθα ἐξειλίσσετο ἡ τελετὴ τοῦ Στεπτηρίου. Δυστυχῶς τὸ πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς ὁδοῦ μέρος ἀνεσκάφη πολὺ βαθέως χωρὶς νὰ ἀναχωσθῇ καὶ κατεστράφη οὕτω ἢ ἐντύπωσις, ἣν ἐνεποίει ἡ πολύτιμος ἐν τῷ πρανεῖ τῶν Δελφῶν χώρῳ πλατεῖα, ἡ συγκεντροῦσα πρὸς φλυαρίαν ἢ ἐπὶ τῶν ἐξεδρῶν ἀνάπαυσιν καὶ τερπνὴν θέαν τοὺς ἀργοῦντας δελφούς ἢ τοὺς ἐκθάμβους ξένους προκυνητάς. Μέγα ἦτο τὸ πλῆθος τῶν ἀναθημάτων περὶ τὴν Ἑλῶν, ἀφ' οὗ καὶ αἱ ἐξέδραι ἐβάσταζον ἐπὶ τοῦ ἐρείσινώτου ἀγάλματα. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο κεφαλὴ ταύρου ἀνάθημα τῶν Μακεδόνων Παιόνων (τῶν περὶ τὴν νῦν Γευγελήν), καὶ ἄλλα ἀναθήματα τῶν Μακεδόνων τοῦ Δίου (Ἀπόλλων καὶ ἔλαφος), τῶν Ἀνδρίων, τῶν Φωκέων, τῶν Φαρσαλίων, τῶν Κυρηναίων, τῶν Θηβαίων, τῶν Φλιασίων, τῶν Μαντινέων.

Ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου τῆς ὑψηλῆς ποτε Ἑλῶν κατήρχοντο διὰ κλίμακος (X. I 35 *εἰκ.* 35 7) εἰς ταπεινότερον ἐπίπεδον. Ἐπὶ κορυφῆς τῆς κλίμακος μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ σφίζονται κατὰ γῆς ὀλίγα λείψανα πωρίνου θησαυροῦ, ὅστις ἀνήκει εἰς τὰ καταλυθέντα μετὰ τὸ 548 κτίρια, ἀφ' οὗ μία γωνία αὐτοῦ ἐκαλύπτετο ὑπὸ τῆς νέας ἱερᾶς ὁδοῦ· ἐπομένως δὲν ἀνήκει τὸ ἐρείπιον εἰς τὸν θησαυρὸν τῶν Κορινθίων, ὡς ἐπιστεύθη. Οὗτος πρέπει νὰ ἔκειτο ὅχι μόνον μακρὰν τοῦ ναοῦ τοῦ καταστραφέντος τῷ 548 ἀλλὰ καὶ μακρὰν τῆς ζώνης, ἐν ἣ ἔγιναν αἱ μετὰ τὸ 548 μεταβολαὶ καὶ ἀνατροπαί. Μόνον εἰς τοιοῦτον κτίριον πρέπει νὰ μετεκόμισαν μετὰ τὴν καταστροφὴν πολύτιμα ἀναθήματα πρὸς φύλαξιν ἐκ τοῦ ἀνοικοδομουμένου ναοῦ, ὡς ἀναφέρεται. Διὰ τῆς κλίμακος κατέβαινον εἰς τὸν πρὸς Α τοῦ θησαυροῦ τῶν Κορινθίων χώρον καὶ ἔβαινον πρὸς τὴν ἐκεῖσε πύλιν Β'

τοῦ περιβόλου (εἰκ. 23 7), ἄγουσαν καὶ ταύτην πρὸς τὴν Κασταλίαν. Ἴσως διὰ τῆς κλίμακος (Δολώνεια;) καὶ τῆς πύλης Β' ἔφευγεν ὁ ὑποκρινόμενος τὸν Ἀπόλλωνα νέος κατὰ τὸ Στεπτήριον.

Παρὰ τὴν πύλην ταύτην κεῖνται τὰ ὀλίγα λείψανα τοῦ θησαυροῦ ἴσως τῶν Μασσαλιωτῶν (Χ. I 36, εἰκ. 23 2) καὶ τῶν Ῥωμαίων ἀνακτέου εἰς τὰς ἀρχάς τοῦ ε' αἰῶνος. Ὅπισθεν προστατεύεται ὑπὸ ἀναλήμματος (εἰκ. 23 3). Ἡ θέσις ἐξελέγη ἐνταῦθα, τοῦτο μὲν διότι αἱ ἄλλαι καλαὶ θέσεις εἶχον καταληφθῇ ἤδη, τοῦτο δὲ διότι ἢ ἐκ τῆς Κασταλίας ἐκβάλλουσα εἰς τὴν πλησίον πύλην Β (εἰκ. 23 7) ὁδὸς καθίστα

τὸν τόπον οἶονεὶ κεντρικόν. Τὸ κτίριον τοῦτο, κεκοσμημένον δι' ἡμικίωνων δωρικοῦ ρυθμοῦ, ἦτο λεπτῆς ἐργασίας, ὥς φαίνεται ἐκ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν συντριμμάτων τῶν ἀναγομένων εἰς αὐτό. Ἐνεκα ἐπιγραφῶν τινῶν Κυρηναϊκῆς ὑποθέσεως ἀναγεγραμμένων ἐπὶ τῶν λίθων

Εἰκ. 22. Ἡ ἀνατολική γωνία τοῦ πολυγωνικοῦ ἀναλήμματος, πρὸ αὐτῆς ἡ στοὰ τῶν Ἀθηναίων, περαιτέρω ἀριστερὰ ὁ θησαυρὸς τῶν Ἀθηναίων, ὕψηλὰ τὸ σημερινὸν νεκροταφεῖον (ἡ πυλαία). Ἐμπρὸς τῇ ἱερᾷ ὁδῷ καμπτομένη δεξιὰ πρὸς τὸν βωμόν.

Εἰκ. 23. Ὅψις ἀπὸ δυσμῶν πρὸς τὸ μέσον δυτικὸν μέρος τοῦ τεμένου. (7) ἡ πύλη Β. (2) τὰ λείψανα τοῦ θησαυροῦ τῶν Μασσαλιητῶν. (4) ὁ προσκολλώμενος εἰς τὸν περίβολον (6) νεώτατος θησαυρὸς.

τῶν τοίχων αὐτοῦ, ἐδέχθησάν τινες, ὅτι ὁ θησαυρὸς ἰδρύθη ὑπὸ τῶν Κυρηναίων καὶ ἦτο Κυρηναϊκός.

Ὅπισθεν τοῦ ἀναλήμματος τοῦ θησαυροῦ τούτου ὑπερέχουσιν ὑψηλὰ τὰ τεθαμμένα ποτὲ κροκαλοπαγῇ κρηπιδώματα τοῦ νεωτάτου πάντων τῶν θησαυρῶν (X. I 37, εἰκ. 23 4). Ὡς ὀπίσθιον τοῖχον χρησιμοποιεῖ οὗτος αὐτὸν τὸν περίβολον, εἰς ὃν προσκολλᾶται. Ὁ κροκαλοπαγῆς δὲ λίθος, ἐξ οὗ εἶνε ἐκτισμένος, χρησιμοποιεῖται εἰς τὰ κτίρια ἀπὸ τοῦ 400 περίπου π. Χ. (σ. 29) καὶ ὕστερον. Ἀγνωστον εἶνε τίνες ἔκτισαν τὸν θησαυρὸν ἢ ναὸν τοῦτον καὶ πότε ἀκριβῶς. Τὰ ὑψηλὰ μέρη αὐτοῦ, βαρέα καὶ ἀντάξια τῶν κρηπιδω-

Εἰκ. 24 (1) ἡ πυλὶς (X. I Γ πύλη). (9) ὁ περίβολος τοῦ τεμένους βαίνων διαγωνίως ἐν τῇ εἰκόνι· (4) ἀμφικτυονικὸν κτίριον. (6, 7, 8) ἀναλήμματα διαφόρων χρόνων. (5) λείψανον τοῦ παλαιοτάτου περιβόλου. (3) ἔμπρὸς λείψανον παλαιοῦ θησαυροῦ.

μάτων, ἦσαν ἐκτισμένα ἐκ τοῦ φαιοῦ τιτανολίθου τοῦ Προφήτου Ἡλίου, ἀλλὰ κατεστράφησαν διασκορπισθέντων τῶν λίθων.

Ἄν ἐπισκοπήσωμεν τὸν ὑψηλότερον τοῦ θησαυροῦ τούτου ἐκτεινόμενον κενὸν χώρον, πληρούμενόν ποτε ἴσως ὑπὸ δένδρων, βλέπομεν περαιτέρω τὰ λείψανα δύο κτιρίων πωρίνων. Τὸ παρὰ τὸν περίβολον καὶ τὴν αὐτόθι πυλίδα (X. I 38, εἰκ. 24 4) δὲν εἶνε θησαυρὸς ἀλλ' ἀμφικτυονικὸν κτίριον νεώτερον κόψαν τὴν ἐκ τῆς πυλίδος ὁδὸν καὶ προστατευθὲν ὑπὸ τοῦ ὀπισθεν ἀμφικτυονικοῦ ἀναλήμματος, ὅπερ εἶνε γνωστὸν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν ὡς «τὸ ἀνάλημμα τὸ μέχρι τῆς πυλίδος»

καὶ ἐστήριζεν ὀπισθεν ἄνδρην ὑψηλὸν ἐκ χωμάτων. Τὸ ἕτερον πώρινον κτίριον (X. 139, *εἰκ.* 24 3) ἐτάφη, κτιζομένου τοῦ ναοῦ τῶν Ἀλκμεωνιδῶν, οὗ εἶνε παλαιότερον.

Παραπλεύρως ὀπισθεν πρὸς ἀριστερά (Δ) τοῦ ἀμφικτυονικοῦ κτιρίου καὶ τοῦ ἀναλήμματός του διατηρεῖται λείψανον (X. 140, *εἰκ.* 24 5) τοῦ παλαιοῦ περιβόλου (σ. 41) ἀπέχον 12 μέτρα ἀπὸ τοῦ νέου.

Ἐνταῦθα εἴμεθα παρὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς Ἀλῶ, ἔνθα ἡ ἱερὰ ὁδὸς κάμπτεται (*εἰκ.* 22, 25) κατ' εὐθείαν πρὸς τὸ ἄναντες καὶ εἶνε ὀλισθηρά. Ἀριστερὰ ὑψηλότερον ὁ πολυγωνικὸς τοῖχος συνήπτετο πρὸς τὸν ὑψηλὸν αὐτόθι πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος βωμὸν (X. 141, *εἰκ.* 25 2). Πέριξ τοῦ βωμοῦ εὐρέθησαν εἰς βαθύτατα στρώματα λείψανα θυσιαῶν μυκηναϊκῆς ἐποχῆς. «Χῖοι Ἀπόλλωνι τὸν βωμὸν ἀνέθεσαν», λέγει ἡ ἐπὶ τῆς κορωνίδος αὐτοῦ ἐπιγραφὴ τοῦ 5 αἰ. π. Χ. Τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ βωμοῦ, ἐφ' ὅσον σφάζεται, εἶνε διὰ πολυχρώμου ὕλικου (τὸ μέλαν μάρμαρον ἐκομίσθη ἐκ Χίου) ἀνανέωσις παλαιότερου, γενομένη κατὰ τὸν 8' αἰ., ὅτε ἀνεκτίζετο ὁ ὑπὸ τῶν βράχων καταστραφεὶς ναός. Τότε διὰ τοῦτο οἱ «Δελφοὶ ἔδωκαν Χίοις προμαντεῖαν» (σ. 84), ὡς λέγει ἐπιγραφὴ εἰς τὴν στενὴν πλευρὰν τοῦ βωμοῦ κάτω. Πρὸ αὐτοῦ ἐμπρὸς ἦσαν ἐστημέναι ἐντὸς αὐλάκων ἐπιγραφαὶ σχετικαὶ πρὸς Χίους. Ἐπ' αὐτοῦ, ὑψηλοτέρου ποτὲ ὄντος καὶ ἐπισκευασθέντος καὶ ἐν ρωμαϊκοῖς χρόνοις, ἐτελοῦντο αἱ θυσίαι εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. Ἀνεσυνεστάθη ἄρτι μετὰ συμπληρώσεων καὶ ἐλλείψεων. Ἀπὸ τοῦ Γυμνασίου ἤρχιζε καὶ εἰς τὸν βωμὸν κατέληγεν ἡ λαμπαδηδρομία ἡ τελουμένη κατὰ τὰ Εὐμένεια πρὸς τιμὴν τοῦ βασιλέως τῆς Περγάμου Εὐμένους (197-159 π. Χ.) εὐεργέτου τῶν Δελφῶν.

Εικ. 25. Ἡ πρὸς τὸν βωμὸν (2) καὶ τὸν ἀόρατον ἀριστερὰ ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἀνηφορική καμπὴ τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς γωνίας (1) τοῦ πολυγωνικοῦ ἀναλήμματος. (3) ἡ περιφερικὴ βάσις τοῦ ἀναθήματος διὰ τὴν νίκην τῶν Πλαταιῶν.

Ἀπέναντι (Α) αὐτοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ τῷ ἀνερχομένῳ ὥς εἰς ἐπιφανέστατον τόπον συνεκεντρώθησαν ἐνωρὶς ἤδη διασημότατα ἀναθήματα ἐπὶ τοῦ ἀνδῆρου· καὶ ἐπὶ μὲν τῆς περιφερικῆς βάσεως (X. I 42, *εἰκ.* 25 β) ἦτο τὸ ἐκ τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν πανελλήνιον ἀνάθημα. Τρίπους χαλκοῦς ὑσίπους (8 μ. περίπου) ἐβάσταζεν ἄνω χρυσοῦν λέβητα. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ποδῶν τοῦ τρίποδος ὠρθοῦντο συνειλιγμένοι τρεῖς ὄφεις, ὑποστηρίζοντες ὡσαύτως τὸν βαρὺν λέβητα διὰ τῶν προκυπτουσῶν κεφαλῶν αὐτῶν. Τὸν χρυσὸν ἐσύλησαν οἱ Φωκεῖς κατὰ τὸν γ' ἱερὸν πόλεμον, τοὺς δὲ ὄφεις ἀπήγαγεν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα σῶζον-

ται καὶ σήμερον ἀκέφαλοι ἐστημένοι ἐν τῷ παλαιῷ Ἱπποδρόμῳ παρὰ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν (μία κεφαλὴ ἐν τῷ ἐκεῖ μουσεῖῳ).

Πλησίον δὲ ὑψηλότερον πρὸς ἀριστερὰ (B) τῆς βάσεως τῶν Πλαταιῶν εἶνε γυμνὸν τὸ κρηπίδωμα ἐτέρου ἴσως πανελληνίου ἀναθήματος (X. I 43). Θὰ ἴστατο ἐπ' αὐτοῦ μέγας Ἀπόλλων στηριζόμενος ἐπὶ ἀκροστολίου πλοίου, **ἀνάθημα ἐκ τῆς ἐν Σαλαμῖνι καὶ τῆς ἐπ' Ἀρτεμισίῳ ναυμαχίας.**

Ἐπὶ τῆς ἔμπροσθεν τοῦ Πλαταϊκοῦ ἀναθήματος ἐπιμήκους βάσεως (X. I 44), τῆς κρασπεδοῦσης τὴν ἱερὰν ὁδόν, ἦτο **ἀνάθημά τι τῶν Φωκέων** ἐκ 5 χαλκῶν ἀγαλμάτων, εἰκονιζόντων τὴν περὶ τοῦ δελφικοῦ τρίποδος ἔριν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Ἡρακλέους. Συνηρμολόγησα ἐπάνω τὰ λείψανα τῆς ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς αὐτοῦ, ἥτις συμπληρουμένη λέγει «**Φωκεῖς Ἀπόλλωνι ἀνέθηκαν δεκάταν**». Τὸ ἀνάθημα εἶχεν ἀφιερωθῆ ἤδη πρὸ τῶν Μηδικῶν πολέμων, ἀλλ' ἀνενεώθη, ὥς δεικνύουσιν αἱ μορφαὶ τῶν γραμμάτων, κατὰ τὸν δ' αἰ. καὶ ἴσως κατὰ τὸν ἱερὸν πόλεμον. Ἐπὶ τῆς ὄψεως αὐτοῦ εἶνε ἀπεξεσμένοι ἐπιγραφαί, χαραχθεῖσαι ἴσως πρὸς τιμὴν Φωκέων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν κατὰ τὸν πόλεμον ἐκεῖνον ἀλλὰ καταστραφεῖσαι μετὰ τὸ τέλος αὐτοῦ διαταγῇ τῶν Ἀμφικτιόνων μὴ ἀνεχομένων βεβαίως τιμᾶς πρὸς ἱεροσύλους.

Ἡ ὀπισθεν τοῦ Πλαταϊκοῦ ἀναθήματος μεγάλη καὶ ἄλλοτε ὑψηλὴ βάσις (X. I, 45) ἀνήκει εἰς χρυσοῦν τέθριππον τοῦ Ἡλίου **ἀνάθημα τῶν Ῥοδίων**, πέραν αὐτοῦ ἦτο τὸ δικιόνιον ἀνάθημα τοῦ ἐφίππου Αἰτωλοῦ **Χαριξένου** (ἀνεστηλῶθη ἐσφαλμένως ἐν τῇ τελευταίᾳ αἰθούσῃ τοῦ μουσείου), τὰ δὲ πρὸ τοῦ βάθρου τῆς Σαλαμῖνος

Εικ. 26 (1) κρηπιδώματα βάσεων ἀνδριάντων Περγαμηνῶν βασιλέων· (2 ἀριστερά) λείψανα τοίχων τοῦ θησαυροῦ τῶν Ἀκανθίων· (4) κίονες τῆς στοᾶς τοῦ Ἀττάλου· (3) τοίχος ἀσβεστόκτιστος ἐμπεριλαβὼν τοὺς κίονας καὶ μεταβαλὼν τὴν στοάν εἰς δεξαμενὴν· (6 δεξιὰ) τὸ ἰσχύριον ἔξω τοῦ τεμένους.

ἀποκείμενα λείψανα ἐπιγραφῆς ἀνήκουσιν εἰς ἀνάθημα τῶν **Ταραντίνων** αὐτόθι κείμενόν ποτε πιθανῶς. Ἄλλοι τοποθετοῦσι τὸ ἀνάθημα τοῦτο ἐπὶ μέρους τῆς βάσεως, ἣν ἐδέχθημεν ἀνωτέρω Φωκικήν. Αἱ ἄλλαι βάσεις κατὰ τὸ αὐτὸ δεξιὸν κράσπεδον τῆς ὁδοῦ εἶνε ἀγνώστου καταγωγῆς. Ἐδῶ που ἴστατο ὁ ἐπίχρυσος ἀνδριὰς τοῦ Μακεδόνης βασιλέως **Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλέλληνης**, ἀκμάσαντος κατὰ τὰ Μηδικά, καὶ ἀνάθημά τι τῶν Τενεδίων.

Ὅλιγον ὑψηλότερον ἢ ἱερὰ ὁδὸς κάμπτεται εἰς εὐθεϊαν γωνίαν πρὸς Δ, ἄγουσα εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλ-

λωνος (**εἰκ. 28**). Ἀλλὰ πρὶν μεταβῶμεν ἐκεῖσε, στρεφόμεθα πρὸς Α ἐξερχόμενοι τῆς κορυφῆς τῆς ὁδοῦ πρὸς τὰ πώρινα θεμέλια (Χ. I 46, **εἰκ. 26 2**) τοῦ **θησαυροῦ τῶν Ἀκανθίων**, ἀνήκοντος εἰς τὴν πρὸ τοῦ 548 ὁμάδα κτιρίων παρὰ πᾶσαν τὴν διάφορον εἴδησιν ἐκ τοῦ Πλουτάρχου, ὅστις ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν καὶ τὴν ἱστορίαν ἐπλανήθη ἐκ προσθέτων πιθανῶς νεωτέρων ἐνπιγράφων ἀναθημάτων, ὡς καὶ ὁ Παυσανίας περὶ ἄλλων δελφικῶν κτισμάτων προκειμένου (πρβλ. σ. 38).

Ὅπισθεν δεξιὰ τοῦ θησαυροῦ ἦτο παστὰς ἡ **στοὰ** τις, κτισθεῖσα κατὰ τινα λείψανα τῆς μεγαλογραμμάτου ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς ὑπὸ **Ἀττάλου Α'** βασιλέως τῆς Περγᾶμου (241-197 π. Χ.) μετὰ διπλῆς σειρᾶς κιόνων, μεταβληθεῖσα δὲ ὑπὸ τῆς αὐθαιρέτου γενναιοδωρίας ῥωμαίου τινὸς αὐτοκράτορος, ἴσως τοῦ Ἀδριανοῦ, εἰς **δεξαμενὴν** (Χ. I 47 **εἰκ. 26 3,4,5**) πρὸς ὕδρευσιν ὑποκειμένου τινὸς ἀξιοθεάτου **βαλανείου** (Χ. I 76), ἔξω τοῦ τέμενους κειμένου. Πρὸς τοῦτο ἐκτίσθησαν τὰ μετακίονια τῆς στοᾶς διὰ τοίχου ἐξ ὀπτῶν πλίνθων, ἐν τῷ ὁποίῳ τοίχῳ σφύζονται ἐν μέρει οἱ ὄρθιοι ἐνῶκοδομημένοι πώρινοι κίονες τῆς στοᾶς (**εἰκ. 26 4**). Ἐπειδὴ τὸ ὑπὸ τοῦ νέου περιβόλου ὀριζόμενον τέμενος εἶχεν ὑπερπληρωθῇ ἐπὶ Ἀττάλου, ἡ στοὰ τέμνει τὸν περίβολον, ἐξερχομένη τὸ πλεῖστον ἔξω αὐτοῦ (**εἰκ. 35 11**).

Πρὸ τῆς στοᾶς ἐξετείνεται πλατεῖα καλύπτουσα σύγχρονά τινα τῇ στοᾷ **ὑπόγεια θολωτὰ ἐργαστήρια** (Χ. I 48 **εἰκ. 26 9**), ἀνοικτὰ πρὸς τὰ κάτω, ἐνθα διεσταυροῦντο δύο ὁδοί (ἐκ νότου καὶ ἀνατολῶν), ἄγουσαι δι' ὑστερογενοὺς ἀποτετειχισμένης δὲ νῦν εἰσόδου (γ' πύλη) εἰς τὸ τέμενος. Πρὸ τῆς κτίσεως τῆς στοᾶς, ἡ εἴσοδος εἰς αὐτὸ ἦτο ὑψηλότερον (Δ πύλη), εἰς τὴν

γραμμὴν ὁδοῦ περαιτέρω ἔξω τοῦ τεμένους διακριτῆς καὶ προστατευομένης ὑπὸ ἀναλήμματος (*εἰκ.* 26 θ) κτισθέντος τῷ 356 π. Χ. ἐκ πῶρων προερχομένων ἐκ τοῦ καταστραφέντος ναοῦ τῶν Ἀλκμεωνιδῶν (σ. 22). Ἡ στοὰ ἀπέκοψε, ἔκλεισε καὶ μετέθεσε τὴν ὁδὸν χαμηλότερον. Καὶ πρὸ τοῦ χρόνου δὲ τούτου (356) ἐδῶ που ἐπίσης ἦτο ἡ εἴσοδος, ἀλλ' ἡ μνημονευθεῖσα ὁδὸς ἦτο εὐρυτέρα, ἐκτεινομένη καὶ ὀπισθεν τοῦ πωρίνου ἀναλήμματος ὑπὸ τὴν προστασίαν ἄλλου παλαιότερου. Ἐπὶ τῶν δύο βάθρων τοῦ δυτικοῦ μέρους τῆς πλατείας τῆς στοᾶς ἴσταντο ἀνδριάντες Περγαμηνῶν βασιλέων (*εἰκ.* 261).

Ὑπεράνω πρὸς Δ τοῦ θησαυροῦ τῶν Ἀκανθίων ἐκτείνεται κεκινημένη, ἅτε ἐπὶ προσφάτου τότε ἐπιχώσεως κτισθεῖσα, ἐπιμήκης καὶ κλιμακώδης ἡ **βάσις ἀναθήματος** (Χ. 149 *εἰκ.* 27 γ) ἴσως τῶν Κορκυραίων, καὶ ὑπεράνω αὐτῆς πρὸς ἀριστερὰ ἑτέρα ἐξέχουσα καὶ τετράγωνος (Χ. 150 *εἰκ.* 27 δ), ἐκ πῶρων δὲ καὶ τιτανολίθων ἐκτισμένη. Οἱ πῶροι φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ **Παγκράτους** γνωστοῦ προμηθευτοῦ λίθων διὰ τὸν ναὸν τοῦ δ' αἰ. Ἴσως ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης ἴστατο ἀνάθημά τι τῶν Ἀμφικτιόνων ἀπὸ τῶν ἱεροσύλων Φωκέων μετὰ τὸν γ' ἱερὸν πόλεμον.

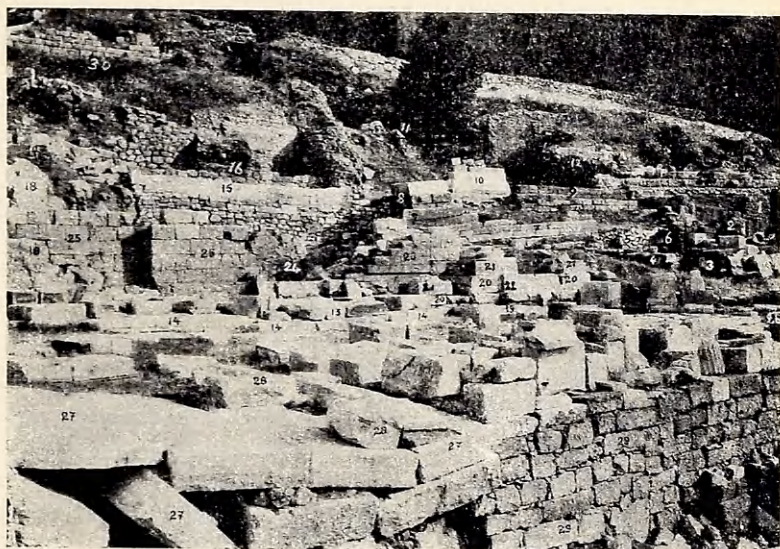
Ἡ βάσις αὕτη προσκολλᾶται πρὸς Α πρὸς ταπεινὸν περίβολον (Χ. 151 *εἰκ.* 27 θ) ἐξ εὐθύρπτου λίθου, περικλείοντα τὸν ὑποτιθέμενον ὑπὸ ἄλσος τάφον καὶ τὸ **τέμενος** τοῦ θεσσαλοῦ ἥρωος υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως **Νεοπτολέμου**, φονευθέντος κατὰ τοὺς μύθους ἐν Δελφοῖς ὑπὸ τινος ἱερέως ἢ ὑπὸ τοῦ Ὁρέστου, οὗ εἶχεν ἀρπάσει τὴν μνηστήν. Ἐν τῷ μέσῳ παρὰ τὸν βόρειον τοῖχον τοῦ περιβόλου ὑψοῦται ἐκ λευκοῦ καὶ μέλανος λίθου βωμὸς (*εἰκ.* 27 ιο)· ἐνταῦθα ἐτέλουν ἐναγισμοὺς

ἐνιαυσίους οἱ Δελφοί, πομπὴν δὲ καὶ θυσίαν κατὰ τετραετίαν οἱ Θεσσαλοὶ Αἰνιδανες. Τὸ τέμενος τοῦτο πρέπει νὰ εἶνε παλαιότερον τοῦ 548, ἀλλ' ὁ βωμός, ἐκτισμένος κατὰ τὴν πολυχρωμίαν τοῦ ἀναθήματος τῶν Ἀρκάδων (σ. 30) καὶ τοῦ βωμοῦ τῶν Χίων (σ. 52), πιθανῶς δὲ καὶ ὁ περίβολος αὐτοῦ, εἶνε ἔργον τοῦ δ' αἰ. Κατ' ἄλλην γνώμην τὸ τέμενος τοῦ Νεοπτολέμου ἦτο ἐπὶ τοῦ κοίλου χώρου δυτικῶς τῆς βάσεως τοῦ Παγκράτους.

Πρὸς δυσμὰς τοῦ τεμένους τούτου εἶνε ἐν συνεχεῖ γραμμῇ αἱ ἐνεπίγραφοι (πλὴν μιᾶς) βάσεις τρίτου κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον θεσσαλικοῦ μνημείου, τοῦ **ἀναθήματος τοῦ Δαδόχου** (X. 152 *εἰκ.* 27 15), τετράρχου τῆς Θεσσαλίας. Ἐκ τῆς ὁψεως τῶν πραγμάτων πείθεται τις, ὅτι πᾶσαι αἱ βάσεις ἐκτίσθησαν συγχρόνως καὶ ὅτι τὸ ἀνάθημα, οὗτινος αἱ πλάγιοι πλευραὶ προεξετείνοντο ἄλλοτε περισσότερον ἢ νῦν, σχηματίζουσαι τὸ σχῆμα , ἐκτίσθη διὰ μιᾶς ὁλόκληρον, προωρισμένον νὰ περιλάβῃ τὰς σωζομένας ἐννέα βάσεις ὑπὸ τὴν προστασίαν ἀναλήμματος (*εἰκ.* 27 16). Τὰ ἀγάλματα εἶνε ἐν τῷ μουσεῖῳ.

Περαιτέρω πρὸς Δ σφύζονται κατὰ τὸ πλεῖστον αἱ βάσεις **ἡμικυκλικοῦ ἀναθήματος** (X. 153), ἐτέρου δὲ **εὐθυγράμμου** (X. 154) σφύζεται περαιτέρω μόνον τὸ ὀπισθεν προστατευτικὸν ἀνάλημμα ἐπὶ τῶν βράχων. Οὗτοι οἱ ἐκτεινόμενοι καὶ περαιτέρω πρὸς Δ **βράχοι** (*εἰκ.* 27 18) (ἀλλ' ἴσως οὐχὶ πάντες) εἶνε ἐκ τῶν κατακυλισθέντων τῷ 372 περίπου καὶ καταστρεφάντων τὸν ναὸν (σ. 11 ἐξ., 22). Ὑψηλότερον ἐδεικνύετό ποτε χαλαζίας τις ἢ πυρίτης **λίθος**, ὃν εἶχε προσφέρει ἡ Γαῖα εἰς τὸν καταβροχθίζοντα τὰ τέκνα αὐτοῦ **Κρόνον** ἀντὶ τοῦ νηπίου Διός. Τὸν λίθον ἐλάτρευον οἱ ἄνθρωποι.

Ἄν ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ,

Εικ. 27. Ἀποψις εἰλημένη κάτωθεν τῆς ἀπὸ τοῦ ναοῦ πρὸς τὸν βομὸν ἀναβάθρας. (27-28) ἡ ἀναβάθρα. (1) (ἄνω δεξιὸν ἄκρον) ἡ στοὰ τοῦ Ἀττάλου. (10) ὁ βομὸς τοῦ Νεοπτολέμου. (20-21) τρίποδες τῶν Δεινομενειδῶν. (15-16) βάσεις καὶ ἀνάλημμα τοῦ ἀναθήματος τοῦ Δασχου. (24) τὸ ὑποκείμενον πολυγωνικὸν ἀνάλημμα.

ὄθεν ἐξήλθομεν, καὶ στραφῶμεν πρὸς τὴν συνέχειαν αὐτῆς πρὸς Δ, ἔχομεν δεξιὰ (X. I 55 *εικ.* 27 20, 21) βάσεις τινὰς ἐκ μέλανος λίθου περιφερικὰς (479 π. Χ. περίπου), ἐφ' ὧν ἰδρύοντο ἄλλοτε χρυσαῖ Νίκαι καὶ τρίποδες τῶν τεσσάρων υἱῶν τοῦ Συρακοσίου Δεινομένου ἦτοι τοῦ Γέλωνος, τοῦ Ἰέρωνος, τοῦ Πολυζάλου καὶ τοῦ Θρασυβούλου. Ἡ μία βᾶσις λείπει νῦν (κεῖται ὑπὸ τὸν ναόν), ἐταπεινώθη δὲ τὸ ὑπόβαθρον αὐτῆς. Ἡ τοῦ Γέλωνος (ἐν τῷ μέσῳ) φέρει τὴν ἐπιγραφὴν «*Γέλων ὁ Δεινομένηος ἀνέθηκε τῷ πόλλωνι Συρακόσιος. Τὸν τρίποδα καὶ τὴν Νίκην εἰργάσατο Βίων Διοδώρου υἱὸς Μιλήσιος*».

Προώρως ἀπώλοντο τὰ πολύτιμα ἀναθήματα, στήλαι δὲ ἐνεπίγραφοι, ὧν μία σῶζεται κατὰ χώραν, εἶχον ἐσφηνωθῇ ἐντὸς λαξευτῶν αὐλάκων τῶν λίθων, ἀποκρύπτουσαι τὰς ἐπιγραφὰς τῶν βάσεων, ἐν ᾧ ἄλλα μνημεῖα (ἐν οἷς ἴσως καὶ ὁ Κυρηναϊκὸς κίων τοῦ σιλφίου) καὶ βαθροειδεῖς ἐξέδραι ἀπέκρυπτον ἔμπροσθεν καὶ αὐτὰς τὰς βάσεις. Ἐνταῦθα που εὐρέθη πωγωνοφόρος ἀνήρ καὶ γυνή, (ἀνήκουσιν εἰς ὑπερκείμενόν τι ἀνάθημα), προσέτι δὲ πολλὰ τεμάχια τοῦ καυλοῦ τοῦ σιλφίου (σ. 22), καὶ περαιτέρω πρὸς Δ ὀμφαλὸς τῆς Γῆς λίθινος· πάντα ταῦτα θὰ ἴδωμεν ἐν τῷ μουσεῖῳ. Ἐδῶ που θὰ ἦτο καὶ ὁ χρυσοῦς ἀνδριὰς τῆς ἐταίρας Φρύνης μεταξὺ τόσων ἀναθημάτων στρατηγῶν καὶ βασιλέων, ὡς καὶ τὸ ἀνάθημα τῶν ὀβελίσκων ἄλλης ἐταίρας, τῆς Ροδῶπιδος, καὶ ἄγαλμα ἐπίχρυσον τῆς Ἀθηνᾶς ἐπὶ φοῖνικος ἀνατεθὲν μετὰ τὴν ἐπ' Εὐρυμέδοντι ποταμῷ μάχην 470 π. Χ.

Ὅπισθεν τῶν βάσεων τῶν Δεινομενειδῶν εἶνε ἀναθημάτων γυμναῖ ἀνώνυμοι βάσεις, ὧν δύο (X. 156 *εἰκ.* 27 23) εἶνε συνέχεια τῆς γραμμῆς τοῦ τοίχου (X. 157 *εἰκ.* 27 25, 35 13) τοῦ ὀρίζοντος πρὸς Β τὴν περὶ τὸν ναὸν πλατεῖαν. Ὁ τοίχος οὗτος εἶνε τὸ κατὰ τὸ 356 κτισθὲν ἀνάλημμα, τὸ ὑπὸ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν ναοποιῶν λεγόμενον *ἰσχέγαον* (ἴσχω=συγκρατῶ, γᾶν=γῆν) ἐν τῇ αὐτῇ γραμμῇ πρὸς τὸ ἔξω τοῦ τεμένους πέραν τῆς στοᾶς μνημονευθὲν (σ. 57) σύγχρονον πῶρινον ἀνάλημμα τῆς ὁδοῦ. Τὸ ἰσχέγαον περιώρισε τὴν πλατεῖαν τοῦ ναοῦ πληρωθεῖσαν ἐν μέρει βράχων κατὰ τὸ 372, ὑπέστη ὅμως πολλὰς ἐπισκευὰς ἔπειτα καὶ κατεκαλύφθη ὑπὸ ὕδατογενῶν ἐπιζημάτων ἐκ τῶν ὑπεράνθρωπων καταρρέοντων ὑδάτων. Ἡ πλατεῖα ἦτο πρότερον 13 μ. εὐρυτέρα κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος προστατευομένη ὑπὸ

θαυμασίου πολυγωνικοῦ ἀναλήμματος (*εἰκ.* 27 24), ὅπερ σφύζεται ὑπὸ τὸ ἀνάθημα τοῦ Δαόχου καὶ τὸ τέμενος τοῦ Νεοπτολέμου, ἐφ' ὅσον δὲν προσεβλήθη ὑπὸ τῶν βράχων. Ὁ πρὸς Δ μέγας βράχος (*εἰκ.* 27 18) ἔπεν ἐδῶ, ὡς φαίνεται, εἰς πολὺ παλαιοὺς χρόνους, διότι ἐκάλυψε λείψανα θυσιῶν παλαιοτάτων. Ὁ μεταξὺ τοῦ πολυγωνικοῦ καὶ τοῦ ἰσχεγᾶου χώρος εἶχεν ἐπιχωσθῆ κατὰ τὸ 356 καὶ ἔπειτα, ταφέντων ἐνταῦθα καὶ τῶν συντετριμμένων ἀετωμάτων τοῦ ναοῦ τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν (σ. 11, 21). Ἐπὶ τῆς ἐπιχώσεως δὲ ταύτης, ἀπροσφόρου πρὸς ἵδρυσιν μνημείου τινὸς ἀμέσως, ἐστήθη ὕστερον πλὴν ἄλλων ἀνάθημά τι τῶν Αἰτωλῶν ἀπὸ τῶν Γαλατῶν (279 π. Χ. σ. 12), διαλυθὲν ὅμως ἤδη ἐντελῶς, ὡς φαίνεται, ἔνεκα τῆς ἀσταθείας τοῦ χώματος.

Πρὸ τοῦ βαθέως ἀνεσκαμμένου τούτου χώρου σφύζονται ταπεινὰ τὰ κρηπιδώματα μεγάλης βάσεως (Χ. 158), ἐφ' ἧς θὰ ἦτο **ἄρμα τι πρὸς τιμὴν τοῦ οἰκιστοῦ τῆς Κυρήνης Βάττου ἀνατεθέν**, παρ' αὐτὴν δὲ (Δ) ἕτεραι βάσεις, ὧν μία ἴσως ἀνεῖχεν **Ἀπόλλωνά** τινα ἀνατεθέντα ὑπὸ τῶν Ἀμφικτυόνων περὶ τὸ 344. Καὶ ἄλλοι Ἀπόλλωνες ἄλλων πόλεων ἀναθήματα ἴσταντο ἐδῶ καὶ χαλκοὺς λύκος τῶν Δελφῶν ὀπισθεν τοῦ βωμοῦ καὶ βοῦς τῶν Πλαταιῶν καὶ στρατηγοὶ τῶν Φερῶν καὶ ἄλλα πολλὰ.

Περαιτέρω πρὸς τὰ ἔνδον τῆς πλατείας ὑφουδαί ἀνασυσταθὲν **μνημεῖόν τι** (Χ. 159 *εἰκ.* 28 4) βαστάζον ποτὲ τὸν ἀνδριάντα τοῦ βασιλέως τῆς Βιθυνίας **Προυσία** (182-149 π. Χ.) ἔφιππον πιθανῶς. Ἐδῶ που ἦτο καὶ τῆς Αἰτωλῆς Τιμαρέτας ὑψηλὸν μνημεῖον. Τὸ μνημεῖον τοῦ Προυσία κεῖται δεξιὰ πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, εἶνε δὲ πιθανόν, ὅτι πρὸ τῆς ἐτέρας γωνίας

τοῦ προνάου ὠρθοῦτο τὸ **ἀνάθημα** τοῦ Παύλου Αἰμιλίου (σ. 12), οὗ τὰ λείψανα εἶνε ἐν τῷ Μουσεῖῳ.

Ἐντεῦθεν ἄρχονται καὶ βαίνουνσι κατὰ μῆκος πρὸς Δ τὰ ἐρείπια (X. 160 *εἰκ.* 28 3 πρβλ. *εἰκ.* 6 - 8 καὶ 35 14) τοῦ μαντείου, ἥτοι τοῦ ναοῦ (τοῦ δ' αἰ.) τοῦ Ἀπόλλωνος (σ. 11 ἐξ., 22), ἐν τῷ ἀδύτῳ τοῦ ὁποίου ἐδίδοντο οἱ χρησμοί. Μῆκ. 60,32 μ., πλ. 23,82 μ.

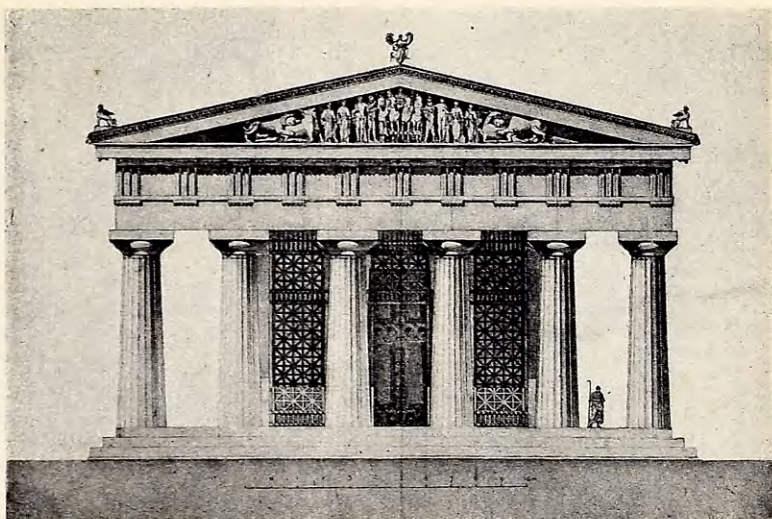
Ὁ ναὸς συνεδέετο μετὰ τοῦ βωμοῦ δι' αὐλακωτῆς ἀναβάθρας, διεσπασμένης νῦν (*εἰκ.* 28 2, 27 27, 28), ἅτε ἐπὶ προσφάτου ἐπιχώσεως κτισθείσης τὸν Δ' αἰ. Μόνον τὸ δάπεδον τοῦ προνάου, τὸ τῆς πρὸ αὐτοῦ στοᾶς καὶ που τὸ τῆς βορείας διατηροῦσι τὸ πλακόστρωμα αὐτῶν εἰς τὸ ἀρχικὸν ὕψος. Πανταχοῦ ἀλλαχοῦ καὶ ἡ στρώσις καὶ οἱ τοῖχοι ἔχουσι κατεδαφισθῆ πρὸς ἐξαγωγήν τῶν ἐκ σιδήρου συνδέσμων καὶ τοῦ περιχύτου μολύβδου (μετάλλων οὐχὶ πολὺ εὐώνων κατὰ τὸν μεσαιῶνα) καὶ πρὸς ἐξαγωγήν λίθων ὥς ἐκ λατομείου. Οἱ τοῖχοι μάλιστα, ὥς στερεώτερον ἡσφαλισμένοι διὰ συνδέσμων, κατεστράφησαν βαθύτερον οὕτως, ὥστε ὁ θέλων νὰ διακρίνη τὰς κυρίας γραμμὰς τοῦ κτιρίου, πρέπει νὰ παρακολουθῇ τὰ βαθύτερον κατεστραμμένα κρηπιδώματα. Ἐκτίζοντο δὲ κρηπιδώματα βαθέα, μόνον ὅπου ὑψοῦντο κιονοστοιχίαι καὶ τοῖχοι. Ἀλλὰ καὶ τὸ σχιστῶδες ἔδαφος κατολισθάνον ἐκύρτωσε τὰς γραμμὰς τῶν ΑΔ τοίχων (ὄρα τὴν Β πλευράν) καὶ διέσπασε τὸ οἰκοδόμημα· ὁμοίαν δὲ κύρτωσιν ὑπέστη ἡ γραμμὴ τοῦ μεγάλου πολυγωνικοῦ τοίχου (σ. 42). Ὁ ναὸς ἦτο περίπτερος ἔχων ἀνὰ 15 κίονας εἰς τὰς μακρὰς πλευράς (Β καὶ Ν), ἀνὰ 6 δὲ εἰς τὰς στενάς. Εἰς τοὺς κίονας τούτους πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ ἀνὰ δύο μετὰ τῶν παραστάδων τοῦ προνάου καὶ τοῦ ὀπισθοδόμου (τὸ ὅλον 42).

Εἰκ. 28. Ὁψις τῶν ἑρείπων τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐξ ἀνατολῶν. (1) ὁ βωμὸς τῶν Χίων. (2) ἡ ἀναβάθρα ἐκ τοῦ ναοῦ πρὸς τὸν βωμόν. (3) ὁ πρόναος. (4) τὸ βάθρον τοῦ Προυσίου. (5) τὸ ἰσχύγιον.

Καὶ ἐντὸς δὲ τοῦ σηκοῦ τοῦ ναοῦ ἦσαν ἐπὶ κρηπιδωμάτων ἐπιπολαιοτέρων παρὰ τοὺς μακροὺς τοίχους δύο σειραὶ κιόνων (5+5) ἢ προβολῶν τοίχων πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὀροφῆς. Πιθανώτατα μάλιστα ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν τούτων κιόνων ἦσαν ἄλλοι κίονες, ὥστε κατὰ μῆκος τῶν μακρῶν πλευρῶν τοῦ ναοῦ ἔνδον ἐσχηματίζοντο δύο πλευρικὰ ὑπερῶα ὡς ὁ γυναικωνίτης ἐκκλησιῶν χριστιανικῶν. Τὸ ὀπίσθιον μέρος τοῦ σηκοῦ, κεχωρισμένον ὄν, ἀπετέλει τὸ ἄδυτον τοῦ ναοῦ διηρημένον ἐπίσης εἰς δύο ὀρόφους. Ἐξῶθεν τοῦ ὀπισθοδόμου ἦγε λιθίνη κλῖμαξ εἰς πυλίδα, δι' ἧς εἰσήρχετο εἰς τὸν ἄνω ὀροφον τοῦ ἀδύτου ἡ ἱερεία τοῦ Ἀπόλλωνος Πυθία, διάδοχος τῆς Σιβύλλης ἱερείας τῆς Γῆς, ἐντεῦθεν δὲ

«καταβαίνουσα» εἰς τὸ ἄδυτον τοῦ κάτω ὀρόφου ἐχρη-
 σιμοδότει καθημένη ἐπὶ ἱεροῦ τρίποδος. Τῆς ἔξω κλίμα-
 κος τὰ ἴχνη εἶνε ὁρατὰ ἐπὶ τῶν κεντρικῶν πλακῶν τοῦ
 ὀπισθοδόμου. Ὁ κάτω λοιπὸν ὄροφος τοῦ ναοῦ δὲν ἦτο
 ὑπόγειός τις ἢ καταχθόνιος θάλαμος, ἐπειδὴ τὸ χάσμα
 πάλαι ποτὲ δὲν ἦτο ἐνταῦθα, ἀλλ' ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Γῆς.
 Καὶ ἂν δὲ ἦτο ἐδῶ, θὰ εἶχε καταχωσθῇ ἀπὸ μακροῦ
 μετὰ τόσας καταστροφὰς καὶ ἀνοικοδομήσεις. Εὐρέθη
 δέ, ὅτι τὰ πληροῦντα τὸν ναὸν χῶματα ἔκειντο ἐνταῦθα
 συσσωρευμένα ἀπὸ τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων ἤτοι ἀπὸ
 τῆς β' χιλιετηρίδος π. Χ., ὥστε ἡ ἀπὸ τῶν ῥωμαϊκῶν
 χρόνων διαδεδομένη καὶ σήμερον παράδοσις μετὰ τινων
 συναφῶν μύθων, ὅτι εἰς τὰ ὑπόγεια βάθη τοῦ ἀδύτου
 ἦτο τὸ χάσμα καὶ ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἦτο ὁ τρίπους καὶ ὁ
 ὄλμος τοῦ τρίποδος, ἐφ' οὗ καθημένη καὶ εἰσπνέουσα
 τὰς γηΐνας τερπνὰς ἀναθυμιάσεις ἡ Πυθία ἐχρησιμοδό-
 τει, εἶνε πεπλασμένη καὶ ἐθεραπεύετο ὑπὸ τῶν ἱερέων
 τοῦ μαντείου ἀρωματιζόντων τὸν ναὸν διὰ καιομένων
 φύλλων δάφνης καὶ ἄλλων ἀρωμάτων, ὡς ἐθεραπεύοντο
 ἄλλαι τυφλαὶ πίστει τοῦ παλαιοῦ λαοῦ, θηρεύοντος, ὡς
 πᾶς λαός, τὸν μυστικισμόν ἐν τῇ θρησκείᾳ. Οὕτω π.χ. ἐν
 τῷ Ἐρεχθείῳ τῶν Ἀθηνῶν ἐπιστεύετο, ὅτι ἀνέβλυζε
 πάντοτε θαλάσσιον ὕδωρ ἐκ τοῦ βράχου, ὃν εἶχε
 δῆθεν πλήξει ὁ Ποσειδῶν διὰ τῆς τριαίνης αὐτοῦ, ἐν ᾧ
 τὸ ὕδωρ ὠφείλετο βεβαίως εἰς τὴν πρόνοιαν τῶν εὐφύων
 ἱερέων. Τὴν ὑπαρξίν τοῦ χάσματος ἐν τῷ ἀδύτῳ τοῦ
 ναοῦ δὲν ἠδυνήθη οὐδὲ ὁ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Δελφοῖς
 ἱερεὺς τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος Πλούταρχος νὰ ἀποδείξῃ
 διὰ πραγμάτων εἰς τοὺς ἰσχυρῶς ἀμφισβητήσαντας
 αὐτὴν φίλους του. Τὸ κρυπτόν ἄδυτον τοῦ μαντείου
 ἔκειτο εἰς τὸ ὕψος τοῦ πλακοστρώματος τοῦ προνάου

Εἰκ. 29. Ἀναπαράστασις τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ 6 αἰ. π. Χ.

καὶ τοῦ σηκοῦ. Κάτω τοῦ ὕψους τούτου οὔτε οἱ τοῖχοι τῶν κρηπιδωμάτων εἶνε πρὸς τὰ ἐντὸς καλῶς ἐξεργασμένοι, ὥς θὰ ἀπῆται ὑπόγειόν τι κατασκευάσμα, οὔτε ἄλλο τι κτίσμα εὐρέθη κατὰ τὰς ἀνασκαφάς, ἐκταθείσας ἐν ἀρχῇ, καίπερ ἀνωφελῶς ὥς πρὸς τοῦτο, κυρίως εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ καταστραφέντος κρηπιδώματος τοῦ δυτικοῦ ἄκρου τῆς νοτίας ἐσωτερικῆς κιονοστοιχίας.

Τὰ φανερά μέρη τοῦ ναοῦ, ἦσαν ἐκ διαφόρου ὕλης ἐκτισμένα. Τὰ κρηπιδώματα ἦσαν ἐξ ἐγχωρίου λίθου τῶν Φαιδριάδων. Οἱ τοῖχοι τοῦ σηκοῦ ἦσαν ἐκ φαιοῦ τιτανολίθου τοῦ Προφήτου Ἡλία, οἱ κίονες δὲ καὶ ὁ θριγκὸς μέχρι τῆς μαρμαρίνης κορωνίδος ἐκ πώρου, ὅστις ἦτο ἐπικεχρισμένος διὰ μαρμαροκονίας. Ἐγκαυστικῶς ἐκοσμεῖτο ὁ ναὸς ὑψηλά. Ἡ ξυλεία ἦτο ἐκ Σικυῶνος καὶ Μακεδονίας.

Τὰ αἰετώματα εἰκόνιζον τὸ μὲν Α τὴν Ἀρτεμιν, τὴν Λητώ, τὸν Ἀπόλλωνα, τὰς Μούσας καὶ δύοσιν τοῦ Ἡλίου, τὸ δὲ Δ τὸν Διόνυσον καὶ τὰς Θυιάδας γυναῖκας λατρευούσας αὐτόν. Ἐπὶ τοῦ Α καὶ τοῦ δεξιοῦ ἐπιστυλίου ἦσαν ἀσπίδες περσικαὶ ἀνατεθεῖσαι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐκ τοῦ Μαραθῶνος (λέγει ὁ Παυσανίας), ἐπὶ δὲ τοῦ Δ καὶ τοῦ ἀριστεροῦ ἀσπίδες ἐκ τῶν Γαλατῶν (278 π. Χ.) ἀνάθημα τῶν Αἰτωλῶν (σ. 12). Πάντα ταῦτα ἐχάθησαν, πλὴν μιᾶς μετόπης κειμένης ὑπὸ τὸν ναὸν καὶ δεικνυούσης ἵχνος ἀσπίδος (σ. 70).

Εἰς τὸν κιγκλιδόφρακτόν ποτε πρόναον, δεικνύοντα ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἵχνη τινά, ἴστατο ἴσως περιρραντήριόν τι καὶ ὁ Ὅμηρος χαλκοῦς ἐπὶ στήλης, ἐπὶ δὲ τῶν τοίχων ἦσαν ῥητὰ τῶν 7 σοφῶν τῆς Ἑλλάδος (μηδὲν ἄγαν, γνῶθι σαυτὸν κλ.) καὶ ὑπὲρ τὴν διὰ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος κεκοσμημένην θύραν τοῦ σηκοῦ τὸ μυστηριῶδες Ε, περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὁποίου ὁ Πλούταρχος ἔγραψεν ἴδιον βιβλίον. Εἰς τὸν πρόναον τοῦ παλαιοῦ ναοῦ ἴσταντο καὶ πολύτιμα ἀναθήματα τῶν Λυδῶν βασιλέων, ἀλλ' ὅσα δὲν ἀπετάκησαν κατὰ τὴν πυρκαϊάν τοῦ 548 εἶχον μετακομισθῇ ἔπειτα εἰς τὸν θησαυρὸν τῶν Κορινθίων (σ. 38, 48), ἵνα συληθῶσιν ὕστερον ὑπὸ τῶν Φωκέων κατὰ τὸν γ' ἱερὸν πόλεμον (σ. 12).

Ὁ ναός, ἐζωγραφημένος, διηρεῖτο, ὡς εἴπομεν, εἰς τὸ ἄδυτον (τὸν «οἶκον») (σ. 63) καὶ τὸν κυρίως σηκόν. Ἐν τῷ ἀδύτῳ ἦτο ὁ τρίπους, χρυσοῦν ἄγαλμα τοῦ κιθαρωδοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ὁ τάφος τοῦ Διονύσου (σ. 73).

Ὁ σηκὸς περιεῖχε, φαίνεται, μεταξὺ τῶν κιόνων ἢ τῶν τειχικῶν προβολῶν τῶν μακρῶν πλευρῶν ναῖσκους ἢ προσκυνητάρια ἐκατέρωθι, καθιερωμένα εἰς διαφόρους θεούς. Εἰς τὸ βάθος θὰ ἦτο τὸ λατρευτικὸν ἄγαλμα τοῦ

Εἰζ. 30. Ἀποψὲς τῶν κρηπιδωμάτων τοῦ ναοῦ ἐκ τοῦ χώρου X. I 61 (δπισθεν τῆς στοᾶς τῶν Ἀθηναίων). (1,2) τὰ ἀκατέργαστα κρηπιδώματα. (7) ἡ εὐθυνηρία τοῦ ναοῦ. (3) μέγας βράχος ἐπεκτισιμένος καὶ καλυπτόμενός ποτε ὥς καὶ τὰ κρηπιδώματα διὰ τοῦ «ἔσω ἀναλήμματος τοῦ ὑπὸ τοὺς ἀνδριάντας» (ἀριθ. 5, 6' ἡ γωνία αὐτοῦ, θλωμένου πρὸς τὸν βωμόν, εἶνε εἰς τὸ 5). (9) τὸ παλαιὸν οἰκοδόμημα X. I 61.

Ἀπόλλωνος, ἐκατέρωθεν δὲ ἴσως οἱ ναῖσκοι ἢ τὰ ἀγάλματα τῆς Λητοῦς, τῆς Ἀρτέμιδος, τοῦ Ἑρμοῦ, τῆς Ἑστίας (παρ' ἣν ἡ παράδοσις ἐδέχετο τὸν φόνον τοῦ Νεοπτολέμου, υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως), τοῦ Διονύσου, τῆς Ἀθηνᾶς, τοῦ Μοιραγέτου Διός, τοῦ Μοιραγέτου Ἀπόλλωνος, καὶ τοῦ Ποσειδῶνος (ΒΑ γωνία τοῦ σηκοῦ). Ἐδῶ που ἦτο καὶ ἄλλος ὀμφαλὸς (ἐντὸς τῶν χωμάτων τοῦ σηκοῦ εὐρέθη εἰς παλαιὸς πώρινος κείμενος νῦν ἐν τῷ μουσεῖῳ) πλησίον δὲ τῆς Ἑστίας ὁ σιδηροῦς θρόνος τοῦ Πινδάρου, ὃν ἐκάλουν εἰς τὰ Θεοξένια («Πίνδαρος ἐπὶ τὸ δεῖπνον παρίτω»). Ὁ χρόνος, ἡ φύσις καὶ οἱ ἄνθρωποι κατέστρεψαν δυστυχῶς πάντα.

Τὰ κρηπιδώματα τοῦ ὀπισθοδόμου περιέχουσι πολλὰ μαρμάρινα λείψανα τοῦ ναοῦ τῶν Ἀλκμεωνιδῶν, διατηροῦντα μάλιστα καὶ ζωηρὰ χρώματα, τὰ δὲ γλυπτὰ λείψανα τῶν ἀετωμάτων (σ. 11, 21, 61 *εἰκ.* 29) θὰ ἴδωμεν ἐν τῷ μουσεῖῳ. Τὰ κρηπιδώματα τῆς νοτίας πλευρᾶς, ἅτινα σῶζονται εἰς μέγα ὕψος καὶ εἶνε πρὸς τὰ ἔξω ἀκατέργαστα (*εἰκ.* 30 1, 2 *εἰκ.* 31 1), ἐκαλύπτοντο ὑπὸ ἀντερείσματος ἢ ἀναλήμματος (*εἰκ.* 30 5, 6 *εἰκ.* 31 2, 3), οὔτινος ἢ γραμμὴ διακρίνεται κάτω ἐπὶ τοῦ ἐδάφους εἰς ἀπόστασιν 2-6 μέτρων, ἀποκλίνουσα πρὸς τὸ Α μέρος συμφώνως πρὸς τὸν προσανατολισμὸν τοῦ ναοῦ τῶν Ἀλκμεωνιδῶν καὶ τὴν ἀνάγκην νὰ καλυφθῇ ὁ αὐτόθι μέγας βράχος (*εἰκ.* 30 3). Τὸ ἀντέρεισμα θλώμενον ἔφθανε καὶ μέχρι τοῦ βωμοῦ, ὃν παρέθεε πρὸς Ν. Τοιοῦτοτρόπως ὑπεράνω, μεταξὺ τοῦ χεῖλους τοῦ ἀντερείσματος καὶ τῶν βαθμίδων τοῦ ναοῦ, ἐσχηματίζετο διάδρομος, οὔτινος τὸ κιγκλιδωτὸν στηθαῖον ἀπέκλειον βάθρα ἀγαλμάτων ἀναφερομένων ὑπὸ τοῦ Πausανίου (σ. 12), βαδίσαντος ἀπὸ τῆς προσόψεως τοῦ ναοῦ εἰς τὸν στενούμενον πρὸς Δ διάδρομον καὶ περιελθόντος τὸν ναόν. Μεταξὺ τῶν ἀγαλμάτων τούτων ἦσαν καὶ 20 Ἀπόλλωνες τῶν Λιπαραίων (σῶζονται πολλοὶ λίθοι τοῦ βάθρου ἐν τῷ τεμένει) καὶ ἄλλα ἀναθήματα τῆς Σαρδηνίας, τῶν Ἀθηναίων, τῶν Ροδίων, τῶν Ἀχαιῶν, τῆς Ἀμπρακίας, τῶν Μασσαλιωτῶν, τῶν Λεσβίων, τῶν Αἰτωλῶν κλ.

Ἔνεκα τῶν ἀγαλμάτων ἢ ἀνδριάντων τούτων τὸ ἀνάλημμα τοῦτο ὀνομάζεται ὑπὸ τινος ἐπιγραφῆς (ἐπὶ τοῦ πρώτου λίθου τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ μεγάλου πολυγωνικοῦ τοίχου παρὰ τὴν γωνίαν *εἰκ.* 22) «τὸ ἀνάλημμα τὸ ἔσω τὸ ὑπὸ τοὺς ἀνδριάντας» ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν μέγαν πολυγωνικόν, ὃν ἡ αὐτὴ ἐπιγραφή καλεῖ «τὸ ἀνάλημμα τὸ ἔξωθεν».

Εἰκ. 31. (1 ἄνω δεξιὰ) τὸ νότιον ἀκατέργαστον κρηπίδωμα τοῦ ναοῦ κατὰ τὸν ὀπισθόδρομον. 3 (δεξιὰ κάτω) «τὸ ὑπὸ τοὺς ἀνδριάντας ἀνάλημμα», ἐφ' οὗ ἄνθρωπος, συγκλίνον πρὸς τὸ κρηπιδωμα. 2 (πέραν τοῦ ἀνθρώπου) τὸ αὐτὸ ἐκ πύρων τοῦ ναοῦ τῶν Ἀλκμεωνιδῶν. (4) τὸ παλαιὸν ἀψιδωτὸν κτίσμα Χ. Ι 62. (6) ὁ δυτικὸς περίβολος πρὸς τὴν στοὰν τοῦ Εὐμένους.

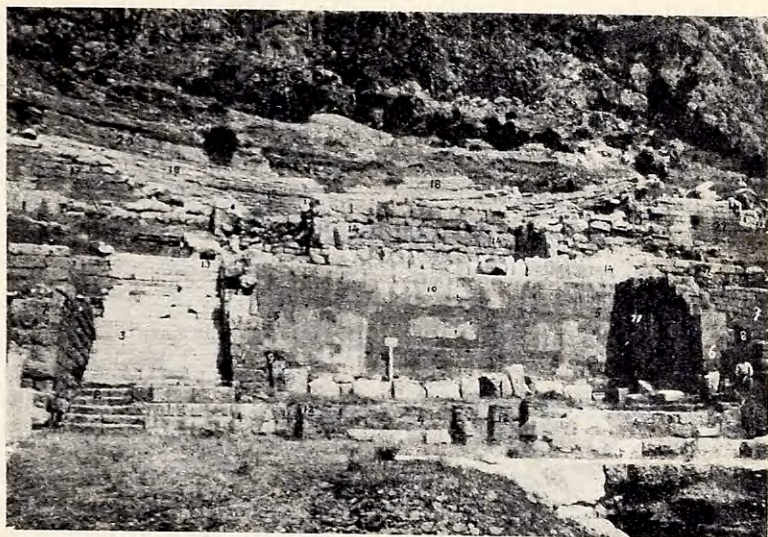
Εἰς τὴν ὑπὸ τὸ ἔσω ἀνάλημμα πλατεῖαν καὶ ὑπὲρ ἄνω τοῦ ἔξω ἦτοι τοῦ ἐνεπιγράφου πολυγωνικοῦ τοίχου, ὅπου κατήρχετο ἐκ δυσμῶν κλιμαξ (εἰκ. 31 2), ὀρῶνται ἐν βάθει ἀνεσκαμμένα δύο κτίρια πώρινα (Χ. Ι 61, 62, εἰκ. 30 9, 31 4) ἄτινα, ἀνήκοντα εἰς τὰ πρὸ τοῦ 548 ὅμοια κτίρια, εἶνε ἐκ τῶν καταλυθέντων διὰ παντὸς ὑπὸ τῆς νέας τότε διαρρυθμίσεως τοῦ τεμένους. Τὸ ἕτερον (Χ. Ι 62) τῶν κτιρίων τούτων (δυτικὸν μέρος τῆς πλατείας) ἔχει σχῆμα ἀψιδωτοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ καὶ ἴσως ἀνῆκεν εἰς τὸ πάλαι ἱερὸν τῆς Γῆς καὶ τῶν Μουσῶν, ὅπερ διεχωρίσθη ἔπειτα ὑπὸ τοῦ πολυγωνικοῦ

τοίχου· διότι ὑπάρχει ἐν τῇ πλατείᾳ **κρήνη** τις (X.163) δεχομένη τὰ ἐκ τῶν βαθέων στρωμάτων τοῦ ναοῦ διαπιδύοντα ὕδατα («ἀναπνέοντα νάματα» Πλούτ.), ἅτινα ἦγον ἔξω αὐτοῦ δύο ὀχετοί, κτιστοὶ συγχρόνως τῷ ναῷ μεταξὺ τῶν δύο τελευταίων πρὸς Ν κρηπιδωμάτων αὐτοῦ. Ἐκ δὲ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως μανθάνομεν, ὅτι ὁ ὑπὸ τὰ νότια κρηπιδώματα τοῦ ναοῦ περὶ τὴν κρήνην χῶρος ἦτο διὰ δαφνῶν καὶ μύρτων κατάφυτον **ἱερὸν** τῶν **Μουσῶν**· ἀφ' οὗτο ἐκτίσθη ὁ μέγας ἐνεπίγραφος πολυγωνικὸς τοῖχος καὶ ἐπεχώσθη ὁ ὑπεράνω αὐτοῦ χῶρος, ἡ κρήνη ἔμεινεν ἐν τῷ βάθει καὶ ἐγένεν ἀνάγκη νὰ κτισθῇ πρὸς κατάβασιν ἡ συναφὴς κλίμαξ.

Μεταξὺ δὲ τῆς κρήνης καὶ τοῦ ἀψιδωτοῦ κτίσματος κεῖται **μετόπη** τις πωρίνη τοῦ ναοῦ τοῦ δ' αἰ., σφζουσα ἐπὶ τοῦ ἐκ μαρμαροκονίας ἐπιχρίσματος τὰ ἵχνη ῥωμαιοῦς γαλατικῆς ἴσως ἀσπίδος ἐξ ἐκείνων, ἃς εἶχον καθηλώσει ἀφιερῶσαντες οἱ Αἰτωλοὶ ὡς ἀκροθίνια τοῦ κατὰ τῶν Γαλατῶν εὐτυχοῦς πολέμου (σ. 12, 66).

Ὅπισθεν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπὸ σωρὸν λίθων καλύπτονται τὰ **θεμέλια κτιρίου πωρίνου** (X. 164 **εἰκ.** 20) καταστραφέντος μετὰ τὸ 548, βορειότερον δὲ κεῖται **περιφερὴς βάσις** μεγάλου τρίποδος καὶ ὅπισθεν αὐτῆς σφζεται ἐν ἐρειπίοις **ῥωμαϊκὸν κτίσμα**, (X. 165) **οἰκία** **τις τῆς Πυθίας** ἴσως. Ἐνταῦθα εὐρέθη ὁ νῦν ἐν τῷ μουσεῖῳ ἀνδριὰς τοῦ Ἀντινόου.

Ἐντεῦθεν **κλίμαξ** (X. 166 **εἰκ.** 31 2, 3) ἄγει ἀπὸ τῆς πλατείας τοῦ ναοῦ πρὸς τὸ θέατρον, ἔχουσα πρὸς ἀριστερὰ (Δ) μὲν καμπὴν τινὰ τοῦ ἰσχεγάου (σ. 60 **εἰκ.** 32 1) πρὸς τὰ δεξιὰ δὲ (Α) ἄνοιγμα μεγάλου **θαλάμου** (**εἰκ.** 32 9, 5, 10, 6), ὃν εἰσώθησε διατεμὼν τὸ ἰσχεγάον ὀλίγον μετὰ τὸ 320 ὁ **Κράτερος**, υἱὸς τοῦ ὁμωνύμου στρατηγοῦ

Εἰκ. 32. 2,3 (ἀριστ.) κλίμαξ ἐκ τῆς πλατείας τοῦ ναοῦ πρὸς τὸ θέατρον (18). 5 ὁ θάλαμος τοῦ Κρατέρου. 10 ἡ ἐπιγραφή του. 6 (δεξ.) παράδος πρὸς τὸν χώρον, ἐνθα εὗρέθη ὁ ἐν τῷ Μουσείῳ χαλκοῦς ἡνίοχος. 14 (ἐν μέσῳ ὑψηλὰ) ὁ περιγυριστὸς τοῖχος τῆς σκηνῆς. 17 καὶ 21 (δεξ. καὶ ἀριστ. ὑψηλὰ) τὰ ἀναλήμματα τοῦ θεάτρου κατὰ τὰς παρόδους.

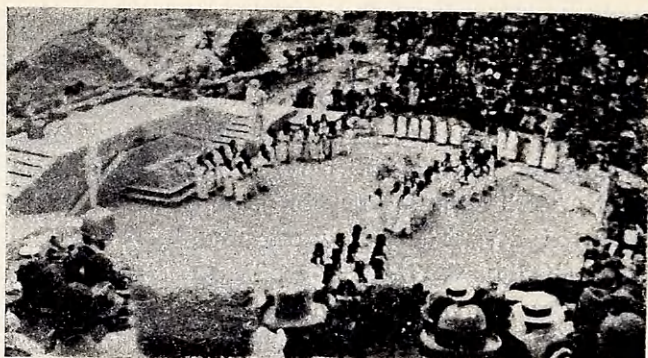
τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ὁ θάλαμος θὰ ᾔτο ὑπόστωος. Κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ ὀπισθοῦ τοίχου ἐπιγραφὴν (εἰκ. 32 10) ὁ πατὴρ ἔταξε τὸ ἀνάθημα τοῦτο, ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ἀνέθηκεν αὐτὸ ὁ υἱός. Ἦτο ἔργον τοῦ Λεωχάρους καὶ τοῦ Λυσίππου, εὐνοουμένων καλλιτεχνῶν τῆς μακεδονικῆς αὐλῆς, παρίστανε δὲ ἐν συμπλέγματι, ὑψηλότερον τοῦ νῦν δαπέδου τοῦ θαλάμου τεθειμένῳ ἐπὶ βάθρου (εἰκ. 32 9), πῶς κατὰ τινα θήραν λεόντων ἐν Ἀσίᾳ ὁ στρατηγὸς Κράτερος ἔσωσε τὸν κινδυνεύσαντα βασιλέα.

Ὁπισθεν τοῦ ἰσχεγᾶου πρὸς τὰ δεξιὰ (Α) τοῦ θα-

λάμου (X. 168) τούτου εὐρέθη ὁ χαλκοῦς τοῦ μουσείου ἡνίοχος ἐντὸς χωμάτων, ὧν τὰ βαθύτερα κατέρρευσαν αὐτόθι κατὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ναοῦ τῶν Ἀλκμεωνιδῶν, τὰ δὲ ὑψηλότερα συνεσωρεύθησαν κατὰ τὴν κτίσιν τοῦ ἰσχεγᾶου (356) καὶ τοῦ θεάτρου καὶ τοῦ θαλάμου τοῦ Κρατέρου. Οἱ καταρραγέντες βράχοι συνέτριψαν ἢ διεσκορπίσαν τὸ ἀνάθημα, εἰς ὃ ἀνήκεν ὁ ἡνίοχος, ἱδρυμένον ὑπεράνω πύου, τὰ ἐπακολουθήσαντα δὲ αὐτοὺς χώματα ἐκάλυψαν τὰ τεμάχια αὐτοῦ καὶ τὰ λοιπὰ μετ' αὐτοῦ εὐρεθέντα χαλκᾶ θραύσματα οὕτως, ὥστε ἀπὸ τοῦ 372 μέχρι τῶν γαλλικῶν ἀνασκαφῶν τὸ χαλκοῦν τοῦτο κειμήλιον ὑπῆρξε κεκρυμμένον καὶ ἀθέατον. Ἴσως ἦσαν ἐνταῦθα καὶ ἄλλα λείψανα τοῦ ἀναθήματος, ἀλλὰ κατὰ τὴν κτίσιν τοῦ Α τοίχου τοῦ Κρατέρου (εἰκ. 326, 11) ὥς καὶ κατὰ τὴν ἐπὶ Δομετιανοῦ ἴσως κτίσιν ὀχετοῦ, καταστραφέντος ἤδη κατὰ τὰς ἀνασκαφάς, ἐξηρέθησαν καὶ ἐτάκησαν ὥς συνήθως, χρησιμοποιεθέντος τοῦ χαλκοῦ ἄλλως. ὅπερ ἀπέφυγεν ὁ κεκαλυμμένος ἡνίοχος. Ὁ πρὸς Β τοῦ χώρου τοίχος ὑποβαστάζει τὴν σκηνὴν τοῦ θεάτρου, μέρος δὲ τῶν ἐκ τούτου ὑδάτων, ἴσως δὲ καὶ ἄλλων, ἐξέρρεε διὰ τοῦ διαπερῶντος τὸν τοίχον κτιστοῦ ὀχετοῦ (εἰκ. 328), οὗ ἐπιπολαιότερος ἦτο ὁ ἐπὶ Δομετιανοῦ κτισθεὶς. Τὰ ὕδατα ἤγοντο ΝΑ, ἵνα ριφθῶσιν ἴσως εἰς ὀχετόν τινα κείμενον ἐν τῇ Β πλατείᾳ τοῦ ναοῦ καὶ φαινόμενόν που πρὸς Α τοῦ μνημείου τοῦ Προυσίου (σ. 61). Βύσις τοῦ ὀχετοῦ καὶ ἄτακτος διαρροὴ τῶν ὑδάτων παρήγαγε τὰ ἐφίζήματα τὰ καλύπτοντα τὴν πρόσοψιν τοῦ ἰσχεγᾶου. Ἡ ἐν τῷ «χώρῳ τοῦ ἡνίοχου» προεξοχὴ τοῦ ἰσχεγᾶου (εἰκ. 32 ὑπὸ τὸ 8) εἶνε ἀνηρις καὶ οὐχὶ βάσις, ἕτεραι δὲ δύο ὅμοιαι ἀνηριδες κατηδαφίσθησαν κατὰ

τὴν προσθίαν ἑκτασιν τοῦ θαλάμου τοῦ Κρατέρου, ἐκτισμέναι πᾶσαι ἐκ πώρων τοῦ καταστραφέντος ναοῦ.

Διὰ τῆς μνημονευθείσης κλίμακος, — ἔργου τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, ὡς ἔχει νῦν, ἀφ' οὗ ἐκ τῶν βαθμίδων αὐτῆς ὡς καὶ ἐκ τοῦ συγχρόνου πλακοστρώματος τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ ἐξήχθησαν ἤδη πολλαὶ παλαιότεραι ἐπιγραφαὶ καὶ δὴ καὶ τῶν ναοποιῶν, — φθάνομεν εἰς τὸ **θέατρον** (Χ. I 69 **εἰκ.** 32 18, 19 πρβλ. **εἰκ.** 6-8, 35 16), ὅπερ καταλαμβάνει τὴν ΒΔ γωνίαν τοῦ τεμένους. Ἡ λιθινὴ τούτου κατασκευὴ φαίνεται, ὅτι δὲν ὑπερβαίνει τὸν τρίτον π. Χ. αἰῶνα· πρότερον θὰ ἦτο ξύλινον. Οἱ τοῖχοι τῆς σκηνῆς (**εἰκ.** 32 14) εἶνε κατὰ περγαμηνὸν τρόπον ἐκτισμένοι διὰ σειρῶν λίθων (δόμων) ἐναλλὰξ ὑψηλῶν ἢ χαμηλῶν. Γνωρίζομεν δέ, ὅτι ὁ Εὐμένης ἔστειλε καὶ χρήματα καὶ ἀνθρώπους πρὸς διόρθωσιν τοῦ θεάτρου. Βεβαίως ὁμως οἱ παμπάλαιοι μουσικοὶ ἀγῶνες τῶν Πυθίων εἶχον καὶ πρότερον ἀνάγκην θεάτρου· ἀλλὰ τοῦτο, σχηματιζόμενον ἴσως ἐν τῇ γυμνῇ κλιτύϊ τοῦ μέρους τούτου, προσελάμβανε πιθανῶς κατὰ τὴν πανήγυριν ξυλίνην βάθρῳσιν· ἴσως δὲ ἐξετείνετο καὶ ταπεινότερον μέχρι τοῦ ὑστέρου θαλάμου τοῦ Κρατέρου, ἵνα εἶνε πλησιέστερον πρὸς τὸν ὀπισθόδομον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἐπιστεύετο, ὅτι ἦτο ὁ τάφος τοῦ θεοῦ Διονύσου (σ. 65), συνδεομένου πανταχοῦ πρὸς τὰ θέατρα καὶ νεωτέρου ἐν Δελφοῖς, ἰσχυρῶς δὲ λατρευομένου κατὰ τὸν χειμῶνα. Οὕτω ἦτο ἐγγύτερον τῶν ἱερῶν τῶν δύο θεῶν. Ἀποτελεῖται δὲ καὶ νῦν τὸ ἔδαφος τοῦ θαλάμου ἐκείνου ἐκ τοῦ φυσικοῦ σχιστολίθου καὶ εἶνε ὑψηλότερον τοῦ δαπέδου τῆς πλατείας τοῦ ναοῦ, ἐφ' ἧς κεῖνται καὶ ἀναθήματα τοῦ ε' αἰῶνος (Γέλωνος κλπ.). Ἐκ τούτου ἐξάγεται, ὅτι ἡ πλατεῖα αὕτη κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ἀλκμεωνιδῶν

Εἰκ. 33. Τὸ θέατρον τῶν Δελφῶν κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἰκετίδων τοῦ Αἰσχύλου τῷ 1930.

καὶ ἔτι παλαιότερον δὲν ἦτο πρὸς Δ τόσον εὐρεῖα, ὅσον πρὸς Α. Τὸ θέατρον, ὡς ἔχει νῦν, δὲν συμβάλλεται πολὺ πρὸς διευκρίνησιν σκοτεινῶν τινῶν ζητημάτων περὶ τοῦ ἀρχαίου θεάτρου γενικῶς, διότι εἶνε βεβλαμμένον. Ὑπὸ τὸ **κοῦλον**, διαιρούμενον διὰ τοῦ **διαζώματος** εἰς δύο **ζώνας** καὶ ὑποδιαιρούμενον διὰ **κλιμάκων** εἰς πολλὰς **κερκίδας**, εἶνε ἡ **ὄρχήστρα** καὶ ἔπειτα τὸ σκηνικὸν κτίριον, ἐκτεινόμενον μέχρι σχεδὸν ὀπισθεν τοῦ θαλάμου τοῦ Κρατέρου καὶ διακρινόμενον εἰς τὴν κυρίως **σκηνὴν** καὶ εἰς τὸ πρόσθιον μέρος αὐτῆς, τὸ **προσκήνιον**. Εἰς τὸ θέατρον ἐφοίτων καὶ γυναῖκες. Ἐν τῷ κοίλῳ ὑπάρχουσιν ὠρισμένοι σειραὶ ἐδωλίων προωρισμένοι διὰ τὸν θίασον τῶν λατρευουσῶν τὸν Διόνυσον γυναικῶν Θυιάδων, ὧν ἡ ἀρχηγὸς ἐλέγετο ἀρχίς. Ἐπὶ τῆς καθέτου ὀψεως ἐδωλίων τινῶν ὑψηλὰ εἶνε ἀραιαὶ ἐπιγραφαὶ δηλοῦσαι τὰς θέσεις τοῦ θιάσου τῆς «ἀρχίδος Κλέας» γνωστῆς ἐκ τοῦ Πλουτάρχου σοφῆς γυναικὸς ἢ τῆς «Μεμμίας Λούπας» κ. ἄ.

Εικ. 34. Τὰ ἑρείπια τῆς κρήνης Κασσοτίδος. (5) κρηπίδωμα τῆς στοᾶς. (1) εὐθυνηρία. (2 - 4) βράχοι καταπεσόντες καὶ καταστρέψαντες τὸ κτίσμα. (8, 9) ἀναλήμματα τοῦ θεάτρου.

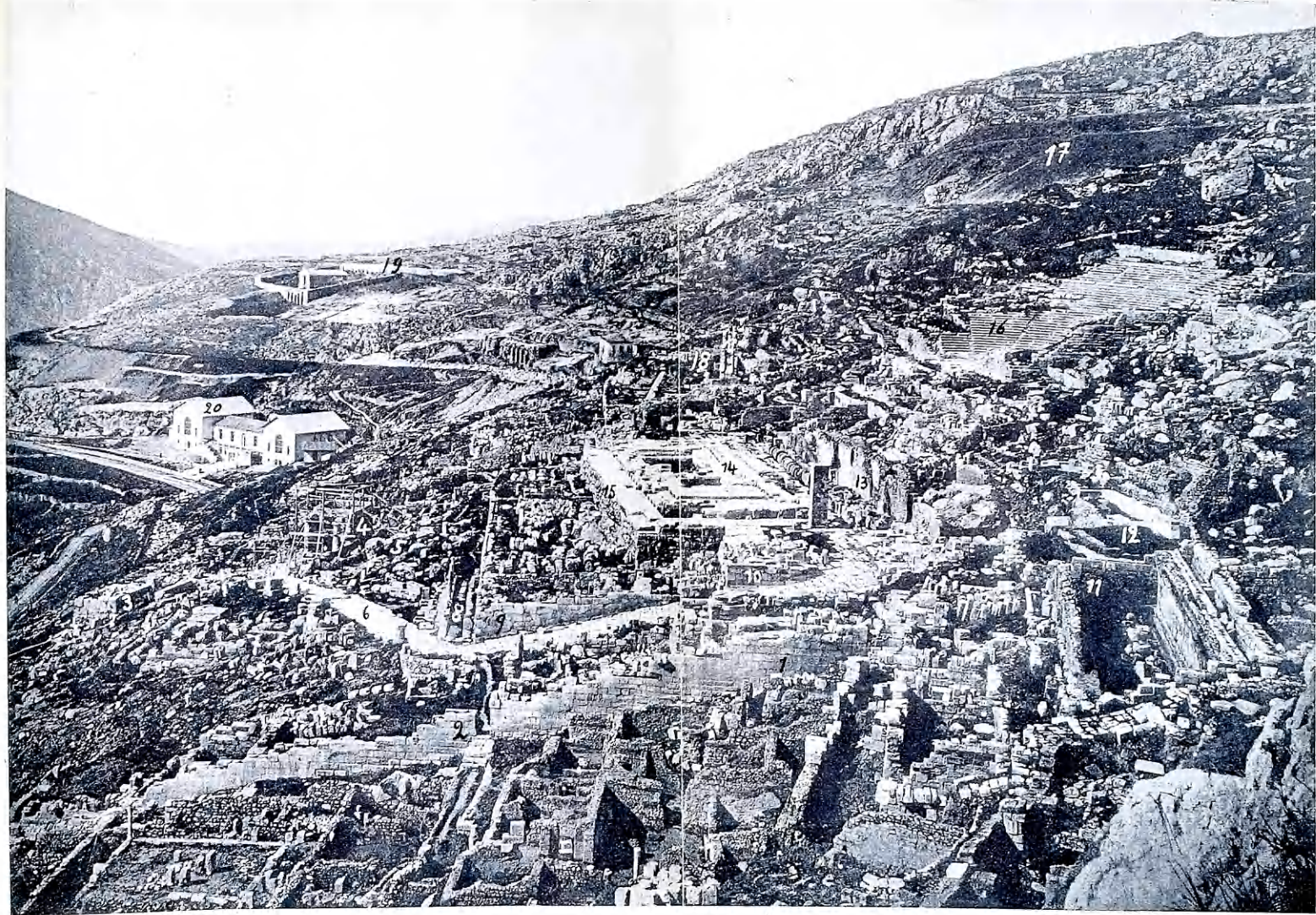
Ἄν ἐξέλθωμεν ἐκ τῆς δεξιᾶς παρόδου τοῦ θεάτρου πρὸς Α (εἰκ. 32 21), συναντῶμεν τὰ ὀλίγα λείψανα δύο παλαιῶν πωρίνων κτιρίων (θησαυρῶν) (Χ. 170, 71) καταστραφέντων τῷ 372 π. Χ., καὶ ταφέντων ὑπὸ τὴν χάριν τῆς παρόδου τοῦ θεάτρου διαρρυθμισθεῖσαν ὁδόν, ὑπεράνω δ' αὐτῶν ἰσχυρόν τι ἐκ λίθου τοῦ Προφήτου Ἥλια κτίριον, ὅπερ εἶνε βαθύ ὑπόστων κτίσμα συνδεόμενον πρὸς τὴν σπουδαιοτάτην τοῦ τεμένους κρήνην **Κασσοτίδα** (Χ. 172 εἰκ. 34 1.5). Τοιοῦτον οἰκοδόμημα ὑπῆρχεν ἴσως ἔκπαλαι πώρινον ἐνταῦθα, ἀνεκαινίσθη δέ, ὡς βλέπομεν αὐτό, κατὰ τὸν δ' αἰ. μετὰ τὸ 339 π. Χ., ὅτε εἶχεν ἰδρυθῇ ἐν Δελφοῖς ἡ ἀμφικτυονικὴ ἀρχὴ τῶν

ταμιῶν, ἀλλὰ ὕστερον πρὸ τῆς *κτίσεως* τοῦ θεάτρου κατεστράφη ὑπὸ βράχων, ὧν πολλοὶ κεῖνται καὶ νῦν ἐπ' αὐτοῦ (*εἰκ. 34 2.3.4*). Εἶνε δὲ ἄγνωστον πῶς ἐθεραπεύθη ἡ καταστροφή αὕτη μέχρι τοῦ αὐτοκράτορος Δομετιανοῦ, ὅτε ἐκτίσθη κρήνη ταπεινότερον καὶ δὴ *πρὸς* τὸ μέρος πῶς τοῦ ἀναθήματος τοῦ Δαόχου. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο παρῆλθεν εἰς τοὺς ὑπὸ τὸν θερινὸν ἥλιον καταπονουμένους θεατὰς τοῦ θεάτρου οὐ μόνον ὕδωρ, ἀλλὰ καὶ σκιερὸν καὶ ψυχρινὸν καταφύγιον.

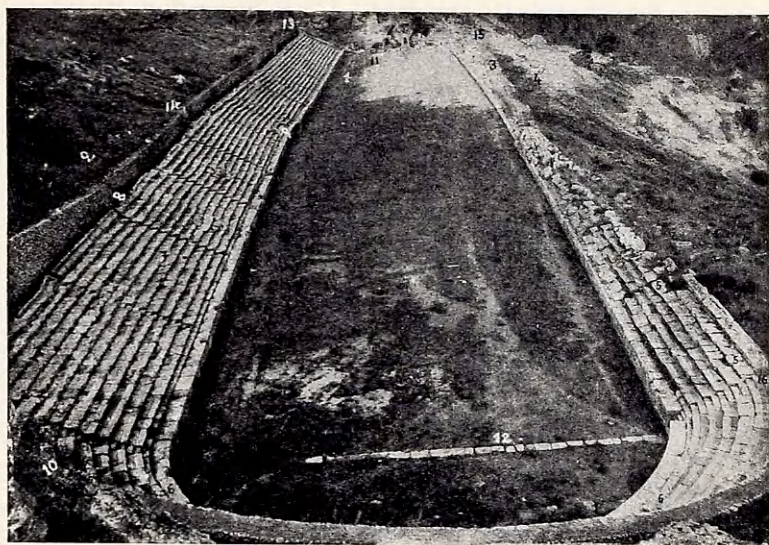
Ὅμοιον δὲ σκοπὸν περίπου ἐπλήρου καὶ ἡ περαιτέρω κατὰ τὸ ΒΑ ἄκρον τοῦ τεμένους κτισθεῖσα μετὰ τὰ Μηδικὰ *Λέσχη τῶν Κνιδίων* (X. 173), πῶρινον τετραγώνον κτίριον ἐπίμηκες, ἔχον πύλην πρὸς Ν, ἐν μέσῳ δὲ ὑπαιθρον μικρὰν αὐλήν, περιθεομένην ὑπὸ στοᾶς, ὑποβασταζομένης ὑπὸ 8 ξυλίνων κιόνων, ὧν σφίζονται ἔνδον 4 λίθιναι βάσεις. Οἱ τοῖχοι τοῦ κτιρίου ἐντὸς ἐκαλύπτοντο ὑπὸ ζωγραφιῶν τοῦ περιφήμου τῆς ἀρχαιότητος ζωγράφου Πολυγνώτου, τοῦ ἐκ Θάσου, παριστανουσῶν τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας (*Ἰλίου πέρις*) καὶ τὴν κατάβασιν τοῦ Ὀδυσσέως εἰς τὸν Ἄδην (*Νέκυιαν*). Πρὸς Ν τῆς Λέσχης εἶνε ἄνδρην ὑποστηριζόμενον ὑπὸ ἀναλήμματος τοῦ 4 αἰ. π. Χρ. «Κνιδίων ὁ δᾶμος τὸ ἀνάλαμμα Ἀπόλλωνι» λέγει ἐπιγραφή αὐτόθι.

Ἐπὶ τῆς Δ παρόδου τοῦ θεάτρου κατάκειται μέγας τετραγώνος λίθος εἰς 3 τεθραυσμένος καὶ τεθεὶς εἰς χρήσιν δῖς. Πρότερον ἦτο ἀνάστροφος. Ἐβάσταζεν ἄγαλμα τοῦ Διονύσου καὶ φέρει ἐπιγραφὴν «Κνίδιοι τῷ Ἀπόλλωνι ἀπὸ τῶν πολεμίων δεκάταν» (τοῦ 4 αἰ. π. Χρ.).

Γενικὴν ἀφ' ὕψηλοῦ ἄποψιν τοῦ τεμένους ἐξ ἀνατολῶν δίδει ἡ εἰκ. 35, ἀναπαράστασιν δὲ κατὰ τὸν Tournaire ἡ εἰκ. 36 (πρβλ. εἰκ. 8).

Εικ. 35. Ὁψεις τῶν ἐρείπειων τοῦ τεμένους Ἀπόλλωνος ἀπ' ἀνατολῶν. (1) Ἰσοδομικὸν μέρος τοῦ περιόλου. (2) πύλη Γ ('πυλὶς' σ. 51). (3) ὁ θησαυρὸς τῶν Κνιδίων (σ. 32) (4) ὁ θησαυρὸς τῶν Ἀθηναίων ἀνατιζόμενος (σ. 37). (5) ἡ πέτρα τῆς Σιβύλλης (σ. 41). (6) ἡ ἱερὰ ὁδὸς πλακόστρωτος. (7) ἡ κλίμαξ τῆς Ἄλφω. (σ. 48, 46). (8) ἡ στοὰ τῶν Ἀθηναίων (σ. 42 ἐξ.). (9) ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ μεγάλου πολυγωνικοῦ τοίχου ('τὸ ἀνάλημμα τὸ Ἐξωθεν' σ. 42, 68). (10) ὁ μέγας βωμὸς (σ. 52). (11) ἡ στοὰ τοῦ Ἀττάλου μεταβεβλημένη εἰς δεξιὰ μενῆν' τέμνει τὸν περιόλον (σ. 56). (12) τὸ τέμενος τοῦ Νεοπτολέμου (σ. 57). (13) τὸ ἱερόγειον (σ. 60, 57, 70, 72). (14) ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος (σ. 62). (15) ἡ γραμμὴ τῶν νοτίων κρηπίδων αὐτοῦ (σ. 68). (16) τὸ θέατρον (σ. 73). (17) τὰ ἐκ τοῦ σταδίου χώματα (σ. 79). (18) ἡ στοὰ τοῦ Εὐμένους (σ. 79). (19) τὸ σημερινὸν νεκροταφεῖον τοῦ Προφήτου Ἠλία (πάλαι Πυλαία, Θυαί, Θύστιον σ. 81). (20) τὸ Μουσεῖον.

Εἰκ. 37. Τὸ στάδιον ἀπὸ δυσμῶν. (11) καὶ (12) ἄφεις καὶ τέρμα. 9 (ἐντεῦθεν τοῦ 1) προεδρία μετ' ἐρεισινώτων. (16 κάτω δεξ.) ἐν συνεχείᾳ μιᾶς τῶν πολλῶν κλιμάκων ἔξοδος. (10 κάτω ἀριστ.) κρήνη. (8 ἀριστ.) ἡ ἀνωτάτη σειρὰ τῶν ἐδωλίων μετ' ἐρεισινώτου ἢ ἀνακλίσεως.

2. ΤΟ ΣΤΑΔΙΟΝ

(Χάρτης II).

Ἀπὸ τῆς δυτικῆς παρόδου τοῦ θεάτρου, οὐτινος ὁ δυτικὸς καὶ ὁ βόρειος τοῖχος εἶνε αὐτὸς ὁ περίβολος τοῦ τεμένους, ἄγει ἀνάντης καὶ θλωμένη ὁδὸς πρὸς τὸ **στάδιον**, κείμενον κατ' ἀκολουθίαν ἔξω τοῦ τεμένους καὶ δὴ εἰς ἀπόστασιν 7 λεπτῶν περίπου. Οἱ παλαιότατοι γυμνικοὶ ἀγῶνες ἐτελοῦντο ἀπὸ τοῦ πρώτου ἱεροῦ πολέμου, ὅστις ἐξησφάλισε τοῖς Δελφοῖς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Κρισαίου πεδίου (σ. 11), καὶ ἐπὶ Πινδάρου κάτω ὑπὸ τὴν Κρῖσαν (Χρισὸ) ἐν τῷ ἐπιπέδῳ μυχῶ τῆς

Εἰκ. 38. Τοῖχοι ἐκ παλαιῶν ἀποδυτηρίων πιθανῶς. Ὁπισθεν ἀριστερὰ τὸ νότιον ἀνάλημμα τοῦ σταδίου.

κοιλάδος. Οἱ θεαταὶ ἐκάθηντο ἐπὶ τῶν βραχωδῶν κλιτύων, οὓς κατώκησε βραδύτερον τὸ ἀσεβὲς γένος τῶν Κραγαλιδῶν. Ὅτε ὅμως κατὰ τὸν εἴ αἰῶνα π. Χ. οἱ Φωκεῖς ἐγένοντο προσωρινῶς (448-421) κύριοι τοῦ δελφικοῦ ἱεροῦ καὶ προστάται τῶν Πυθίων ἀγώνων, μετήνεγκον τοὺς γυμνικοὺς ὑπὸ τὰς Φαιδριάδας καὶ κτίσαντες ἰσοδομικὸν ἀνάλημμα μακρὸν εἰς τὴν κλιτὺν ὑπὸ τὴν δυτ. Φαιδριάδα, ἠὺτρέπισαν ὑπεράνω αὐτοῦ τὸν ξυστόν. Ἐνταῦθα ἐτελοῦντο οἱ ἀγῶνες, τῶν θεατῶν καθημένων εἰς τὴν ὑπερκειμένην κλιτὺν ἐπὶ τοῦ χώματος ἢ ἐπὶ ξυλίνων βάθρων. Τοῦτο δ' ἐξηκολούθησε μέχρις Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ (σ. 45), ὅστις ὀλίγον πρὸ

τῶν μέσων τοῦ β' μ.Χ. αἰῶνος κατεσκεύασεν ἐδώλια (6 σειρὰς πρὸς Ν καὶ πρὸς Δ κατὰ τὴν σφενδόνην, 12 δὲ πρὸς Β) καὶ δι' ἀγαλμάτων κεκοσμημένην ἀψιδωτὴν εἴσοδον (**εἰκ. 37** πέραν τοῦ 11) ἐκ λίθου τοῦ Παρνασοῦ (ἐσφαλμένως λέγει ὁ Πausanίας μάρμαρον). Αἱ στεναὶ πλευραὶ ἐκτίσθησαν καμπύλαι, ἡ δὲ ἄφesis καὶ τὸ τέρμα (**εἰκ. 37 11.12**) τοῦ σταδίου (ἀπόστασις 178, 85, πλ. 25-28 μ.) διακρίνονται καλῶς διὰ σειρὰς ἠύλακωμένων πλακῶν, ἐφ' ὧν ἐπάτουν οἱ δρομεῖς. Ἐπὶ τοῦ νοτίου παλαιοῦ ἰσοδομικοῦ ἀναλήμματος ἔξω εἶνε (**εἰκ. 37 3**) ἐπιγραφή νόμου ἀπαγορευτικοῦ περὶ οἴνου (5 αἰ. π. Χρ.). Παραλλήλως νοτιώτερον (**εἰκ. 37 4, 38**) εἶνε ἐρείπια ἐκ παλαιῶν ἴσως ἀποδυτηρίων. Ἀναφέρεται, ὅτι ἐν τῷ σταδίῳ ἐτελοῦντο καὶ σκηνικαὶ παραστάσεις, προστιθεμένου ξυλίνου προσκηνίου, καὶ μουσικαὶ ἑορταί.

Ἐν τῇ εἰκ. 34 17 δεξιὰ ὕψηλὰ εἶνε ὁρατὰ τὰ χῶματα τὰ ἐκσκαφέντα, ὑπεράνω δ' αὐτῶν κρύπτεται τὸ κοῖλον τοῦ σταδίου.

3. Ο ΠΕΡΙ ΤΟ ΤΕΜΕΝΟΣ ΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ ΧΩΡΟΣ

(Χάρτης I).

Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς περιγραφῆς τοῦ τεμένους τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν ἐρειπίων τῶν περὶ αὐτὸ καὶ ἐν ἀμέσῳ συναφείᾳ πρὸς αὐτό, πρέπει νὰ προσθέσωμεν **στοάν** τινὰ (X. I74) μείζονα τῆς τοῦ Ἀττάλου (σ. 55 ἐξ.), κειμένην ὀπισθεν τῆς «οἰκίας τῆς Πυθίας» ἔξω τοῦ τεμένους πρὸς Δ (**εἰκ. 35 18**) — εἶνε προσιτὴ διὰ δρομίσκου ἀπὸ τῆς Δ παρόδου τοῦ θεάτρου πρὸς ΝΔ. Ἡ στοὰ αὕτη ἐκτίσθη ἴσως ὑπὸ Εὐμένους(;) βασιλέως τῆς Περγᾶμου, τὸ δὲ Α μέρος (X. I77) αὐτῆς εἶχε μεταβληθῇ νεώτερον εἰς βαλανεῖον. Τὸ ὑπὲρ αὐτὴν ἡμικυκλικόν

Εἰκ. 39. Ἐνόπλιος χορὸς ἐν τῷ σταδίῳ κατὰ τὰς ἐορτὰς τῷ 1930.

ἰσοδομικὸν κτίσμα εἶνε ἀρχαῖον ἀνάλημμα βράχου. Ὁ ὀπίσθιος τοῖχος τῆς στοᾶς εἶνε διπλοῦς κατὰ τῆς ὑγρασίας, ὥστε ἦτο ἐξωγραφημένος (**ποικίλη στοά**).

Τὰ κάτωθι μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς σχηματιζομένης ὑποκάτω παραλήλλου ὁδοῦ (ἐπὶ τῆς γραμμῆς τῆς ἐρχομένης ἐκ τῆς στοᾶς τῶν Ἀθηναίων) διπλᾶ μακρὰ πολυγωνικά ἀναλήμματα (X. I 75) ἔξω τῆς πύλης Η τοῦ τεμένους ἀνήκουσιν εἰς **στοὰν παλαιότεραν** (τοῦ ε' αἰ.) τῆς προηγουμένης, τὴν μόνην (πλὴν τῆς τῶν Ἀθηναίων) ὑπάρχουσαν κατὰ τὰ μέσα τοῦ δ' αἰ., ἐν ᾗ ἀνηρτήθη ἴσως καὶ ἡ ἀσπίς τοῦ Ἀσωπίχου, φίλου τοῦ Ἐπαμεινώνδου. Ἐδῶ εὐρέθησαν ἀναθήματα εἰς τὸν Ἑρμῆν.

Κάτωθεν δὲ αὐτῆς καὶ ἀναχωροῦντα ἀπὸ τῆς ὁδοῦ, τῆς ἐρχομένης ἐκ τῆς ΝΔ πύλης (Ε) τοῦ τεμένους πρὸς τὸ μουσεῖον, εἶνε τὰ λείψανα τοῦ παλαιοῦ **πελασγικοῦ τείχους** τῶν Δελφῶν (σ. 11, 18 **εἰκ. 40**), βαίνοντα ΒΔ καὶ διατέμνοντα ὑψηλότερον σπηλαιώδεις ἐν τῷ μαλακῷ βράχῳ λελαξευμένους **μυκηναϊκοὺς τάφους**.

Εἰκ. 40. Λείψανα τοῦ παλαιοῦ πελασγικοῦ περιβόλου τῆς πόλεως τῶν Δελφῶν (1, 2, 3-5). (7) νεωτέρα ἐπισκευή. Ἄλλο λείψανον ἰσως εἶνε πρὸς Ν τοῦ θησαυροῦ τῶν Κνιδίων (ὥχρον ἐν τῷ Χ. Ι).

Περαιτέρω πρὸς Δ, πρὸς τὸ μουσεῖον ὑπεράνω τοῦ νέου στρατιωτικοῦ φυλακείου εἶνε ἀξιόλογοι οἰκίαι καὶ ὑπόγειός τις ἑλληνιστικὸς τάφος πλούσιος, ὅστις εἰς τὰ ὑπέργεια μέρη ἐσχηματίζετο εἰς ναόσχημον οἰκοδόμημα (ἥρῳν) ἐν παραστάσι. Δυτικώτερον καὶ ὑψηλότερον ὑπὲρ τὸ μουσεῖον (εἰκ. 34) εἶνε καὶ ἄλλα κτίσματα καὶ ἀναλήμματα μετ' ἀντηρίδων Ἀδριανείων χρόνων.

Πλὴν τῶν μνημονευθέντων βαλανείων κατὰ τὰς δύο στοάς πρὸς Α (Χ. Ι 76) καὶ Δ (Χ. Ι 77) τοῦ τεμένους (σ. 56, 79) ἀνεσκάφησαν ἕτερα δύο, ἐν μὲν πρὸς Ν τοῦ τεμένους (Χ. Ι 78), ἕτερον δὲ (Χ. Ι 79) ὑπὸ τὴν πλατεῖαν τὴν πρὸ τῆς κυρίας εἰσόδου αὐτοῦ.

Ἀξιοσημείωτος εἶνε καὶ οἰκία τις (X. 180) μεγάλη μετὰ περιστύλου αὐλῆς, ἀνασκαφεῖσα ἔξω (πρὸς Α) τοῦ τεμένους μεταξὺ τῶν πυλῶν Β καὶ Γ (εἷς κίων ὄρθιος).

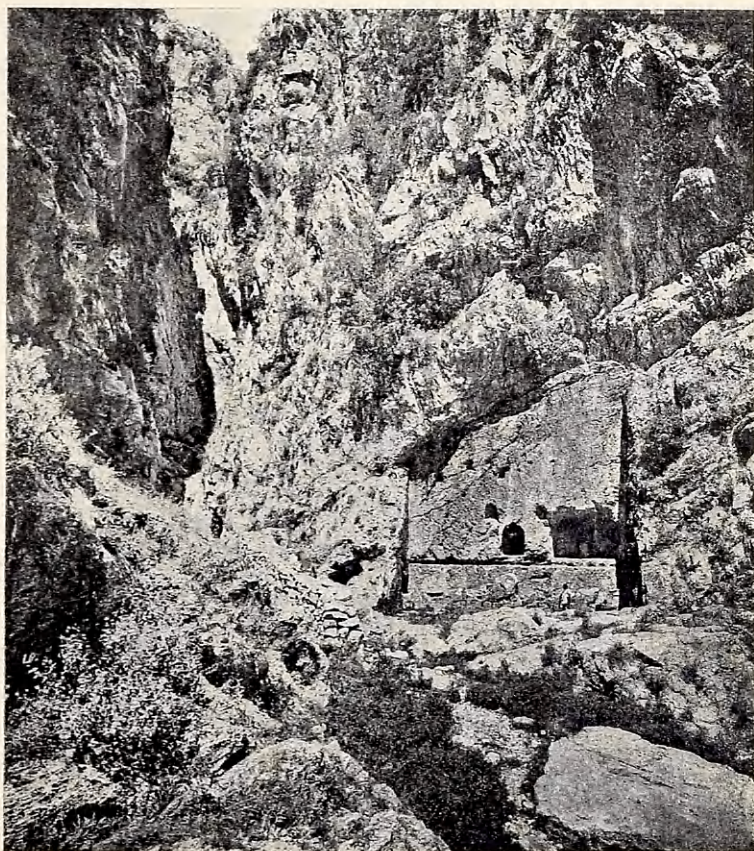
Δὲν ἀνεσκάφη τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον (Πυλαία), κείμενον κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Προφ. Ἡλία καὶ τὸ σημερινὸν νεκροταφεῖον τοῦ χωρίου, ὑπεράνω τοῦ ὁποίου εἶνε τὰ ἀλώνια τῶν χωρικῶν. Διὰ μικρᾶς σκαφῆς ἐβεβαίωσα παλαιὰν συνέχειαν ἀναλήμματος κατὰ τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ νεκροταφείου. Ἡ θέσις ὑπεράνω ἐλέγετό ποτε Θυταί ἢ Θύστιον (σ. 18).

Οἱ Δελφοὶ ἔθαπτον πάλαι πολλαχοῦ ἦτοι κατὰ τὴν θέσιν τοῦ μουσείου καὶ πέριξ εἰς τοὺς βράχους παρὰ τὸ νῦν χωρίον καὶ παρὰ τὴν Κασταλίαν καὶ πέραν τῆς Προναίας, ὅθεν προέρχεται καὶ ἡ πρὸ τοῦ μουσείου σαρκοφάγος ἢ εἰκονίζουσα τὴν θήραν τοῦ Καλυδωνίου κάπρου.

4. Η ΚΑΣΤΑΛΙΑ

(εἰκ. 41)

Πέραν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ τεμένους τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὴν διασφάγα τῶν Φαιδριάδων καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος τῆς Ὑαμπίας πέτρας εἶνε λαξευτὸν τὸ κρηναῖον τετράγωνον κατασκευάσμα τῆς **Κασταλίας** προσιτὸν δι' ἄοράτου ἐν τῇ εἰκ. 41 κλίμακος. Δὲν σφάζεται ἤδη οὔτε ἡ διὰ τοῦ βράχου ἐσχηματισμένη στέγη οὔτε αἱ ὅμοιαι παρειαὶ αὐτοῦ ἐντελῶς, οὔτε αἱ πλάκες αἱ ἐνσφηνούμεναι εἰς τὴν λαξευτὴν ὀριζοντίαν αὐλακα καὶ καλύπτουσιν τὸν ὑπ' αὐτὰς ἐν τῷ βράχῳ κατὰ μῆκος τοῦ ἐσωτερικοῦ τοιχώματος λαξευτὸν ὀχετόν, οὔτε αἱ χαλκαῖ λεοντοκεφαλαὶ ἢ τὰ γοργόνεια, ἅτινα ἀπετέλουν τοὺς ἐπτὰ κρουνοὺς προσαρμοζόμενα εἰς

Εικ. 41. Τὸ λάξευμα τῆς Κασταλίας. Ὁ βράχος προεβάλλετο πάλαι δεξιὰ μὲν καὶ ἀριστερὰ σχηματίζων παρειὰς ὑπεράνω δὲ στέγην ὑπὲρ τὸ τετράπλευρον δάπεδον, εἰς ὃ κατήρχοντο διὰ κλίμακος.

τὰς ἰσαρίθμους ὁπὰς τοῦ βεβλαμμένου νῦν αὐτολίθου προφράγματος τοῦ ὄχετοῦ ἐκείνου, οὔτε αἱ μαρμάριναι πλακῶδεις παραοτάδες ἢ καὶ ἡμικίονες, οἵτινες καθη-

λουντο ἐκατέρωθεν ἐκάστης τῶν ἐπτὰ κρηνῶν, δίδουσαι εἰς τὸ κρηναῖον σύστημα ὄψιν μακρᾶς πλευρᾶς ναοῦ ἢ προσκηνίου θεάτρου. Ἴσως ἡ Κασταλία ἄλλοτε (3 αἰ. π. Χ. καὶ πρότερον) εἶχεν ἓνα μόνον κρουνόν, βραδύτερον δὲ μετεσκευάσθη, ὡς ἐμφαίνεται νῦν. Τὸ ὕδωρ ἐπήγαζε κατὰ τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ λαξευτοῦ ὀχετοῦ ἐντός, κλειομένου δὲ τούτου δι' ἐπιρρακτοῦ φραγμοῦ ἐκτός (ἀριστερά), ἀνυψοῦτο μέχρι τῶν στομάτων τῶν κρηνῶν, τὸ δὲ μὴ ἐκρέον διὰ τούτων ἐχύνετο ὑπεράνω τοῦ φραγμοῦ ἔξω τοῦ ὀχετοῦ (πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἔξω τοῦ ὅλου κρηναίου λαξεύματος). Αἱ εἰς τὴν παρειὰν τοῦ βράχου τοῦ ὀχετοῦ ὑστερογενεῖς ἴσως λαξευταὶ κόγχαι περιεῖχον ἀναθήματα. Ἐν τῇ κρήνῃ ταύτῃ ἐλούοντο ἐκάστην πρωίαν οἱ θεράποντες τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ διὰ τοῦ ὕδατος αὐτῆς ἐρράντιζον τὸν ναὸν πρὶν σαρώσωσιν αὐτὸν διὰ κλάδων μύρτου καὶ δάφνης.

Ἐνταῦθα λουόμενοι τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ ἄκρα (αἱ κρῆναι ἦσαν ἀπὸ τῆς κλίμακος δυσκόλως προσιταὶ χωρὶς νὰ βραχῶσιν οἱ πόδες ἔνεκα τῆς βαθύτητος τοῦ δαπέδου) ἐκαθαίροντο καὶ οἱ προσκυνηταὶ καὶ καθαροὶ μετέβαινον εἰς τὸ ἱερόν, ἔνθα προσέφερον τοὺς πλακοῦντας καὶ τὰ ἄλλα θύματα ἢ ἀναθήματα, ὧν πολλὰ θὰ ἡγόραζον ἐκ τῶν πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ τεμένους ἐργαστηρίων τῆς ἀγορᾶς (σ. 25, 56), καὶ ἐνεγράφοντο ἴσως ὡς ζητοῦντες χρησμόν, ὃν ἐλάμβανον κατὰ σειρὰν ὀριζομένην διὰ κληρώσεως, ἧς ἐξηρῶντο μόνοι οἱ ἔχοντες τιμῆς ἔνεκα ἢ εὐεργεσίας **προμαντεῖαν** ἤτοι τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ προτιμῶνται ἐν τῇ ἀπονομῇ τῶν χρησμῶν (σ. 20, 44, 52). Ἡ πίστις, ὅτι τὸ ὕδωρ τῆς Κασταλίας ἔδιδε προφητικὴν δύναμιν, εἶνε μεταγενεστέρα. Οἱ σεισμοὶ διαρρήξαντες τοὺς βράχους, διεσκόρπισαν

κατὰ πολὺ τὰ ὕδατα τῆς Κασταλίας· ἀπὸ δὲ τοῦ κατὰ τὸ 1870 σεισμοῦ, τοῦ καταστρέψαντος τὸ Καστρί καὶ τὸ Χρισὸν (Κρίσαν), ἐφανερώθη παρὰ τὴν ἀμαξιτὸν ἐκτάκτως ῥέουσα κρηναία φλέψ. Μέχρι τῶν ἀνασκαφῶν ἐπὶ τῆς Κασταλίας ἦτο ἐκκλησιδίον τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου, μετατοπισθὲν πλησίον παρὰ τὴν ἀμαξιτὸν.

5. ΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ

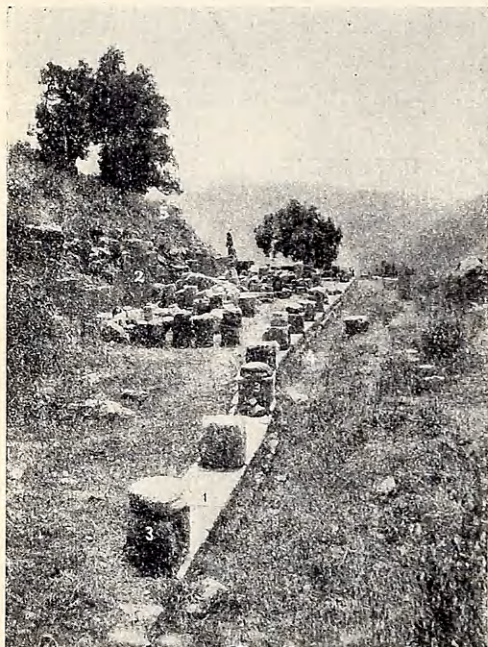
(σχῆμα II).

Ὑπὸ τὴν Κασταλίαν καὶ παρὰ τὴν ἀμαξιτὸν ἀπλοῦσι τοὺς μακροὺς κλάδους αὐτῶν δύο πλάτανοι πρὸ ἐνενηκονταετίας περίπου φυτευθεῖσαι, τῆς εὐεργετικῆς σκιᾶς τῶν ὁποίων ἀπολαύουσιν εὐαρέστως οἱ θερινοὶ ἐπισκέπται τῶν Δελφῶν. Ἐντεῦθεν κλίμαξ καὶ ὁδὸς ἰκατάγει εἰς τὸ **γυμνάσιον** τῶν Δελφῶν, ὅπερ μετὰ τοῦ θεάτρου, τοῦ σταδίου καὶ τοῦ ὑπὸ τὴν Κρίσαν ἵπποδρόμου (σ. 77) ἀποτελεῖ τὴν ὁμάδα τῶν ἀγωνιστικῶν ἰδρυμάτων τῶν ἀναγκαίων ποτὲ διὰ τοὺς Πυθικοὺς ἀγῶνας. Ἀναμφισβήτητον ὅμως πρέπει νὰ ὑποληφθῇ, ὅτι τὸ ἴδρυμα τοῦτο ἦτο συνάμα καὶ τὸ διδασκῆριον τῶν παίδων πρὸς γυμναστικὴν καὶ παιδείαν. Ἐπὶ τοῦ γυμνασίου ἦτο πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν μοναστήριον τῆς Παναγίας, ἐκ τοῦ ὁποίου σφῶζονται ἐν τοῖς αὐτόθι ἀποκειμένοις ἐρειπίοις διάφορα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη καὶ ψηφιδωτὰ ἐδάφη (ἢ αἱ ψηφίδες αὐτῶν διαλυθέντων).

Τὸ γυμνάσιον ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ κυρίως γυμνασίου καὶ ἐκ τῆς παλαιστρας.

Τὸ κυρίως γυμνάσιον ἀπετελεῖτο ἐκ μακρᾶς μὴ ἀνασκαφείσης ὁλοκλήρου **στοᾶς** διακοσίων περίπου μέτρων μήκους, ἥτοι ἐνὸς ἑλληνορωμαϊκοῦ σταδίου

(178 μ.) καὶ πλέον, ὥστε νὰ δύνανται οἱ νέοι δρομεῖς νὰ γυμνάζωνται ὑπὸ στέγην ἐνταῦθα, ὁσάκις ὁ καιρὸς

Εἰκ. 42. Ὁ στυλοβάτης τοῦ ξυστοῦ (δρόμου, «στίβου») τοῦ γυμνασίου. (2) ὁ ὀπίσθιος τοῖχος τοῦ ξυστοῦ. (3) βάσεις κιόνων. (4) ὀχετὸς ἀπάγων τὰ ὕδατα τῆς στέγης. (5) λείψανα ἀσβεστοκίστου τείχους κλείοντός ποτε τοὺς Δελφοὺς πρὸς δυσμὰς, ὡς τὸ «τείχος τοῦ Φιλομήλου» ἐπὶ τῶν βράχων ὑπὲρ τὸ νῦν χωρίον ἐκλείεν αὐτοὺς πρὸς ἀνατολὰς ἄλλοτε.

ἦτο κακός. Ἡ γραμμὴ τῆς στοᾶς δὲν εἶνε πλέον εὐθεῖα, στρεβλωθεῖσα ἔνεκα κατολισθήσεως τοῦ ἐδάφους (εἰκ. 42).

Τὸ πλάτος εἶνε 7 μ. Ὁ πώρινος πυρὴν τῆς στοᾶς κατὰ τὸ ΝΑ ἄκρον ἀνάγεται εἰς τὸν ἕκτον αἰῶνα π.Χ., ἀλλὰ ὑπάρχουσι καὶ μέρη, τὰ λίθινα ἰσοδομικά, ἀναγόμενα εἰς τὸν δ' αἰ., ἐν ᾧ αἱ βάσεις τῶν κιόνων εἶνε τῶν αὐτοκρατορικῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων βανασουργήματα. Κατὰ μῆκος τοῦ ὑπὸ τὴν στοᾶν ξυστοῦ δρόμου

(στίβου) εἶνε ἔμπροσθεν ἢ ἄλλοτε ὁμαλὴ ὑπαιθρος **παράδρομῖς**, ὅπως ἀσκῶνται οἱ νέοι αὐτόθι ἐν καλοκαιρίᾳ. Οἱ μῦθοι ἀναφέρουσιν, ὅτι ἡ παραδρομῖς ἦτο πάλαι

Εἰκ. 43. (1) πολυγωνικὸν ἀνάλημμα ὑπὸ τὴν παραδρομίδα, ὑπὲρ τὴν παλαίστραν.
(2) ἰσοδομικὸν ἀνάλημμα καὶ κλίμαξ. (3-6) τοῖχοι τῆς παλαίστρας.

ποτὲ δάσος· ἐν αὐτῷ δὲ θηρεύων ὁ Ὀδυσσεὺς μετὰ τοῦ φίλου Αὐτολόκου, ὃν εἶχεν ἔλθει νὰ ἐπισκεφθῇ, ἐδήχθη ὑπὸ κάπρου· ἐντεῦθεν προήλθεν ἡ οὐλὴ τῆς κνήμης, ἐξ ἧς ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ἡ Εὐρύκλεια ἐπανελθόντα ἐκ Τροίας.

Ὑπὸ τὴν παραδρομίδα ἀπλοῦνται τὰ πυκνὰ ἐρείπια τῆς παλαίστρας (εἰκ. 43). Τὸ κεντρικὸν μέρος, τὸ προστατευόμενον πρὸς τὴν παραδρομίδα ὑπὸ πολυγωνικοῦ θλωμένου ἀναλήμματος (εἰκ. 43 1), εἶνε ὁ παλαιὸς πυρὴν τοῦ κτιρίου τούτου. Τὸ μείζον τετράγωνον δωμάτιον αὐτοῦ εἶνε αὐλὴ ὑπαιθρὸς ποτε, περιθεομένη ὑπὸ περιστύλου ἥτοι στοᾶς. Τοῦτο εἶνε ἡ κυρίως παλαίστρα, ἔνθα ἐπὶ τοῦ καταλλήλως ἐστρωμένου ἐδάφους

Εἰκ. 44. Τὸ λουτρὸν τοῦ γυμνασίου. (1) περιφερὴς δεξαμενὴ πρὸς κολύμβησιν. (2, 3) στόμια κρηνῶν. (4) θέσις ἐκλιπούσης κλίμακος (ὁ ἀνώτατος λίθος ἀποτετριμμένος). (5) τὸ πολυγωνικὸν ἀνάλημμα τῆς παλαίστρας ἔχον στόμιον παλαιότερας κρήνης.

ἐπάλαιον οἱ παλαιστρίται νεανῖαι ἢ οἱ πύθιοι ἀθληταί. Τὰ πέριξ δωμάτια ἦσαν τὸ ἀποδυτήριον, ἡ ὄπλοθήκη, ἡ βιβλιοθήκη κλ., μεταξὺ δὲ τούτων καὶ ναῖσκος τῆς Παναγίας προκατόχου τῆς Δήμητρος, τὸ Δαμάτριον. Ἐκατέρωθεν τοῦ παλαιοῦ τούτου κεντρικοῦ κτιρίου τὸ ἀνάλημμα εἶνε ἰσοδομικόν (εἰκ. 43 2 εἰκ. 44 3. 2. 6) καὶ ἐκτίσθη κατὰ τὸν 8' αἰῶνα (μετὰ τὸ 339 π. Χ.), ὅτε ἐγένοντο ὑπὸ τῶν **ταμιῶν** (σ. 75 ἐξ.) πολλαὶ μετασκευαὶ ἢ ἐπισκευαὶ τοῦ γυμνασίου. Καὶ πρὸς μὲν τὰ δεξιὰ δηλ. πέραν τῆς παλαίστρας ἐκτίσθη τὸ ἀνάλημμα διπλοῦν (τὰ δύο 2 εἰκ. 43), ἥτοι καὶ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς παρα-

δρομίδος καὶ ἵνα περιλάβῃ κλίμακα συγκοινωνίας μεταξὺ παλαιστρας καὶ παραδρομίδος, τὸ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ὅμως μέρος (εἰκ. 44 2. 3. 6) εἶνε ἀπλοῦν καὶ προστατεύει συγχρόνως ὑπαιθρὸν τινα αὐλήν, τὸ λουτρὸν, φέρει δὲ κατὰ κανονικὰ ἀπροστήματα 11 ὁπὰς, ὧν ἡ μεσαία μείζων. Αἱ ὁπαὶ αὗται, κοσμούμεναί ποτε ἔμπροσθεν διὰ χαλκῶν λεοντοκεφαλῶν ἢ γοργονείων, ἦσαν στόμια κρηνῶν, ὑδρευομένων ὑπὸ ὄχετοῦ διὰ τῆς παραδρομίδος διοχετεύοντος ὕδατα τῆς Κασταλίας. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς τοῦ λουτροῦ εἶνε περιφερικὴ δεξαμενὴ (κολυμβητήριον), ἐν ᾗ ἐλούοντο ἢ ἐκολύμβων. Μεταξὺ τῆς παλαιστρας καὶ τοῦ λουτροῦ εἶχε προστεθῇ ποτε κλίμαξ πρὸς τὴν παραδρομίδα (εἰκ. 44 ἔνθα ὁ ἀριθ. 6) πρὸς τὸν κατήφορον εἶνε κατεστραμμένη ἢ συνέχεια ἄλλων παραρτημάτων τοῦ γυμνασίου.

Οἱ παλαιστρίται ἀποδεδυμένοι εἰς τὸ ἀποδυτήριον, ἀλειφόμενοι δι' ἐλαίου, πολλάκις ἀρωματικοῦ, εἰς τὸ ἀλειπτήριον ἢ ἐλαιοθέσιον καὶ κονιζόμενοι εἰς τὸ κονιστήριον, ἵνα μὴ εἶνε ὀλισθηρὸν καὶ δυσσύλληπτον τὸ σῶμα αὐτῶν, ἐπάλαιον ἐντὸς τοῦ ὑπαίθρου τοῦ περιστύλου. Ῥυπαροὶ δὲ ὑπὸ τοῦ ἐλαίου, τοῦ ἰδρώτος καὶ τῆς κόνεως γενόμενοι, εἰσήρχοντο εἰς τὸ λουτρὸν καὶ πρὸς τελειότερον καθαρισμὸν ἀπελούοντο ὑπὸ τοὺς κρουνοὺς τῶν ἑνδεκα κρηνῶν. Μετὰ ταῦτα ἠλείφοντο καὶ πάλιν, ἵνα ἔχωσιν ἐλαστικὸν τὸ δέρμα καὶ τοὺς ἄρμούς. Κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους διαδοθέντων τῶν θερμῶν λουτρῶν, ἰδρῦθη καὶ ἐνταῦθα ἕξω πρὸς ἀριστερὰ συναφῶς πρὸς τὴν αὐλήν τοῦ λουτροῦ, βαλανεῖον, οὗτινος ψηφιδωτὰ τινα δωμάτια ἀνεσκάφησαν. Τὸ γυμνάσιον εἶχε καὶ σφαιριστήριον καὶ ἱερά τινα ἀγάλματα τοῦ Ἑρμοῦ, τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῆς Ἀρτέμιδος.

6. ΤΟ ΤΕΜΕΝΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΝΑΙΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

(χάρτης III).

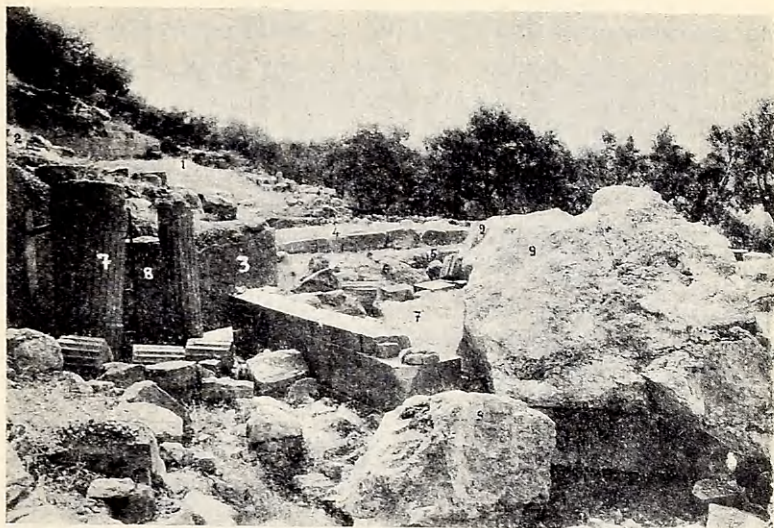
Ἡ Ἀθηνᾶ ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο, διότι ὡς πρὸς τὸν ἐρχόμενον ἐκ Φωκίδος ἦτο **πρὸ** τοῦ **ναοῦ**, τοῦ κατ' ἐξοχὴν ναοῦ τῶν Δελφῶν, ἦτοι τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος. Πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ νῦν ἔτι ὁ τόπος λεγεται ὑπὸ τῶν ἐντοπίων Μαρμαριά. Ἡ ἐκ τῆς Κασταλίας πρὸς τὸ Γυμνάσιον ὁδὸς ἐξέρχεται νῦν τούτου κατὰ τὸ ΝΑ ἄκρον καὶ ἄγει εἰς Μαρμαριάν ἐντὸς 3 λεπτῶν. Πάλαι κατήρχετό τις διὰ τῆς κλίμακος τῆς παραδρομίδος.

Ἡ λατρεία ἐνταῦθα ὑπῆρχεν ἤδη καὶ κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους (1400 π. Χ.). Εὐρέθησαν τυπικὰ εἰδῶλια μυκηναϊκὰ εἰκονίζοντα θεάν.

Τὸ τέμενος ὀρίζεται πρὸς τὸ ἄναντες καὶ τὸ κάταντες ὑπὸ ἀναλημμάτων, ἅτινα συγκλίνουνσι πρὸς Α καὶ Δ οὕτως, ὥστε ὀρίζουσι καλῶς πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα τὸν ἱερὸν χῶρον. Πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ὁμῶς ἄκρον (**εἰκ. 45 1**) ἐν χρόνοις νεωτέροις, ἴσως κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Γαλατῶν, εἶχεν ἀνυψωθῇ τὸ ἀνάλημμα εἰς τεῖχος καὶ εἶχε προστεθῇ πύλη, ἐν ᾗ κατὰ τὸν 4ον αἰ. π. Χ., εἰς ὃν ἀνάγονται τὰ ἰσοδομικὰ ἀναλήμματα τοῦ τεμένους, τοιαύτη πύλη δὲν ὑπῆρχε.

Τὸ τέμενος πρὸ τοῦ τετάρτου αἰῶνος ἦτο μικρότερον καὶ πολυγωνικόν, ἡ δὲ Ν γραμμὴ αὐτοῦ (X. III 1) εἶνε ὁρατὴ ἀνασκαφεῖσα βαθέως ἐντὸς τοῦ τεμένους πρὸς Ν τοῦ παρίνου ναοῦ τῆς Προναίας. Ὀλιγώτερον διατηρεῖται ἡ Β γραμμὴ (X. III 2) ὅπισθεν τοῦ αὐτοῦ ναοῦ.

Ὁ ναὸς τῆς Προναίας (X. III 3 **εἰκ. 45 6-8**) εἶνε τὸ παλαιότατον ἐν Δελφοῖς κτίριον, οὗτινος ἔχομεν ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα καὶ δὴ καὶ 12 κιονόκρανα πώρινα

Εἰκ. 15. Ὅψεις τῶν ἐρείπιων τοῦ παλαιοῦ ναοῦ τῆς Προναίας (7) καὶ τοῦ Α' μέρους τοῦ τέμενους αὐτῆς. 1 (ὕψηλὰ ἀριστερὰ) ἀνατολικὴ πύλη. (4) μέγας βωμός. (3) τὸ πολυγωνικὸν ἀνάλημμα. (9) οἱ πεσόντες τῷ 1905 βράχοι.

ἔχοντα ἐχλῖνον λίαν πεπλατυσμένον (*εἰκ. 46 1*). Τὰ κιονόκρανα ταῦτα ἀνάγονται εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 7ου αἰ. π. Χ., ἀναλόγου δὲ παλαιότητος εἶνε τὰ ἀνήκοντα εἰς τὸν ναὸν παλαιὰ ἀναλήμματα ἢ περίβολοι. Ὁ ναὸς οὗτος κατεστράφη κατὰ τὸν 6ον αἰ. ἐξ ἀγνώστου αἰτίας καὶ ἀνωκοδομήθη ἐπὶ κρηπιδος ἐξ ἐγχωρίου λίθου, κάτω μὲν διὰ πώρου ἄνω δὲ δι' ὤμων πλίνθων, συγχρόνως περίπου τῇ κτίσει τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπὸ τῶν Ἀλκμεωνιδῶν. Ἐπειδὴ ἐσχεδιάσθη μείζων τοῦ πρώτου, τὸ δὲ ἔδαφος ἦτο ἐπικλινές, κατέστρεψαν ὀπισθεν τὸ παλαιὸν ἀνάλημμα καὶ σκάψαντες ἐσχημάτισαν τὸν αὐτόθι μυχόν, εἰς ὃν εἰσώθησαν τὸν νέον ναὸν ὑπὸ τὴν

προστασίαν νέου ἀναλήμματος· ἡ ἔνωσις τῶν δύο ἀναλημμάτων εἶνε φανερά εἰς τὴν γωνίαν (*εἰκ. 45 3*)· τῆς ἀνοικοδομήσεως δὲ ταύτης ἔχομεν λείψανα σπουδαῖα, ἐν οἷς τρεῖς κίονες ὀρθιοὶ ὀλόκληροι (*εἰκ. 45 7* ὁ εἷς μάλιστα διατηρῶν καὶ τὸ κιονόκρανον). Μέχρι τῆς 13 Μαρτίου 1905 ἐσφάζοντο περισσότεροι, ἀλλὰ τότε συνετρίβησαν ὑπὸ κολοσσιαίων βράχων (*εἰκ. 45 9*), οἵτινες κατέπεσον ἄνωθεν ὅχι ἔνεκα σεισμοῦ ἀλλ' ἔνεκα βροχῆς, ἀποδείξαντες τὰς περὶ πτώσεως ἐνταῦθα βράχων κατὰ τῶν Περσῶν ἐν τῇ ἀρχαιότητι εἰδήσεις ἀληθεῖς ἢ τοῦλάχιστον δυνατὰς καὶ δεδικοιολογημένας. Ἐντὸς τοῦ σηκοῦ τοῦ ναοῦ τούτου ἦσαν ὡς ὑπόστρωμα τεταμμένα τὰ παλαιὰ κιονόκρανα. Ὁ ναὸς οὗτος βλέπει πρὸς Ν, εὐρίσκετο δὲ πάντοτε ἐν κινδύνῳ ἔνεκα τῶν ὑπερκειμένων ὀπισθεν ὑψηλῶν χωμάτων καὶ διὰ τοῦτο μεταξὺ τῶν κιόνων τοῦ ὀπισθοδόμου (ἐν τῇ *εἰκ. 45* εἶνε ὁ φέρων τὸν ἀριθ. 7 καὶ ὁ ὀπισθεν αὐτοῦ ὁ φέρων τὸ κιονόκρανον) προσετέθη ὕστερόν ποτε τοῖχος πῶρινος πρὸς προστασίαν τοῦ κυρίως κτιρίου.

Δεξιὰ (Α) τοῦ ναοῦ εἶνε πολλοὶ **βῶμοι** (X. III 4, 5)· αἱ ἐνεπίγραφοι τῆς Ἑργάνης Ἀθηνᾶς καὶ τῆς Ἀθηνᾶς τῆς Ζωστηρίας στήλαι, αἱ πεφυτευμένοι ἐν τῇ γῇ ἦσαν ἴσως τράπεζαι, ὧν λείπουσιν οἱ δίσκοι ἢ λεκάναι· ὁ βῶμος τῆς Ὑγείας καὶ ὁ τῆς Εἰλειθυίας εἶνε παρὰ τὸν πολυγωνικὸν τοῖχον· αἱ ἐπιγραφαὶ ἐπὶ τοῦ τοίχου. Τῶν λοιπῶν, κτιστῶν ὄντων, ὁ μέγιστος (X. III 5 *εἰκ. 45 4*) ἦτο δι' ἐμπύρους θυσίας. Διὰ τοῦτο εἶνε πλήρης θρυφάλων ὁστῶν κεκαυμένων ὡς καὶ τὰ πέριξ χώματα.

Ὑπεράνω τῶν βῶμῶν τούτων ἐπὶ μικρᾶς πλατείας, (X. III 6) οἶονεὶ ἔξω τοῦ τεμένους τῆς Προναίας, εἶνε τὸ **τέμενος** τοῦ ἥρωος **Φυλάκου**· ἐκ τῶν θεμελίων δύο

Εἰκ. 46. Ὁψίς τῶν ἐναγικῶν ναῶν καὶ τῆς θόλου ἐξ ἀνατολῶν. (1) τὰ κιονόκρανα τοῦ παλαιοτάτου ναοῦ τῆς Προναίας. (2,4) ὁ δωρικὸς ἐναγικὸς ναός. (3,5) ὁ αἰολικὸς ἐναγικὸς ναός. (9) ἡ βάση τοῦ ἀπὸ τῶν Περσῶν ἀναθήματος. (10) ἡ θόλος. 15 (δεξιὰ) τὸ παλαιότατον ἀνάλημμα. ὕψηλὰ τὸ μουσεῖον.

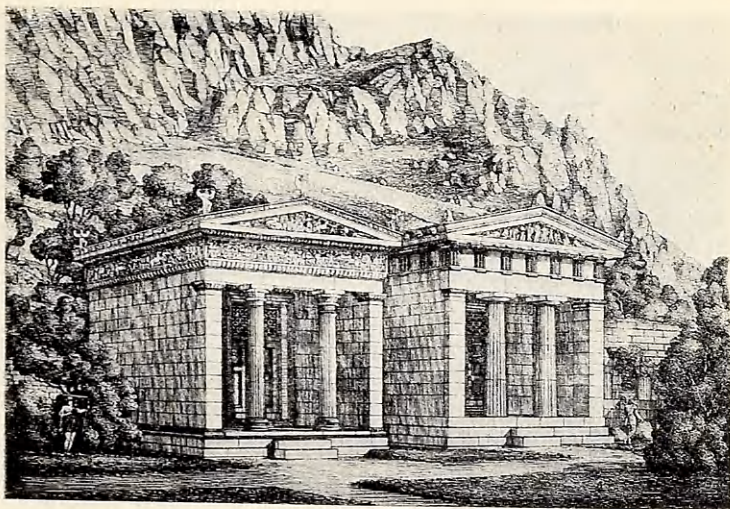
κτισμάτων αὐτόθι τὸ ἐν ἦτο κτήριον ναόσχημον, πιθανώτατα ναὸς τοῦ ἥρωος, ὅστις ἡγωνίσθη μετὰ τῶν Δελφῶν κατὰ τῶν ἐπιδρομέων Περσῶν τοῦ Ξέρξου (480 π. Χ.). Ἀμφότερα τὰ κτίσματα εἶχον τὰ θεμέλια μόνα ἐκ λίθων ἐγχωρίων, τὰ δὲ ὕψηλότερα μέρη ἐξ ὠμῶν πλίνθων (εἰκ. 45 2 ἄνω ἄριστ.). Βράχοι κατεπλάκωσαν ἐν νεωτέροις χρόνοις τὸ πρὸς Α κτίσμα.

Ἀριστερὰ τοῦ παρίνου ναοῦ εἶνε τὰ ἐρείπια δύο μικρῶν κτιρίων μαρμαρίνων, ὧν τὸ πρῶτον (Χ. III 7 εἰκ. 46 2.4-49) δωρικοῦ (πρὸ αὐτοῦ μεταγενεστέρα βᾶσις ἀνδριάντος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ εἰκ. 46 8) τὸ

Εἰκ. 47. Οἱ δύο ἐναγικοὶ ναοὶ ἐκ τῶν ὀπισθεν καὶ μέρος τῆς θόλου δεξιᾶ.
Ἀπέναντι ἡ Κίρκη τὸ ὄρος, μεταξὺ δὲ χαμηλὰ ὁ Πλειστός.

δὲ δεύτερον (X. III 8 **εἰκ. 46** 3. 5) αἰολικοῦ ρυθμοῦ μετὰ γλυπτῆς ζωοφόρου. Εἶνε λεπτοτάτης ἐργασίας, ἀντάξια καὶ σύγχρονα τοῦ θησαυροῦ τῶν Κνιδίων. Ὡς θησαυροὶ δὲ ἰδρύθησαν τὰ κτίρια ταῦτα ἐκ τῆς διχονοίας δύο μεγάλων δελφικῶν γενῶν τοῦ Κράτητος καὶ τοῦ Ὀρσιλάου, ἅτινα ἔνεκα ἀσημάντου ιδιωτικῆς αἰτίας ἐμίσησαν ἀλλήλα, πιθανῶς διαγωνιζόμενα τραχύτατα ἐν τῇ πολιτικῇ διαπάλῃ, ὥστε τὸ ἐν ἐφόνευσεν «ἐναγῶς» ἰκέτας τοῦ ἄλλου· ὁ δὲ δῆμος ἐξεγερθεὶς συνέτριψεν αὐτὰ διὰ τῆς ἐξορίας καὶ τῆς δημεύσεως. Αὗται αἱ τιμωρίαι ἐφηρμόζοντο πάντοτε ἐν Δελφοῖς ὑπὸ τῆς ἐκάστοτε ἐπικρατούσης πολιτικῆς μερίδος κατὰ τῶν ἀντιπάλων, τὰ δὲ δημευόμενα κτήματα, ὅσάκις δὲν ἐπωλοῦντο, ὥς ἐπώληθησαν τὰ τοῦ Κράτητος πρὸς ἴδρυσιν τῶν δύο τούτων

Εἰκ. 48. Ἀπόπειρα ἀναπαραστάσεως τῶν δύο ἐναγλιῶν ναῶν κατὰ τὸν Pomtow.

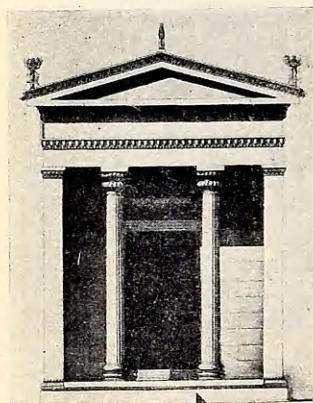
ναΐσκων, ἐμισθοῦντο πρὸς ὄφελος τοῦ ἱεροῦ ταμείου. Αἱ μισθώσεις αὗται ἀπὸ τοῦ 4 αἰ. π. Χ. ἀνεγράφοντο ἐπὶ λιθίνων στηλῶν, αὗται δὲ ἰδρύνοντο πέριξ τούτων τῶν ὁμοίας προελεύσεως ναῶν ἐντὸς ἀυλακωτῶν λίθων, οἵτινες σφάζονται περὶ τοὺς δύο ναοὺς, ἐνοῦντες αὐτοὺς εἰς ἓν σύνολον.

Εἰς τὸ βάθος τοῦ αἰολικοῦ ναΐσκου προσετέθη ἐν Ρωμαϊκοῖς χρόνοις βάθρον (εἰκ. 46 5), ἐφ' οὗ ἐστήθησαν ἀνδριάντες Ρωμαίων αὐτοκρατόρων.

Πρὸ τῶν δύο τούτων ναΐσκων εἶνε πλαγίως τεθειμένη (X. III 9 εἰκ. 46 9) βάσις ἀναθήματός τινος τῶν Δελφῶν ἀπὸ τῶν ἀποκρουσθέντων τῷ 480 π. Χ. Περσῶν.

Ὁ πώρινος ναός, οἱ βωμοὶ καὶ τὰ δύο ταῦτα κτίρια μετὰ τοῦ πρὸ αὐτῶν τροπαίου εἶνε τὰ μόνα κτί-

σματα, ἅτινα περιλαμβάνοντο εἰς τὸ παλαιὸν μικρὸν τέμενος τῆς Προναίας. Τὸ τρόπαιον ἐτέθη πλαγίως, ἵνα καταλίπη ἑκατέρωθεν δίοδον πρὸς διευκόλυνσιν τῆς κυκλοφορίας καὶ εἶνε τὸ μόνον ἴδρυμα, ὅπερ δὲν

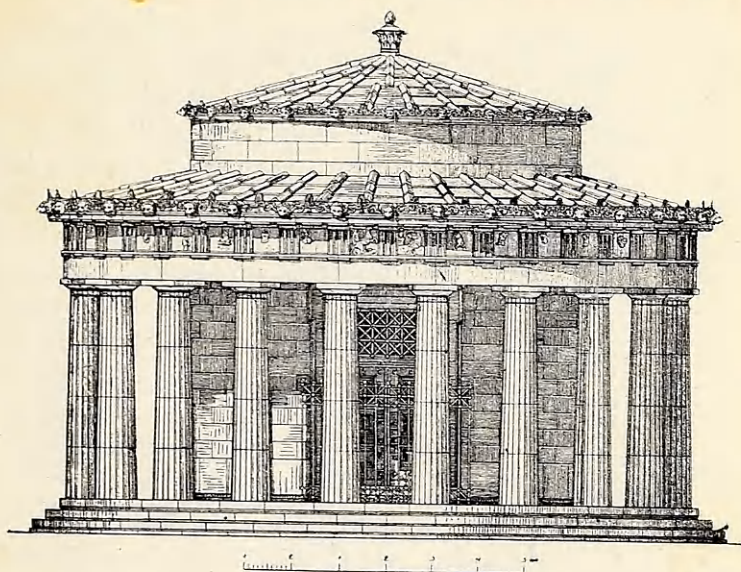

Εἰκ. 49. Ὁ αἰολικὸς ναῖσκος κατ' ἄλλην ἀναπαράστασιν.

τηρεῖ τὸν προσανατολισμὸν τῶν λοιπῶν ἰδρυμάτων τοῦ τέμενους.

Περὶ τὸ 400 ὁμῶς περίπου π. Χ. ἐκτίσθη περαιτέρω πρὸς Δ. εἰς ἀντικατάστασιν παλαιότερου, οὗ λείψανα εὐρέθησαν βαθέως πλησίον, κομψότατον μὴ μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Πausaniou περιφερὲς οἰκοδόμημα (X. III 10 *εἰκ. 4610 50*) ἀμφιβόλου χρήσεως, ἡ θόλος ἐκ πολυχρώμου ὕλικου (μέλανος καὶ λευκοῦ μαρμαρου), περιθεόμενον ὑπὸ εἰκοσάδος κιόνων δωρικοῦ ρυθ-

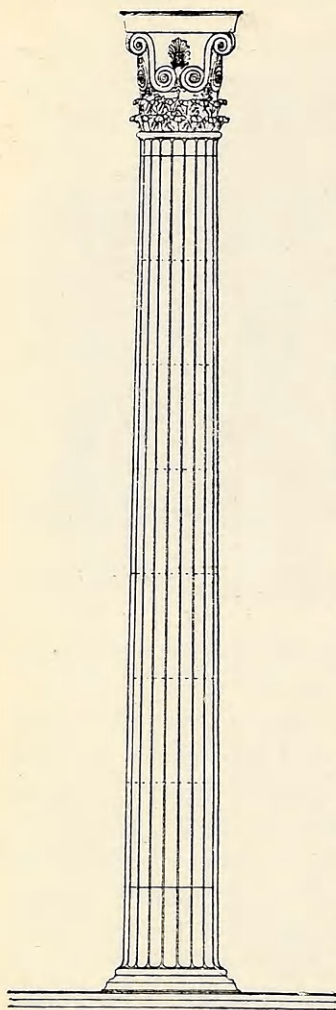
μοῦ, ἔχον δέ ποτε ἐντὸς τοῦ σηκοῦ κατὰ τοὺς τοίχους ἡμικίονας κορινθιακοὺς (*εἰκ. 51*). Ἡ ξυλίνη θύρα ἠνοίγετο πρὸς τὰ ἔσω καὶ εἶχε πρὸ αὐτῆς ἄλλην μεταλλίνην κιγκλιωτήν. Ἡ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ οἰκοδομήματος ὁπῇ εἶναι ἀσεβὲς ἔργον νεωτέρων θησαυροθηρῶν. Ἰσως ἐδῶ ἴστατο ὁ ἀνάγλυπτος βωμός, ὃν θὰ ἴδωμεν ἐν τῷ μουσεῖῳ εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς θόλου. Πιθανῶς ἡ θόλος ἦτο ἔργον τοῦ Φωκαέως ἢ Φωκέως ἀρχιτέκτονος Θεοδώρου ἢ Θεοδότου, τοῦ αὐτοῦ ἴσως, ὅστις ἔκτισε καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ. Ὅπισθεν τῆς θόλου εἶνε λείψανον ἀναλήμματος λίαν παλαιοῦ προ-

Εἰκ. 50. Ἡ θόλος κατ' ἀναπαράστασιν τοῦ Pomtow.

στατεύοντός ποτε πιθανῶς τὴν εἰς τὸν ναὸν τῆς Προναίας ἄγουσαν ὁδόν (X. III 11 *εἰκ.* 46 15).

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον πιθανῶς ἡρῦ ἦθη ἰσοπεδωθὲν πρὸς Ν καὶ Δ τὸ τέμενος, καὶ περιεβλήθη δι' εὐρυτέρου περιβόλου, οὗ τὸ κάτω μέρος εἶναι πολυγωνικὸν καλυπτόμενον δι' ὀριζοντίων πλακῶν, τὸ δ' ὑψηλότερον ἦτο ἐξ ὠμῶν πλίνθων. Κλίμαξ τέμνει τὸν περίβολον πρὸς τὴν κατωφέρειαν. Ὅτε δὲ τὸ ἀμφικτιονικὸν ταμεῖον ἐπλουτίσθη διὰ τῆς ἀπὸ τῶν Φωκέων πολεμικῆς ἀποζημιώσεως καὶ ἰδρύθη τῷ 339 π. Χ. ἡ ἀρχὴ τῶν ταμιῶν (σ. 88), ἐκτίσθη πρὸς Δ τῆς θόλου, ἐν τῷ προστεθέντι εἰς τὸ τέμενος χώρῳ, ἀντὶ τοῦ κινδυνεύοντος καὶ πιθανῶς βεβλαμμένου παλαιοῦ ναοῦ (οὗτος ἦτο ἐπὶ Πausa-

Εἰκ. 51. Κορινθιακὸς ἡμικίλιον
ἐσωτερικὸς τῆς θόλου.

νίου ἐρείπιον) ἕτερος **ναὸς τῆς Προναίας** (X. III 12) ἐκ λίθου τοῦ Προφήτου Ἥλίας, ἀνεκτίσθη δὲ ἡ ἐξετάθη πρὸς Δ τὸ βόρειον ἀνάλημμα ἰσοδομικόν. Ὁ ναὸς οὗτος ἔμελλε πιθανῶς νὰ κτισθῇ ἐν πλησιεστέρᾳ χρονικῇ συνεχείᾳ πρὸς τὴν θόλον, δηλ. εὐθὺς ἀμέσως ὥς τὸ ταμεῖον θὰ ἠυπόρει. Ἀλλ' ἐπελθοῦσα ἐν τῷ μεταξὺ ἡ καταστροφή τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος (σ. 62) ἀπερρόφησεν ἐπὶ μακρὸν τὴν προσοχὴν τῶν Ἀμφικτιόνων. Ὁ λίθινος ναὸς τῆς Προναίας εἶνε λεπτοτάτης ἐργασίας, ὑπολογιζομένης μάλιστα τῆς πρὸς ἐξεργασίαν τοῦ λίθου τούτου δυσχερείας. Ἦτο δὲ μέγας ναὸς πρόστυλος δωρικοῦ ρυθμοῦ, ἀλλ' εἶχε καὶ ἰωνικοὺς ἡμικίλιους ὑπὸ τὴν στοὰν τοῦ προναίου καὶ ἐτέρους παρὰ τὰς παραστάδας τῆς πύλης. Εἰς τὸ βάθος τοῦ σηκοῦ προσετέθη ἐν ρωμαϊκοῖς χρόνοις βᾶθρον πρὸς ὑποδοχὴν ἀγαλμάτων.

Ὁ ναὸς οὗτος πρὸς Δ κατεπάτησε προγενέστερόν

πῶς κτίριον (X. III 13), κτισθὲν ὡς ἐργαστήριον ἢ πρὸς ἕτερόν τινα σκοπόν, ἦτοι ἵνα χρησιμεύσῃ πιθανῶς ὡς **κατοικία τῶν ἱερέων**. Τοῦ κτιρίου σφύζεται ὁλόκληρος ἡ λιθίνη πολυγωνικῶς ἐκτισμένη κρηπίς, κατεστράφησαν δὲ τὰ ὑψηλότερα μέρη ἀποτελούμενα ἐξ ὠμῶν πλίνθων. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἐκτίσθη, ὅτε καὶ ἡ θόλος περίπου, συγχρόνως δὲ πρὸς τὴν εὐρυνσιν τοῦ τεμένους διὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους πρὸς τὸν κατήφορον.

Τὰ οἰκοδομήματα τοῦ τεμένους τῆς Προναίας εἶνε πάντα φιλοκάλως ἐκτισμένα καὶ διατεταγμένα, ἐλέγχουσιν ἓνα κυριαρχοῦντα καθ' ὅλον τὸ τέμενος διακοσμητικὸν νοῦν, τὸν τῆς πόλεως τῶν Δελφῶν ἢ τῶν Ἀμφικτιόνων, ἀπηλλαγμένον τῆς αὐθαιρεσίας καὶ τῆς πολιτικῆς τε καὶ χρηματικῆς ἐπιβολῆς τῶν πληρωσάντων τὸ τέμενος τοῦ Ἀπόλλωνος παντοδαπῶν ἀναθετῶν, καὶ ἀναδεικνύουσι τὸν ἱερὸν τοῦτον χώρον τὸ εὐτακτότατον καὶ κάλλιστον ἐν Δελφοῖς ἀρχαιολογικὸν πεδίων παρὰ τὴν ταραχὴν ἐκ τῶν κατεσπαρμένων νῦν ἐρειπίων.

Β' ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟΝ

Τὰ γλυπτὰ ἢ ἐν γένει πλαστικὰ ἔργα, ἅτινα εὐρέθησαν διὰ τῆς ἀνασκαφῆς τῶν Δελφῶν, συνεκεντρώθησαν ἅπαντα ἐν τῷ μουσείῳ, οὗτινος τὸν μὲν κεντρικὸν πυρῆνα εἶχε κτίσει ἤδη ἐγκαίρως τὸ ἐλληνικὸν κράτος, τὰς δὲ ἐκατέρωθεν πτέρυγας ἔκτισε μετὰ τὰς ἀνασκαφὰς ἡ γαλλικὴ σχολὴ διὰ δαπάνης 135 περίπου χιλιάδων δραχμῶν, ἃς ἔδωκεν ὁ ἀοίδιμος ἐθνικὸς εὐεργέτης Ἀνδρέας Συγγρός. Δύο μεγάλας αἰθούσας ἀπετέλεσαν αἱ νεότευκτοι πτέρυγες, εἰς τέσσαρας δὲ διηρέθη τὸ κεντρικὸν παλαιὸν μέρος. Ἐν ταῖς ἑξ ταύταις αἰθούσαις εἰς τὸν ἐπάνω ὄροφον τοῦ κτιρίου ἐταξινομήθησαν φιλοκάλως ὑπὸ τοῦ Homolle οἱ πλαστικοὶ θησαυροὶ τῶν Δελφῶν, ἐξαιρετὰ τινα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα καὶ σπουδαῖαι τινες ἐπιγραφαί. Τὸ ὑπόγειον περιέχει ἐπιγραφάς, ἀλλὰ καὶ παντοῖα ἄλλα ἀρχαῖα εἰδικοῦ ἐνδιαφέροντος.

Α'. ΑΙΘΟΥΣΑ

Ἡ πρώτη κατὰ τὸ κέντρον ἅμα τῇ εἰσόδῳ αἵθουσα περιέχει τὸ πολυτιμότεον θησαύρισμα, τὸν περίφημον χαλκοῦν ἡνίοχον (εἰκ. 52, 53), ἔργον τοῦ 478 π. Χ. ἀνῆκόν ποτε εἰς ἄρμα (συνωρίδα;) ἀνατεθὲν μετὰ τινα πυθικὴν νίκην (486) τοῦ Γέλωνος, τυράννου τῆς Γέλας μέχρι τοῦ 485 εἴτα δὲ (-478) τῶν Συρακουσῶν. Ἡ μακρὰ τυπικὴ στολὴ τῶν ἡνιόχων, ἥτις πρέπει νὰ ὑποτεθῇ λευκὴ, εἶνε κατὰ τοὺς βραχίονας ἀνασευρμένη ἐντέχνως καὶ συγκρατεῖται προσέτι διὰ ἐλλειπούσης νῦν ταινίας διασταυρουμένης κατὰ τὰ νῶτα. Ἡ κόμη εἶνε διαδεδεμένη διὰ ταινίας κεκοσμημένης ἐμπαιστικῶς δι' ἀργύρου πρὸς σχηματισμὸν τῶν ὑφαντῶν ἢ κεντητῶν ποτε κοσμημάτων, διότι εἶνε ἡ ταινία, ἣν ἐλάμβανον οἱ ἡνίοχοι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς νίκης. Ἡ ἀτελὴς σωθεῖσα ἐπι-

Εἰκ. 52. Ὁ χαλκοῦς ἡνίοχος.

γραφὴ τοῦ βάθρου εἰς τὸν ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ ἀγάλματος λίθον συμπληρουμένη μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ ἀδελφὸς τοῦ Γέλωνος Πολύζαλος ἔστησε τὸ μνημεῖον εἰς μνήμην νίκης τοῦ ἀποθανόντος ἐκείνου ἀδελφοῦ. Τὸ ἔργον ὡς

Εἰκ. 53. Τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος τοῦ ἡνίοχου.

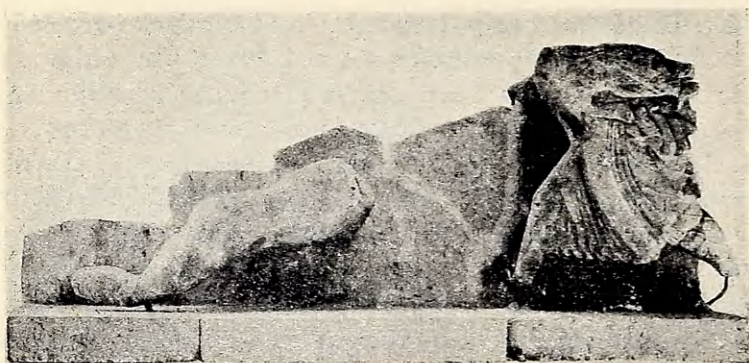
γνήσιον προῖόν τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης τῶν χρόνων ἐκείνων (εἶνε ἀμφίβολον, ἂν πρὸ τῆς εὐρέσεως τοῦ Διὸς τοῦ Ἀρτεμισίου εἶχομεν ἕτερόν τι χαλκοῦν ἔργον τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 5ου αἰ. π. Χ. ἕστω καὶ ὀλιγώτερον καλῶς διατηρούμενον) παραμένει πάντοτε σπανιώτατον καὶ πολυτιμότατον, θέλγον διὰ τῆς εὐγενοῦς καὶ σεμνῆς ἐκφράσεως τοῦ προσώπου, διὰ τῆς ζωηρότητος τῶν ἄριστα διατηρουμένων ἐκ μαγνησίου

καὶ ὀνυχος ὀφθαλμῶν, διὰ τῆς φυσικότητος τῆς ἐπεξεργασίας τῆς χειρὸς (ἡ ἀριστερὰ λείπει) καὶ τῶν ποδῶν γυμνῶν καὶ διὰ τῶν αὐλακωτῶν δίκην ραβδώσεων κίονος ἀρχαϊκῶν πτυχῶν τοῦ ἱματίου. Τὸ καθ' ὑπερβολὴν μακρὸν κάτω σῶμα ἐκρύπτετο ἐν μέρει ὀπισθεν τῆς ἄντυγος τοῦ ἄρματος, ὥστε ὁ ὑπερέχων ἄνω κορμὸς, ὁρῶμενος μακρόθεν πῶς καὶ ἐκ τῶν κάτω ἐπὶ τῆς ὕψους θέσεως τοῦ ἀναθήματος, ἐνεφανίζετο κατὰ τοὺς ὀπτικοὺς νόμους ὡς κανονικός. Ἐν γένει τὸ σῶμα εἶνε ῥαδινὸν καὶ ἀλιπές, εἰμὴ ἰσχνόν, ἴσως δὲ οὕτω δηλοῖ, ὅτι οἱ ἀγωνιστικοὶ ἡνίοχοι τὸ πάλαι ἦσαν ἢ ἐξελέγοντο ὡς καὶ οἱ σημερινοί. — Ὅπισθεν τοῦ ἡνίοχου εἶνε τὰ

ἄλλα συντρίμματα τοῦ αὐτοῦ ἀναθήματος, ὅσα εὐρέθησαν· κατὰ τοὺς τοίχους δὲ καὶ ἐντὸς τῶν ὑαλοφράκτων ἀρχαιοθηκῶν διάφορα γεωμετρικῶς κεκοσμημένα θραύσματα ἱερῶν **τριπόδων**, χαλκῶν κυρίως, τοῦ 7ου αἰ. π. Χ. καὶ πέραν (οἱ σιδηροῖ εἶνε νεώτεροι), **λέβητες** ἀναθηματικοὶ (**εἰκ.** 53 ἄνω δεξιὰ), χαλκᾶ **ἀγαλμάτια**, ὧν τινὰ ἐξαίρετα, λίθινα προϊστορικά **ἐργαλεῖα**, χαλκᾶ **ὄπλα**, **ἀγγεῖα** ἀντιπροσωπεύοντα πάσας τὰς τεχντροπίας ἀπὸ τῶν μυκηναϊκῶν μέχρι τῶν νεωτάτων (ἐντὸς μιᾶς πυξίδος κιννάβαρι ὡς φυκισίδιον γυναικὸς βεβαίως) **πήλιναι κόραι**, **πήλινα ἀρχιτεκτονικὰ** μεῖζων κοσμήματα, βάρη ἢ **σταθμὰ** καὶ ἄλλα διάφορα μικροτεχνήματα. Ὅσα προέρχονται ἐκ τῶν τάφων (ἀγγεῖα, πλαγγόνες κλπ.) εἶνε προσφοραὶ βεβαίως πρὸς τοὺς νεκροὺς (κτερίσματα), οἱ τρίποδες δέ, τὰ ζῶα, τὰ ὄπλα κ.τ.θ. εἶνε ἀναθήματα πρὸς τοὺς θεοὺς εἴτε πρὸς ἀπόκτησιν τῆς εὐνοίας αὐτῶν εἴτε ὡς εὐχαριστήρια· π. χ. τὰ ὄπλα εἶνε συνήθως μέρος τῶν λαφύρων προσφερόμενα μετὰ τὴν νίκην.

Β'. Αἶθουσα

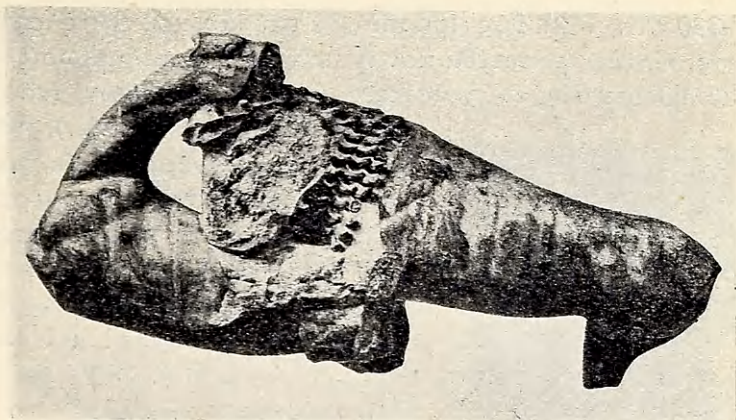
Ἡ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἐπομένῃ αἶθουσα περιλαμβάνει κυρίως λείψανα τοῦ **ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος** ἥτοι τοῦ πανελληνίου ποτὲ καὶ παγκοσμίου φήμης μαντείου (σ. 62). Συντετριμμένα ὀρθοῦνται ἐκατέρωθεν τὰ ἀγάλματα τὰ κοσμοῦντα τὰ **ἀετώματα** τοῦ κτιρίου (σ. 20, **εἰκ.** 29 σ. 65), ὅπερ εἶχε κτίσει (μετὰ τὸ 548, ἴσως 514-505 π. Χ.) ὡς ἐργολάβος ἢ ἐπιφανῆς ἀθηναϊκὴ οἰκογένεια **τῶν Ἀλκμεωνιδῶν**, ἐξόριστος οὖσα ὑπὸ Πεισιστράτου.

Εἰκ. 54. Ἐκ τοῦ πωρίνου ἀετώματος τοῦ ὀπισθοδόμου τοῦ ναοῦ τοῦ 6 αἰ. π. Χ.
Ἡ Ἀθηνᾶ μάχεται κατὰ τοῦ Ἑγκελάδου.

Γιγαντομαχία ἦτο τὸ θέμα τῆς παραστάσεως ἐν τῷ ἀετώματι τοῦ ὀπισθοδόμου, (ἡ Ἀθηνᾶ μάχεται κατὰ τοῦ Ἑγκελάδου *εἰκ. 54*), ἐν ᾧ τοῦ προνάου τὸ θέμα μὲ τὰς σεμνὰς γυναῖκας καὶ τὰ τολμηρῶς σπαρασσόμενα ἰσχυρὰ ζῶα (*εἰκ. 55*) εἶνε ἀμφίβολον. Τὰ πρῶτα ἀγάλματα εἶνε πώρινα τὰ δεύτερα μαρμαρίνα συμφῶνως καὶ πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Ἡροδότου, ὅτι οἱ Ἀλκμεωνίδαι πρὸς ἀπόκτησιν τῆς εὐνοίας τῆς Πυθίας χάριν τῶν πολιτικῶν σκοπῶν των ἐποίησαν μαρμαρίνην τὴν πρόσοψιν ὑπὲρ τὰς ἐκ τοῦ συμβολαίου ὑποχρεώσεις των (σ. 21). Μεταξὺ τῶν ἀετωμάτων τούτων εἶνε ἐλλιπὴς πτερωτὴ **Νίκη** πετομένη, ἀκρωτήριόν ποτε τοῦ ναοῦ (*εἰκ. 56*).

Ὁ ἀπλοὺς ἐπισκέπτης τῆς αἰθούσης ταύτης ἀσυγκίνητος θὰ παρέλθῃ οὐχὶ μόνον πρὸ μιᾶς τετραπροσώπου **ἐπιγραφῆς** τῆς φρατρίας τῶν **Λαβρυαδῶν** (σ. 45), οἵτινες ἐχάραξαν ἐνταῦθα τὰς ἐν τῇ φρατρίᾳ αὐτῶν

Εἰκ. 55. Λέων σπαράσσων ἔλαφον. Ἐκ τοῦ μαρμαρίνου ἀετώματος τοῦ προνάου τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος (6 αἰ. π. Χ.).

ἰσχυρούσας διατάξεις, ἀλλὰ καὶ πρό τινων ἄλλων ἐπιγραφῶν, αἵτινες ἐκ πολλῶν εἶνε ἐκτεθειμέναι ἐνταῦθα. Καὶ ὅμως τὰ πολῦτιμα ταῦτα ἔγγραφα παρέσχον εἰς τὴν ἀρχαιομάθειαν ἀπροσδοκῆτους γνώσεις: Ὁ ναὸς τῶν Ἀλκμεωνιδῶν κατεστράφη περὶ τὸ 372 π.Χ. (σ.22,62) ὑπὸ σεισμοῦ, ὅστις κατέστρεψε καὶ τὰς ἀρχαϊκὰς πόλεις Βοῦρα καὶ Ἑλίκην, καὶ ὑπὸ βράχων κατακυλισθέντων ἐκ τῆς κατακορύφως ὑπεράνω αὐτοῦ ὕφουμένης Ροδινῆς ἦτοι τῆς δυτικῆς τῶν γιγαντιαίων Φαιδριάδων πετρῶν. Τὸ δὲ πανελλήνιον ἀμφικτυονικὸν συνέδριον, ὅπερ μόνον εἶχε τὸ δικαίωμα καὶ τὸ καθήκον νὰ μεριμνᾷ περὶ τοῦ πανελληνίου τούτου ἱεροῦ, διώρισε τότε ἐπιτροπὴν τινα ἐκ τῶν ἀμφικτιόνων, τοὺς **νασοποιούς**. Οὗτοι λαμβάνοντες τὰς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἐγένετο καὶ ἐπὶ τῶν Ἀλκμεωνιδῶν, συλλεγομένας δι' ἀργυρολόγων εἰσφοράς, ἐφρόντισαν περὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ

(—330 π.Χ. σ. 12). Τὰς εἰσφορὰς δὲ ταύτας, καὶ τὰς ἐλαχίστας, εἰς ἃς προσετέθη καὶ ἡ πολεμικὴ ἀποζημίωσις ἡ ἐπιβληθεῖσα εἰς τοὺς Φωκεῖς μετὰ τὸν τρίτον ἱερὸν

Εἰκ. 56. Νίκη πτερωτὴ πετομένη ἀκρωτήριον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ κτισθέντος ὑπὸ τῶν Ἀλκιμεωνιδῶν τὸν 6 αἰ. π. Χ.

πόλεμον (356—346 π.Χ.), καὶ πάσας τὰς γινομένας δαπάνας ἀνέγραφον λεπτομερῶς, αὐτοὶ τε καὶ ἡ ὕστερον (339 π.Χ.) ἰδρυθεῖσα καὶ παρεμβληθεῖσα συναφῆς ἀρχὴ τῶν **ταμιῶν** (σ. 88), ἐπὶ λιθίνων πλακῶν (στηλῶν). Οὕτω πᾶς ἑλλήν ἠδύνατο νὰ ἐλέγξῃ τὴν διαχείρισιν αὐτῶν. Ἐκ τούτων τῶν πλακῶν εἶνε αἱ ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ ἐκτεθειμέναι. Ἐξ αὐτῶν μανθάνομεν τὴν διαφορὰν καὶ τὴν ἐπικαταλλαγὴν τῶν διαφόρων νομισματικῶν συστημάτων, τί εἰσέφερον οἱ ἰδιῶται καὶ αἱ πόλεις «εἰς τὸν ναόν», τίνα μισθὸν ἐλάμβανον οἱ ἀρχιτέκτονες καὶ οἱ ὑπαρχιτέκτονες, πόσου ἐτιμᾶτο ἡ Μακεδονικὴ ξυλεία ἢ ἡ πίσσα ἢ ὁ μόλυβδος, τί ἐστοίχιζεν ἕκαστος

λίθος ἐν τοῖς λατομείοις τῆς Σικυῶνος, τί ἔδαπανᾶτο πρὸς μεταφορὰν αὐτοῦ εἰς τὸν λιμένα τοῦ Λεχαίου, τί ἔδαπανᾶτο ἐντεῦθεν εἰς τὸ ἐπίνειον τῶν Δελφῶν Κίρραν, τί ἐντεῦθεν εἰς Δελφοὺς καὶ τί πρὸς ἐξεργασίαν ἢ τοποθέτησιν ἐν τῷ κτιρίῳ. Μανθάνομεν προσέτι τίνες

ἦσαν οἱ ἐργολάβοι τῶν διαφόρων τούτων ἐργασιῶν (ἐφηρμόζετο ἤδη τότε εὐρύτατος καταμερισμὸς ἐργασίας) καὶ διὰ ποῖον μέρος τοῦ κτιρίου παρεῖχοντο οἱ διάφοροι λίθοι. Δυνάμεθα δὲ κατ' εὐτυχίαν νὰ βεβαιώσωμεν ὡς πρὸς τοῦτο τὴν ἀκρίβειαν τῶν ἐπιγραφῶν, ἐπειδὴ οἱ προμηθευταὶ τῶν λίθων ἀνέγραφον ἐπὶ ἐκάστου ὁλόκληρον τὸ ὄνομα αὐτῶν ἢ μέρος μόνον (πρβλ. σ. 57), εὐρίσκονται δὲ ἐν τοῖς σφωζομένοις ἐρειπίοις τοῦ ναοῦ οἱ

Εἰκ. 57. Μετόπη τοῦ θησ. τῶν Σιφυωνίων δεικνύουσα τὸν Καλυδώνιον γάπρον.

Εἰκ. 58. Μετόπη τοῦ θησ. τῶν Σιφυωνίων δεικνύουσα τὴν Ἀργῶ καὶ τοὺς Διοσκόρους.

διαφόρων προμηθευτῶν λίθοι ἐκεῖ, ἔνθα ὀρίζεται ἡ θέσις αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἐπιγραφῶν. Προσέτι μανθάνομεν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων καὶ πόσος ἦτο ὁ μισθὸς τοῦ

κήρυκος, ὅστις διεκήρυττεν εἰς μειοδοτικὴν δημοπρασίαν τὰς ἐργασίας ταύτας ἢ προμηθείας, καὶ πόσος ὁ μισθὸς τῶν βοσκόντων τὰ ἱερὰ πρόβατα, καὶ πόσον ἐδαπανᾶτο ἐκάστοτε πρὸς ἀγοράν «κάννης» (καλάμου) διὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν δαπανῶν ἢ

Παρὰ τὰ πολύτιμα ταῦτα κειμήλια, ἅτινα οὐδεὶς

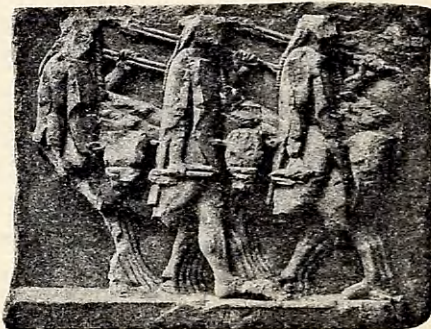
ἀρχαῖος συγγραφεὺς δύναται νὰ ἀναπληρώσῃ, καὶ ἐξ ὧν μανθάνομεν οὐχὶ μόνον τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν

Εἰκ. 59. Μετόπη τοῦ θησαυροῦ τῶν Σικυωνίων εἰκονίζουσα τὴν ἀπαγωγὴν τῆς Εὐρώπης.

μέσῳ δὲ τῆς αἰθούσης αἱ σωθεῖσαι ἰδιότεχνοι οὕτως εἶπεῖν ὡς εἰκόνες ἀρχαῖων ἀγγελίων μετόπαι τοῦ παλαιοῦ θησαυροῦ τῶν Σικυωνίων, τοῦ ἱδρυθέντος πιθανῶς (περὶ τὸ 580 π. Χ. σ. 32) ὑπὸ τοῦ τυράννου Κλεισθένους μετὰ τὸν πρῶτον ἱερὸν πόλεμον, εἰς ὃν ἐνεργότατον μέρος ἔλαβε μετ' ἄλλων Ἑλλήνων ὁ ἡγεμὼν οὗτος πρὸς καταστροφὴν τῆς ἀπέναντι τοῦ κράτους αὐτοῦ ἀκμαζούσης Κρίσης. Ἡ θήρα τοῦ Καλυδωνίου κάπρου (παριστάνεται ὁ κάπρος καὶ ὑπ' αὐτὸν μικρὸς

τῶν Δελφῶν κατὰ τὸν 4ον αἰ. π. Χ. ἀλλὰ πῶς καὶ τὴν καθόλου οἰκονομικὴν κατάστασιν τὴν κυριαρχοῦσαν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐν Ἑλλάδι, εἶνε ἐκτεθειμένα παρὰ τὸ δεύτερον μὲν παράθυρον πῶρινος ἐπιτύμβιος λίθος ἐκ τοῦ οἰκογενειακοῦ τάφου (ἡρίου) τοῦ Σελινουντίου Ἀρχεδάμου («οἶμοι! ὠρχέδαμε ὁ Πυθέα, Σελινόντιος») ἐν τῷ

Εἰκ. 60. Μετόπη τοῦ θησ. τῶν Σικυωνίων εἰκονίζουσα κλοπὴν βοῶν ὑπὸ τῶν Λιτοσκούρων καὶ τῶν Ἀφαρειδῶν.

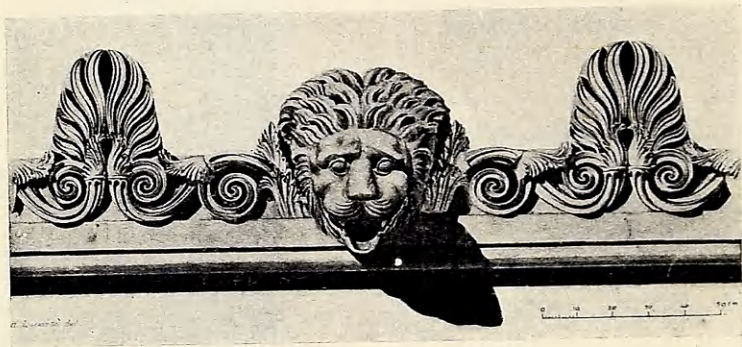
κύων (*εἰκ.* 57), ἡ ἀργοναυτική ἐκστρατεία, (παριστάνονται οἱ δύο Διόσκουροι ἔφιπποι ἐκατέρωθεν τῆς Ἀργοῦς, ἐφ' ἧς ὁ Ὀρφεὺς καὶ τις ἄλλος κρούοντες λύραν (*εἰκ.* 58), ἡ ἀπαγωγή τῆς Εὐρώπης ὑπὸ τοῦ Διὸς ὡς ταύρου μεταμορφωθέντος (*εἰκ.* 59), ἡ Ἑλλη ἐπὶ τοῦ κριοῦ κατὰ τὸν ἀτυχῆ διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου πλοῦν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Φρίξου καὶ ἡ ἐκ συστάσεως ζωοκλοπία τῶν Διοσκούρων καὶ τῶν Ἀφαρειδῶν ἡ κατὰ τὴν διανομὴν τῶν κλοπιμαίων τραγικῶς ἀπολήξασα διὰ τοῦ φόνου τοῦ Ἴδα καὶ τοῦ Κάστορος (παριστάνονται ἔνοπλοι ὁ Πολυδεύκης, ὁ Κάστωρ καὶ ὁ Ἴδας ἀπάγοντες ἐν στρατιωτικῷ βήματι τοὺς βοῦς (*εἰκ.* 60) παρέσχον τὰ θέματα εἰς τὸν τεχνίτην τῶν μετοπῶν τούτων. Ἡ τέχνη εἶνε λεπτὴ καὶ ἐπιμελής. Χρῶματα δὲ ἐξῆρρον τὰς λεπτομερείας καὶ ἐδήλουν τὰ ὀνόματα τῶν παριστανομένων. Τινὰ ὀνόματα διατηροῦνται.

Περαιτέρω εἶνε λίθος κωνοειδῆς «τεταινιωμένος» ἥτοι κατάκοσμος ὑπὸ γλυπτῶν ταινιῶν ἢ στεμμάτων· εἶνε λείψανον παμπαλαίας φетиχιστικῆς λατρείας, ὑποπεσὸν μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου εἰς ἀπλοῦν σύμβολον, δηλοῦν τὸ ἐν Δελφοῖς τοποθετούμενον πάλαι κέντρον τῆς ἐπιπέδου νομιζομένης γῆς καὶ ὀνομασθὲν ὀμφαλὸς αὐτῆς (*εἰκ.* 61)· εὐρέθη πρὸ τοῦ

Εἰκ. 61. Μαρμάρινος ὀμφαλὸς τεταινιωμένος.

ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος (σ. 60 πρβλ. σ. 36). — Μεγαλογράμματός τις λατινικὴ ἐπιγραφή λέγουσα περὶ ἀνακαίνισεώς τινος τοῦ ναοῦ ὑπὸ τοῦ Δομετιανοῦ τῷ 84 μ. Χ. (σ. 12), ἀρχιτεκτονικὰ τεμάχια τοῦ ναοῦ τοῦ 6ου καὶ τοῦ 4ου αἰ. (εἰκ. 62) καὶ ἀνάγλυφόν τι ἐπιτύμβιον νέου

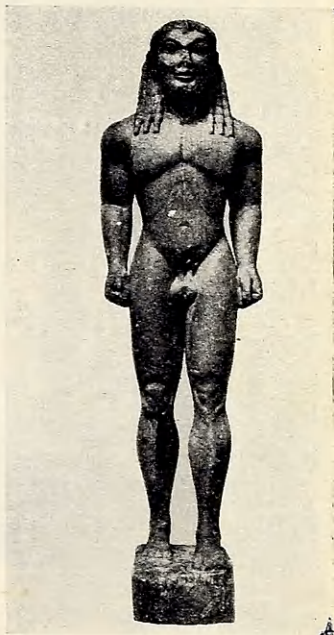
Εἰκ. 62. Ὑδρορροή ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος (τοῦ 4ου αἰ. π. Χ.).

ἀποξυομένου (ἄριστ. τῷ εἰσιόντι) πιθανῶς διὰ στλεγυίδος εἶνε εἰς τοὺς τοίχους τῆς αἰθούσης. Τὴν δίοδον πρὸς τὴν ἐπομένην αἴθουσαν τοῦ μουσείου κρασπεδοῦσι δύο ὅμοιοι πρὸς ἀλλήλους ἀρχαῖκοι κοῦροι αἰγυπτιαζούσης στάσεως, ὁ Κλέοβις καὶ ὁ Βίτων, ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ ἐτέρου (δεξ. εἰκ. 63) ὁ τεχνίτης ἔγραψε τὸ ὄνομα αὐτοῦ (Πολυμήδης) ὡς Ἀργεῖος, ἀναφέρει δὲ ὁ Ἡρόδοτος, ὅτι οἱ Ἀργεῖοι εἶχον ἀναθέσει τοὺς ἀνδριάντας τῶν φιλοστόργων τούτων υἱῶν εἰς Δελφούς. Τὴν βάσιν τοῦ ἐτέρου φέρουσιν τὸ ὄνομα Βίτων ἀνευρῶν ἐντετειχισμένην εἰς τὸ ὑπὸ τὴν ἀγορὰν βαλανεῖον (Χ. I 79 σελ. 81) προσέθηκα πλησίον. Ὅμοια περίπου ἀλλ' ἀτελέστερον σφζόμενα ἀγάλματα ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα

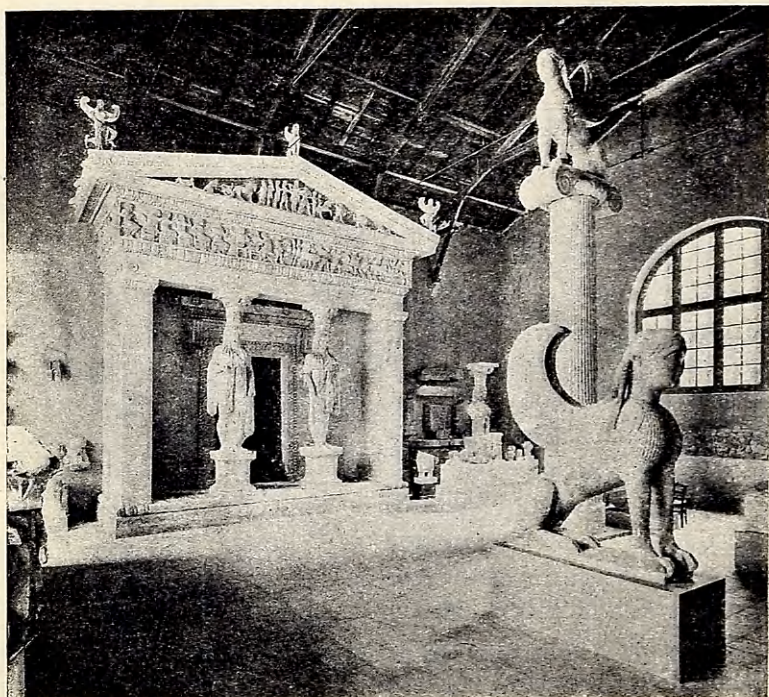
ἐν τῇ αἰθούσῃ. Διερχόμενοι εἰς τὴν ἐπομένην αἴθουσαν ἔχομεν πρὸς τὰ δεξιὰ ἐν τοιοῦτον, πρὸς τὰ ἀριστερὰ δὲ κίονα, ὅστις ἐβάσταζεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἀνάθημά τι τῶν παίδων Χαροπίνου τοῦ Παρίου, ὡς λέγει ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφή.

Γ'. Αἶθουσα (εἰκ. 64).

Ἡ ἐπομένη ἄκρα αἴθουσα ἐπιβάλλεται μεγάλως διὰ τῆς ἁρμονίας τῆς διατάξεως καὶ τοῦ κάλλους τῶν ἐκτεθειμένων ἔργων. Ἐν τῷ μέσῳ ἀντικρύζει τὸν θεατὴν **Σφιγξ** ὑπερμεγέθους (ἀ' ἡμισυ τοῦ 6ου αἰ. π. Χ.) ἐκ μαρμάρου τῆς Νάξου. Ἦτο ἀνάθημα τῶν **Ναξίων** ἐν τῷ τεμένει τοῦ Ἀπόλλωνος (σ. 44) καὶ ἴστατο ἐπὶ ὑψηλοῦ κίονος (**εἰκ. 65, 66**) ὡς ἔπειτα καὶ πολλὰ ἄλλα ἀναθήματα ἐν Δελφοῖς καὶ ὡς νῦν τὰ πρὸ τῆς Σιναίας Ἀκαδημίας ἐν Ἀθήναις δύο ἀγάλματα. Τίνα ἐντύπωσιν ἐνεποίει τὸ μνημεῖον τοῦτο ἄρτιον ὄν (ὑψ. 12.50), ἐννοεῖ τις ἐκ τοῦ γυψίνου ἐκμάγματος, ὅπερ, κατασκευασθὲν κατὰ τὰ σωζόμενα λείψανα, ὑποῦται παρὰ τὸ πρωτότυπον (**εἰκ. 64**), ἀλλὰ ταπεινότερον ἕνεκα τῶν διαστάσεων τῆς αἰθούσης. Ἡ βάσις φέρει ἐπιγραφήν, καθ' ἣν οἱ Νάξιοι εἰς ἀντάλ-

Εἰκ. 63. Ὁ ἀρχαῖος κοῦρος Κλέοβις μαομάρινος

Εἰκ. 64. Ὅψεις τῆς ἰωνικῆς αἰθούσης τοῦ μουσείου, δεικνύουσα τὴν γυψίνην ἀναπαράστασιν τῆς προσόψεως τοῦ θησαυροῦ τῶν Κνιδίων, τὴν Σφίγγα τῶν Ναξίων καὶ τὴν ἀναπαράστασιν αὐτῆς καὶ ἄλλα.

λαγμα βεβαίως τῆς ἑαυτῶν εὐσεβείας ἐπαναλαμβάνου-
σιν ὕστερόν ποτε παρὰ τῶν Δελφῶν τὴν παλαιὰν τιμὴν
τῆς προμαντείας ἥτοι τὸ δικάϊωμα νὰ προτιμῶνται τῶν
ἄλλων προσκυνητῶν (θεοπρόπων) ἐν τῇ ἀπονομῇ τῶν
χρησμῶν (σ. 84).

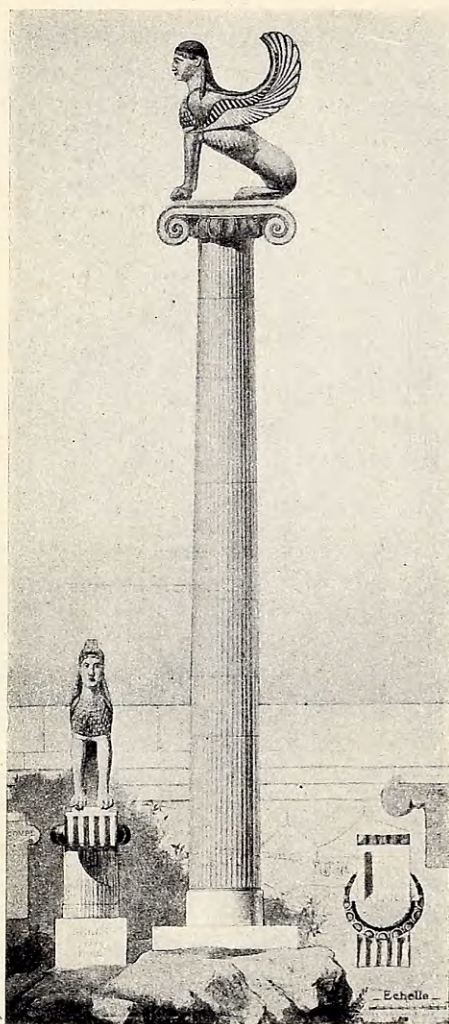
Τὸ ἀγλάϊσμα ὁμῶς τῆς αἰθούσης ταύτης εἶνε τὰ
λείψανα τοῦ **θησαυροῦ τῶν Κνιδίων** (σ. 32, **εἰκ. 64, 67**

510 περίπου π. Χ.). Τούτου ἡ πρόσοψις ἐσχηματίσθη ἐν γύψῳ ἐκ τῶν σωθεντῶν διαφόρων τοῦ κτιρίου πλουσίῳ ἀρχιτεκτονικῶν ἢ γλυπτικῶν μερῶν, ὧν τὰ σπουδαιότατα εἶνε διατεταγμένα πέριξ. Οὐδὲν κτίριον τῶν Δελφῶν ἦτο τόσον πλούσιον, ὅσον τοῦτο. Αἱ παραστάδες καὶ δύο Καρυάτιδες (τὰ ἀρχαῖα λείψανα αὐτῶν δεξιὰ τῆς ἀνα-παραστάσεως *εἰκ. 64, 68*) ὑποβαστάζουσι τὴν στέγην τῆς στοᾶς τοῦ προδόμου ἐκτεινομένης πρὸ τῆς πύλης τοῦ σηκοῦ. Τοιαῦτα κτίρια λέγονται ἐν *παραστάσι*, ἀλλ' ἀντὶ Καρυατίδων ἔχουσι συνήθως κίονας (πρβλ. σ. 32). Ζωοφόρος κατάγλυπτος, συμπληρουμένη δὲ ἡ ἐξαιρομένη διὰ χρωμάτων καὶ χαλκῶν προσθηκῶν, περιέθεε τὸν θριγκὸν ὑπὲρ τὸ ἐπιστύλιον.

Καὶ εἰς μὲν τὴν *Α στενὴν πλευρὰν* τοῦ κτιρίου παρίστανεν ἡ ζωοφόρος (τὰ λείψανα ἀριστερὰ ἀπὸ τῆς Σφιγγὸς *εἰκ. 69*) συνέδριον θεῶν καθημένων (Ἄρης ἀσπιδοφόρος, Ἀφροδίτη, Ἄρτεμις, Ἀπόλλων, Ζεὺς, . . . Ἀθηνᾶ φοροῦσα αἰγίδα, Ἥρα, ἑτέρες θεοί), ἐν δὲ παρ' αὐτοῦς, ἀοράτους ὑποτιθεμένους, διεξάγεται σφοδρὰ ὁμηρικὴ μονομαχία (*εἰκ. 70*) μεταξὺ

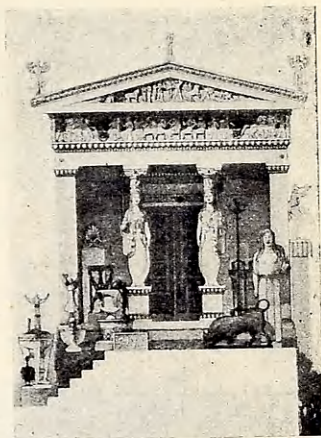
Εἰκ. 65. Ἡ Σφίγξ τῶν Ναξίων καθὼς εἶνε τώρα ἐν τῷ μουσεῖῳ.

Εἰκ. 66. Ἀπόπειρα ἀναπαραστάσεως τῆς Σφιγγος ἐπὶ τῶν βράχων (σ 44). Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τομαὶ τοῦ κιονοκράνου καὶ ἡ Σφίγς κατὰ μέγεθος.

ἀφ' ἐνὸς μὲν τοῦ Ἑκτορος βοηθουμένου ὑπὸ τοῦ Αἰνείου, ἀφ' ἐτέρου δὲ (δεξιὰ) τοῦ Μενελάου βοηθουμένου ὑπὸ τοῦ Μηριόνου διὰ τὸ ἐν τῷ μέσῳ κείμενον πτώμα τοῦ Εὐφόρβου. Τὰ ἄρματα τῶν δύο ἡρώων ἴστανται ἐκατέρωθεν, ὄντα ποτὲ σαφῇ διὰ χρωμάτων μετὰ τέχνης δεικνυούσης πολλὴν πρόοδον εἰς τὴν προοπτικὴν· εἰς τὸ δεξιὸν ἄκρον ὁ Νέστωρ ὄρθιος, χειρονομῶν καὶ οἶονεὶ κρίζων τι. Ὀνόματά τινα διὰ χρωμάτων δεδηλωμένα, ὥς καὶ τροχοὶ ἁρμάτων κ.ἄ. κατέλιπον ἵχνη παρὰ τοὺς ἥρωας. Ἡ παράστασις αὕτη ἀνήκει εἰς τὸ ὀπισθεν μέρος τοῦ κτιρίου, ἀλλ' ἐν τῇ γυψίνῃ ἀναπαραστάσει αὐτοῦ ἐτέθη εἰς τὴν πρόσοψιν ὥς κάλλιον σφωζομένη.

Ἡ ἀληθὴς *παράστασις* τῆς προσόψεως ἦτοι τῆς *Δ πλευρᾶς* τοῦ κτιρίου (τὰ λείψανα παρὰ τὸν τοῖχον τὸν πρὸς τὸ πώρινον ἀέτωμα τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, *εἰκ. 71*) παριστάνει ἀφ' ἐνὸς τὸν Ἑρμῆν φέροντα πτερωτὰ πέδιλα καὶ κηρύκειον, τὴν Ἀθηνᾶν ἐπιβαίνουσαν ἐπὶ τὸ ἄρμα τοῦ

Εἰκ. 67. Ἀπόπειρα ἀναπαραστάσεως τοῦ θησανροῦ τῶν Κνιδίων ἐπὶ τόπου μετὰ προσθέτων φανταστικῶν ἀναθημάτων.

Εἰκ. 68. Τὸ ὀπίσθιον τῆς κεφαλῆς τῆς Καρυάτιδος με̐ κυματοειδῇ κόμῃν, ἐπάνω δὲ πόλον ἢ κάλαθον παριστάνοντα σιληνοῦς, ὧν εἰς ὀρχεῖται, ἕτεροι ἀρπάζουσι γυναῖκας, ἐν ᾧ ἄλλαι γυναῖκες φεύγουσι.

Ποσειδῶνος συρόμενον ὑπὸ πτερωτῶν ἵππων, καὶ τὸν Ἥφαιστον ἀφ' ἐτέρου δὲ (*εἰκ. 72*) τοὺς ἀδελφοὺς Ἀπόλλωνα καὶ Ἄρτεμιν (μόνον αἰ κεφαλαὶ σῶζονται), τὴν Ἀφροδίτην κατερχομένην ἀπὸ τοῦ ἄρματος, ἐπὶ τοῦ ρύμοῦ τοῦ ὁποῖου ἀναπαύεται στρουθός, τὸ προσφιλὲς αὐτῆς πτηνόν, καὶ τὸν Ἄρην (μόνον μέρος τοῦ σώματος σῶζεται τεθωρακισμένον). Οἱ πρῶτοι θεοὶ εἶνε σύμμαχοι τῶν Ἑλ-

Εἰκ. 69. Ἡ σύνοδος τῶν θεῶν τῆς ζωοφόρου τοῦ θησαυροῦ τῶν Κνιδίων.

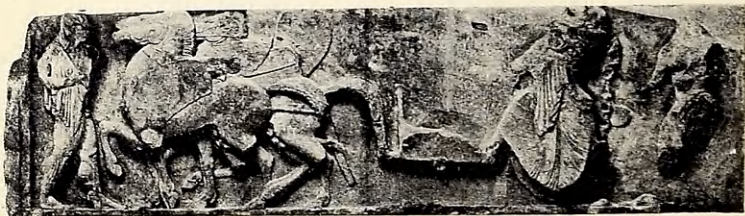
λήνων ἡρώων κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, οἱ δὲ δεῦτεροι τῶν Τρώων. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὁμάδων, ἀτελῶν καὶ τούτων, θὰ παριστάνετο ἡ ἀριστεία τοῦ Ἀχιλλέως,

Εἰκ. 70. Ἡ μονομαχία τοῦ Ἑκτορος καὶ τοῦ Μενελάου (ἐκ τῆς ζωοφόρου τοῦ θησαυροῦ τῶν Κνιδίων).

ὅστις ἐδεκάτισε τὰς τάξεις τῶν Τρώων, ὅτε παύσας τὴν ὀργὴν αὐτοῦ ἐπανελάβε τὸν ἀγῶνα.

Ἐπὶ *τῆς Ν μακρᾶς πλευρᾶς* τοῦ κτιρίου ἡ ζωοφόρος (τὰ λείψανα ὀπισθεν τῆς περὶ τὸ πτώμα τοῦ Εὐφόρβου

Εἰκ. 71. Ὁ Ἑρμῆς, ἡ Ἀθηνᾶ ἀναβαίνουσα ἐπὶ τὸ ἄρμα καὶ ὁ Ἡρακλῆς (ἐκ τῆς ζωοφόρου τοῦ θησαυροῦ τῶν Κνιδίων).

Εἰκ. 72. Ἡ Ἀφροδίτη κατερχομένη ἀπὸ τοῦ ἅρματος καὶ μέρος τοῦ σώματος τοῦ Ἔρωτος (ἐκ τῆς ζυφοφόρου τοῦ θησαυροῦ τῶν Κνιδίων).

μονομαχίας) παριστάνει τὴν ἄρπαγὴν τῶν θυγατέρων τοῦ Λευκίππου ὑπὸ τῶν Διοσκούρων ἐποχοιμένων ἐπὶ ἁρμάτων, ἐν ᾧ οἱ διδῶνται ἐπὶ ἵππων καὶ ἁρμάτων (**εἰκ. 73**) σπεύδουσιν ὀπισθεν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ περὶ τὸν αὐτόθι τετράγωνον βωμὸν χώρου.

Ἐπὶ τῆς ἐτέρας, **τῆς Β μακρᾶς πλευρᾶς** τοῦ κτιρίου, ἦτο γεγλυμμένη ἡ θαυμασιὰ Γίγαντομαχία (τὰ λείψανα παρὰ τὸν τοῖχον τὸν πρὸς τὰ νῶτα τοῦ μουσείου). Διὰ δοράτων καὶ διὰ βράχων ὀλοκλήρων μάχονται 25 - 27 ἐντελῶς ἀνθρωπόμορφοι Γίγαντες, τὰ ἐπαναστατήσαντα ταῦτα φυσικὰ στοιχεῖα, διὰ δοράτων δὲ καὶ τόξων καὶ ἄλλων ὅπλων ἀγωνίζονται 13 θεοί, οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς ἐννόμου τάξεως τοῦ κόσμου. Εἰς τὸ ἀριστερὸν ἄκρον (**εἰκ. 74**) ὁ Ἥφαιστος ἀσχολεῖται εἰς τὴν κατασκευὴν

Εἰκ. 73. Ἡ ἄρπαγὴ τῶν Λευκιπτίδων ὑπὸ τῶν Διοσκούρων. Βωμὸς ἐν μέσῳ. Ἐκ τῆς ζυφοφόρου τοῦ θησαυροῦ τῶν Κνιδίων.

μύδρων φουσῶν τὴν κάμινον διὰ τῶν φουσῶν αὐτοῦ.
Ἀκολουθοῦσι δύο θεαὶ ἀγωνιζόμεναι πρὸς Γίγαντας.
Ἐπειτα ἀντεπεξέρχεται ὁ Ἡρακλῆς φορῶν τὴν λεον-
τὴν (εἰκ. 75), ἐπὶ ἄρματος δὲ λεόντων, μετεχόντων τῆς

Εἰκ. 74 Ὁ Ἡφαιστος διὰ τῶν φουσῶν αὐτοῦ ἐργαζόμενος καὶ μετέχων εἰς τὴν Γιγαντομαχίαν τῆς ζωοφόρου τοῦ θησαυροῦ τῶν Κνιδίων.

μάχης διὰ τῶν ὀδόντων καὶ τῶν ὀνύχων, ἐποχεῖται ἡ Κυβέλη φοροῦσα δορὰν πάνθηρος, ἐν ᾗ περαιτέρω τοξεύει ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἄρτεμις παραπλεύρως ἀλλήλων ἰστάμενοι. Ὁ γίγας Ἐφιάλτας (τὸ ὄνομα παραπλεύρως γεγραμμένον) κεῖται ἤδη νεκρὸς πρὸ αὐτῶν, ἄλλος τρέπεται εἰς φυγὴν, ἕτεροι δὲ τρεῖς ἐν πυκνῇ στρατιωτικῇ παρατάξει προβαίνουσιν ἀσπίδιοφοροὶ κατ' αὐτῶν. Ἐπὶ τῆς ἀσπίδος

ἐνὸς τῶν τριῶν εἶνε δυσδιάγνωστος ἐπιγραφή: ὁ δεῖνα «τάδε καὶ τῷπισθεν ἐποίει». Ὡστε πλείονες ἦσαν οἱ τεχνῖται τῆς ζωοφόρου. Ἐκ τῶν περαιτέρω συμπλεγμάτων (εἰκ. 76) διακρίνομεν ἐφθαρμένον τὸ ἄρμα τοῦ

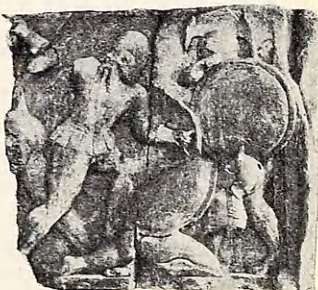

Εἰκ. 75. Μέρος τῆς Γιγαντομαχίας τοῦ θησαυροῦ τῶν Κνιδίων εἰκονίζον τὸν Ἡρακλέα, τὴν Κυβέλην ἐπὶ ἄρματος, τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἄρτεμιν καὶ πλείονας γίγαντας.

Εἰκ. 76. Μέρος τῆς Γιγαντομαχίας τοῦ θησαυροῦ τῶν Κνιδίων εἰκονίζον τὴν Ἥραν, τὴν Ἀθηνᾶν, τὸν Δία, τὸν Ἑρμῆν καὶ πολλοὺς Γιγάντας.

Διὸς πιθανῶς, ἀφ' οὗ θὰ ἐμάχετο ὁ Θεός, εἶτα θεάν τινα, ἴσως τὴν Ἥραν, διαπερῶσαν διὰ τοῦ δόρατος Γιγάντα πεσόντα, ἐν ᾧ παρ' αὐτὴν ἡ Ἀθηνᾶ (τὸ ὄνομα παραπλεύρως γραπτὸν) φοροῦσα αἰγίδα, ἧς ὄφεις τινὲς ἦσαν πρόσθετοι χαλκοῖ, καταβάλλει Γιγάντα, πρὸς βοήθειαν τοῦ ὁποίου σπεύδει ἕτερος, ὁ Λαέρτας. Ὁ πωγωνοφόρος Ἄρης περαιτέρω καταβαλὼν τὸν Ἀστάρταν ἐπιτίθεται κατὰ δύο ἄλλων, ὧν ὁ εἷς, ὁ Βιάτας, πάλλει λίθον μέγαν, περαιτέρω δὲ μάχεται διακριτὸς ἐκ τοῦ κωνοειδοῦς πύλου ὁ Ἑρμῆς. Τὰ λοιπὰ εἶνε δυσδιάκριτα (εἰκ. 77). Ποικιλώτατα εἶνε αἱ στάσεις ὅχι μόνον τῶν ἀγωνιζομένων ἀλλὰ καὶ τῶν νεκρῶν, πολλὰ δὲ τεχνικὰ προβλήματα δυσχερῆ ἐπιχειροῦνται. Ὁ τεχνίτης πειράται νὰ δώσῃ εἰκόνα λυσσώδους μάχης ἐκ τοῦ συστάδην καὶ ἐπιτυγχάνει. Ὁ προσεκτικὸς θεατὴς ὅμως θὰ διίδη, ὅτι ἡ συμπλοκὴ τῶν μαχομένων ἔχει πολλὰ συμπλέγματα ἐπαναλαμβανόμενα μὲ μικρὰς διαφοράς. Συνήθως εἷς ἢ δύο

Εἰκ. 77. Ἐκ τῆς Γιγαντομαχίας τοῦ θησαυροῦ τῶν Κνιδίων.

Εἰκ. 78. Εἰκονίζεται τὸ μέσον μέρος τοῦ ἀετώματος τοῦ θησαυροῦ τῶν Κνιδίων, ἐνθα ὁ Ἡρακλῆς ἀρπάζει τὸν τρίποδα τοῦ μαντείου.

πολεμισταὶ ἀντιτάσσονται πρὸς ἀλλήλους ἔχοντες μεταξύ των ἕνα ἐξηπλωμένον νεκρόν, ὥστε ἔχομεν συστήματα τοιαυτά τινα: '~' ἢ '~~'. Οἱ ἐγγύς καὶ οἱ μακρὰν τοῦ θεατοῦ πολεμισταὶ δηλοῦνται δι' ἐπιπέδων βαθμῆδόν βαθυτέρων μέχρι 4. Αἱ παραστάσεις τοῦ βαθυτάτου ἐπιπέδου εἶνε πλακῶδεις πρόστυποι ἀνάγλυφοι, ἐν ᾧ αἱ τοῦ ἔξω εἶνε ἔκτυποι μέχρι σχεδὸν ὀλογλύφων ἐνιαχοῦ. Ἀλλαχοῦ συνδυάζεται προοπτικὴ παράστασις. Συμπληρώματα διὰ χαλκοῦ καὶ διὰ χρωμάτων ἔχουσι πᾶσαι αἱ παραστάσεις τῆς ζωοφόρου. Ἀξιοπαρατήρητος πρὸ πάντων εἶνε ἡ προοπτικὴ ἀπεικόνισις τῶν ἄρμάτων.

Σχεδὸν κωμικὴ ὁμῶς εἶνε ἡ ἔρις δύο θεῶν, ὡς παρίστανεται αὕτη εἰς *τὸ ἀέτωμα τῆς προσόψεως (εἰκ. 78)*, ὅπερ μόνον ἐκ τῶν δύο ἀετωμάτων ἦτο κεκοσμημένον (τὰ λείψανα παρὰ τὸν τοῖχον τὸν πρὸς τὸ μαρμαρίνον ἀέτωμα τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος). Ἐπειδὴ δηλ. ἡ Πυθία δὲν ἔδιδε χρησμόν εἰς τὸν μὴ δεόντως πρότερον καθαρθέντα Ἡρακλέα, οὗτος ὀργισθεὶς ἀρπάζει καὶ ἀπάγει τὸν ἱερὸν τρίποδα, τὸ ἀπαραίτητον ὄργανον

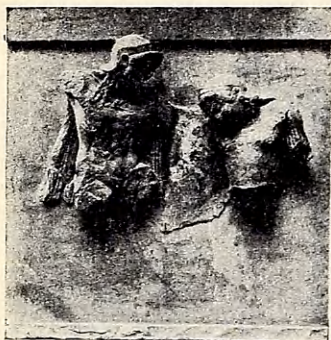
πρὸς χρησιμοδοσίαν, ὅπως ἰδρῶση ἴδιον μαντεῖον (πρβλ. σ. 64). Ὁ Ἀπόλλων, φορῶν τὸν βραχὺν χιτῶνα, ὃν καὶ ἐν τῇ Γιγαντομαχίᾳ, σπεύδει καὶ κρατεῖ τὸν τρίποδα. Τίς οἶδε δὲ τί θὰ ἐγίνετο, ἂν δὲν ἐμεσολάβει κατὰ τὸν μῦθον διὰ τῶν κεραυνῶν αὐτοῦ ὁ Ζεὺς καὶ δὲν ἔσπευδον ἐκατέρωθεν ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ἡ Λητώ καὶ ἄλλα πρόσωπα νὰ διαχωρίσωσι τοὺς διαμαχομένους καὶ νὰ διαλλάξωσιν αὐτοὺς διὰ τῆς ὑποσχέσεως χρησιμοῦ εἰς τὸν ἰσχυρογνώμονα Ἡρακλέα. Περιέργως εἶνε τὸ μὲν κάτω μέρος τῶν μορφῶν τοῦ ἀετώματος εἰργασμένον ὡς ἀνάγλυφον, τὸ δὲ ἄνω ὀλόγλυφον.

Ὅμοιος περίπου ἀλλ' ὀλιγώτερον πλούσιος καὶ ἀρχαϊκώτερος ἦτο ὁ κατὰ 15 περίπου ἔτη παλαιότερος **θησαυρὸς τῶν Σιφνίων** (σ. 34), οὗτινος λείψανα εἶνε ἐπίσης ἐν τῇ αἰθούσῃ ἀριστερὰ τῆς γυψίνης ἀναπαραστάσεως τοῦ τῶν Κνιδίων (*εἰκ. 64, 79*).

Ἡ Σίφνος εἶχεν, ὡς λέγεται, χρυσωρυχεῖα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀνέθηκε τῷ Ἀπόλλωνι τὸν θησαυρὸν εἰς τοὺς Δελφοὺς ὡς δεκάτην, ἐνῶ οἱ Κνιδιοὶ ἔχοντες κράτος ἰσχυρὸν καὶ πλούσιον, ὡς φαί-

Εἰκ. 79. Κεφαλὴ Καρνατίδος τοῦ θησ. τῶν Σιφνίων ἔχουσα ἄλλοτε ἐνθέτους ὀφθαλμοὺς. Ὁ πόλος δεικνύει ἐν ἀναγλύφῳ τὸν κιθαροδὸν Ἀπόλλωνα ἡγούμενον 4 γυναικῶν, ἐξ ἀντιθέτου δὲ 3 γυναῖκας ἀκολουθουμένας ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ παίζοντος ἐπτατάλαμον σύριγγα. Αἱ γυναῖκες εἶνε Νύμφαι ἢ Χάριτες ἢ Μοῦσαι (*Ὠραι, Μοῖραι).

Εἰκ. 80. Μετόπι τοῦ θησαυροῦ τῶν Ἀθηναίων εἰκονίζουσα τὸν Θησέα καὶ Ἀμαζόνα.

νεται, ἀνέθεσαν τὸν θησαυρὸν μετὰ πολεμικὴν ἐπιτυχίαν «δεκάτην ἀπὸ τῶν πολέμων», ὡς λέγει τοῦ κτιρίου ἡ βουστροφηδὸν ἐπιγραφή (τὰ λείψανα αὐτῆς δεξιὰ τῆς γυψίνης ἀναπαραστάσεως), ἥτις πιθανῶς ἔκειτο ἄνω ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου καὶ οὐχὶ ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου, ὡς ἐν τῇ ἀναπαραστάσει (εἰκ. 64). Ἡ εἰκ. 67 δεικνύει διάφορον ἀναπαράστασιν τοῦ αὐτοῦ θησαυροῦ.

Δ'. Αἶθουσα

Δεξιὰ τῆς πρώτης αἰθούσης, ἐν ᾗ ὁ ἡνίοχος, ἐν τῇ συναφεῇ αἰθούσῃ εἶνε ἐκτεθειμέναι αἱ σωθεῖσαι μετόπαι τοῦ θησαυροῦ τῶν Ἀθηναίων, κτιρίου οἰκοδομηθέντος κατὰ τὸν χρόνον 510-500 π. Χ. Οἱ ἄθλοι τοῦ Θησέως πρὸς τὰς Ἀμαζόνας (εἰκ. 80), τὸν Μαραθώνιον ταῦρον, τὸν Μινώταυρον (εἰκ. 81), πρὸς τὰ κακοποιὰ στοιχεῖα τὸν Σίνιν, τὸν Προκρούστην, καὶ τὸν Περιφοίτην, καὶ οἱ ἄθλοι τοῦ Ἡρακλέους πρὸς τὸν τρισώματον Γηρυόνην, οὗ φονευθεὶς κατάκειται ὁ κύων Ὀρθρος καὶ ἀπάγονται οἱ βόες (ἐπὶ πλείονων μετοπῶν),

Εἰκ. 81. Μετόπι τοῦ θησ. τῶν Ἀθηναίων εἰκονίζουσα τὸν Θησέα καὶ τὸν Μινώταυρον.

τὴν Κερυνίτιν ἔλαφον (*εἰκ. 82*), τὸν Νέμειον λέοντα, τὸν κένταυρον Φόλον, τὸν κακοποιὸν Κύκνον (*εἰκ. 83*) καὶ πάντες οἱ λοιποὶ ἀγῶνες ἢ τοῦλάχιστον πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, ὅσους ἠγωνίσθησαν οἱ δύο οὗτοι ἥρωες, ἦσαν τὸ θέμα τῶν μετοπῶν τούτων. Εἶνε ἄριστα δείγματα

Εἰκ. 82. Μετόπη τοῦ θησ. τῶν Ἀθηναίων εἰκονίζουσα τὸν Ἡρακλέα καὶ τὴν Κερυνίτιν ἔλαφον.

Εἰκ. 83. Μετόπη τοῦ θησ. τῶν Ἀθηναίων εἰκονίζουσα τὸν Ἡρακλέα φονεύοντα τὸν μεταξύ Τεμπῶν καὶ Θερμοπυλῶν κακοποιὸν Κύκνον.

τῆς ἀττικῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης, διακρίνεται δὲ διὰ τὴν γλαφυρίαν καὶ τὴν καλὴν διατήρησιν ἢ μετόπη ἢ παριστάνουσα τὴν Ἀθηνᾶν καὶ τὸν Θησέα (*εἰκ. 84*). — Ἐν τῷ μέσῳ τῆς αἰθούσης εἶνε δύο ὕμνοι τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπιγεγραμμένοι ἐπὶ δύο συντετριμμένων καὶ συγκεκολλημένων μαρμάρων, ἅτινα ἦσαν ἐντετοιχισμένα εἰς τὸ κτίριον τοῦ θησαυροῦ (*εἰκ. 14*). Εἶνε σπουδαιόταται ἐπιγραφαὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας μουσικῆς, ἐπεὶ δι᾽ ἑξέουσιν εἰς τὰ διάστιχα τῶν γραμμῶν τὰ ἀρχαῖα μουσικὰ σημεῖα. — Ἐκατέρωθεν τῶν ἐπιγραφῶν τούτων εἶνε ἐστημέναι δύο ἐν τῇ φυγῇ τοξεύουσαι πάρθια βέλη ἔφιπ-

ποι ἄμαζόνες, ἄκρωτήρια ἤτοι κοσμήματα τῶν γωνιῶν τῆς στέγης τοῦ θησαυροῦ. Ὁ θησαυρὸς τῶν Κνιδίων (ὄρα τὴν γυψίνην ἀναπαράστασιν *εἰκ. 64, 67*) ὡς τοιαῦτα ἄκρωτήρια εἶχε δύο πετομένας Νίκας (ὡς ὁ ναὸς τῶν Ἀλκμεωνιδῶν (*εἰκ. 29, 56*) καὶ μίαν Σφίγγα.

Ε'. Αἶθουσα (*εἰκ. 85*).

Περαιτέρω εἶνε ἡ αἶθουσα, ἐν ᾗ περιλαμβάνονται ἀρχαιότητες ἐκ τοῦ τεμένους τῆς Προναίας Ἀθηνᾶς, δεσπόζει δὲ ἡ ἀνασύστασις μέρους τινὸς τῆς ἐκεῖ κειμένης **θόλου** (σελ. 96, *εἰκ. 85*), ἣτις ἦτο περιφερικὸν κτίριον

Εἰκ. 84. Μετόπη τοῦ θησαυροῦ τῶν Ἀθηναίων εἰκονίζουσα τὴν Ἀθηνᾶν καὶ τὸν Ἀθηναῖον ἥρωα Θησέα.

δωρικοῦ ῥυθμοῦ, λίαν λεπτῆς ἐργασίας (400 π. Χ. περίπου). Αἱ μετόπαι τοῦ κτιρίου τούτου ἦσαν κεκοσμημέναι δι' ἀναγλύπτων παραστάσεων ἀμαζονομαχίας καὶ κενταυρομαχίας, ὧν πολλὰ συντρίμματα μετὰ μαρμαρίνων κεράμων τῆς στέγης καὶ τεμαχίων ἐκ τῶν φατνωμάτων τῆς ὀροφῆς ὡς καὶ ἄλλων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν εἶνε ἐκτεθειμένα πέριξ, μαρτυροῦντα περὶ τοῦ πλούτου τοῦ κτιρίου. — Βωμός τις περιφερῆς ἢ μᾶλλον **περί-**

βλημα μαρμαρίνον τοιούτου βωμοῦ (*εἰκ. 86*), τὸν ὁποῖον στεφανοῦσιν ἐν ἀναγλύφῳ ῥαδιναὶ παρθέναι τῶν μακεδονικῶν χρόνων τῆς τέχνης (τότε ἔσως προστεθεῖς εἰς τὴν παλαιότεραν θόλον, σελ. 96), μικραὶ τινες

Ελκ. 85. Ὁψις τῆς αἰθούσης τῆς θόλου ἐν τῷ μουσείῳ. Δεικνύει φατνώματα τῆς θόλου, ἀναπαράστασιν αὐτῆς καὶ ἄλλα.

μαρμάριναι ἐκ τῶν μικρῶν μετοπῶν τῆς θόλου κεφαλαί (ἐν τῇ ὑαλοφράκτῳ θήκῃ), ἀμιλλώμεναι πρὸς τὰς ἀρίστας Ταναγραίας κόρας κατὰ τὸ κάλλος, καὶ πλίνθοι

Εἰκ. 86. Ὁ μαρμαρίνος βωμός ἐκ τοῦ τεμένους τῆς Προναίας.

μαρμάριναι ἐκ τῶν ἐναγικῶν ναῶν διατηροῦσαι ὠραιότατα κοσμήματα τῆς ἐγκουστικῆς ζωγραφικῆς, συμπληροῦσι τὸν ἐκλεκτὸν θησαυρὸν τῆς μικρᾶς ταύτης αἰθούσης.

Γ'. Αἰθούσα (εἰκ. 87)

Ἡ τελευταία αἴθουσα πληροῦται ὑπὸ εὐκόσμου δάσους ἀγαλμάτων καὶ ἄλλων ἀναθημάτων. Εἰς τὸ βάθος ὑψοῦται **μνημεῖον** τετράγωνον ἀνασυσταθὲν (λείπουνσι δύο σειραὶ λίθων) καὶ ὑπομιμνή-

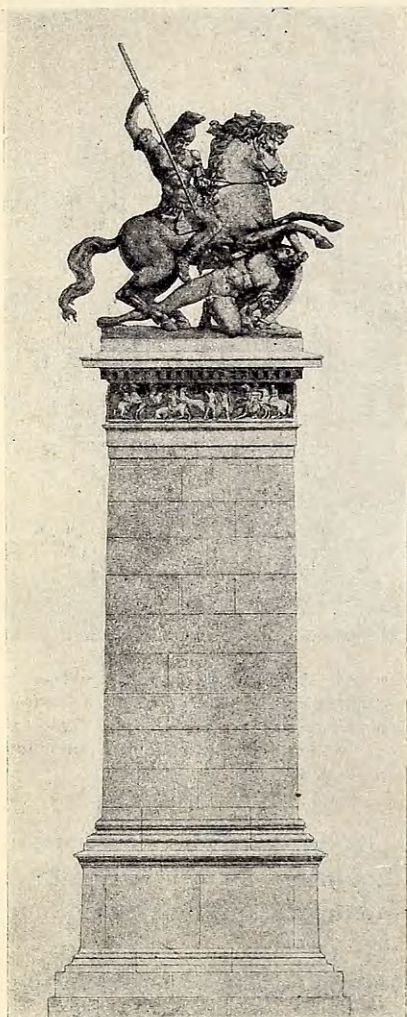
σκον λυπηρὰν σελίδα τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας, τὴν πτώσιν τοῦ προχώματος τῆς ἐλληνικῆς αὐτονομίας: Τῷ 168 π. Χ. ὁ **Λεύκιος Αἰμίλιος Παῦλος** ἐνίκησε καὶ ἤχμαλῶτισε παρὰ τὴν Πύδναν τὸν τελευταῖον βασιλέα τῆς Μακεδονίας Περσέα. Ὡς συνέβη πάντοτε, ὁ κάτοχος τῆς Μακεδονίας δὲν ἐβράδυνε νὰ ἔλθῃ καὶ εἰς τὴν λοιπὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Πλούταρχος διηγεῖται, ὅτι ὁ Παῦλος Αἰμίλιος, ἐλθὼν ἐκ Μακεδονίας εἰς Δελφούς, εὔρε βάθρον τετράγωνον (σ. 62), ὅπερ εἶχε κτίσει ὁ Περσεύς, πρὶν ἡττηθῆ, ἵνα στήσῃ ἐπ' αὐτοῦ τὸν ἑαυτοῦ ἀνδριάντα χρυσοῦν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ κτήματα τῶν ἡττημένων γίνονται κτήματα τῶν νικητῶν, ὁ Ῥωμαῖος στρατηγὸς συνετέλεσε τὸ μνημεῖον εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐν

Εἰκ. 87. Ὁψὶς τῆς ΣΤ' αἰθούσης τοῦ μουσείου. Δεικνύει ἐμπρὸς δεξ. τὴν ὕψηλὴν τριγωνικὴν βάσιν τῶν Μεσσηνίων, παρ' αὐτὴν τὸν Δάοχον Α', εἶτα τὰς 3 Ἑσπερίδας νύμφας. ἀριστ. τὸν Ἀγκόνιον καὶ τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ σιλφίου. Ὁπίσθεν τῶν Ἑσπερίδων τὸ ἀνάθημα τοῦ Αἰμ. Παύλου, δεξ. αὐτοῦ τὸν Ἅγιαν καὶ ἀριστ. τὸν Ἀντίνοον κ. ἄ.

Πύδνῃ νίκῃς αὐτοῦ καὶ ἔθηκεν ἐπάνω τὸν ἑαυτοῦ ἀνδριάντα ἔφιππον ἴσως, ἐπέγραψε δὲ τὴν ἐπιγραφὴν: «L. Aimilius, L. f. imperator. de. rege. Perse Macedonibusque cepet».

Τὸ ὅλον ὕψος τοῦ βάθρου ἦτο μεῖζον τῆς ἀναπαράσεως ἤτοι 9,50 μ. Τὰ ἱστορικῆς ὑποθέσεως ἀνάγλυφα, ἅτινα στεφανοῦσι τὸ μνημεῖον (γύψινα ἐκμάγματα εἶνε

Εἰκ. 88. Ἀναπαράστασις τοῦ ἀναθήματος
τοῦ Παύλου Αἰμιλίου.

εἰς τοὺς ἀπέναντι τοῦ μνημείου τοίχους) παριστάνουσι μάχας μεταξὺ μακεδονικῶν φαλάγγων καὶ ῥωμαϊκῶν λεγεῶνων ἐκ παντοδαπῶν ἀνθρώπων συγκεκροτημένων, ὥς γνωρίζομεν ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ ὥς δεικνύει ὁ διαφορότροπος ὀπλισμός (καὶ γυμνοὶ πολεμισταί). Αἱ στρογγύλαι κατακόσμητοι χαλκαὶ ἢ ἐπηγυρωμένοι ποτὲ ἀσπίδες εἶνε Μακεδονικαί. Ἡ ἐργασία εἶνε ἀδεξία καὶ τὰ σώματα δυσανάλογα, ὥσεί μὴ ἤθελον οἱ καλοὶ τεχνῖται νὰ ἐργασθῶσι πρὸς τιμὴν ξένου δυνάστου (εἰκ. 88).

Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ μνημείου τούτου ὑψοῦνται δύο ἕτερα ὑψηλότερα πάρισα μνημεῖα (εἰκ. 87), δεξιὰ μὲν **τριγωνικὴ βᾶσις** ὁμοία πρὸς τὴν ἐν Ὀλυμπίᾳ βᾶσιν τῆς Νίκης τοῦ Παιωνίου καὶ ὑποβαστά-

ζουσά ποτε ἐπίσης Νίκην ἢ τρίποδα, ἀνάθημα σύγχρονον τῶν αὐτῶν **Μεσσηνίων** (σ. 44), οἵτινες ἀνέθεσαν καὶ τὴν ἐν Ὀλυμπίᾳ Νίκην, ἀριστερὰ δὲ θαυμάσιον ἐν γύψῳ ἀνατυπωθὲν μοναδικὸν ἔργον τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης, ἀνάθημα τῶν **Ἀμπελιωτῶν** τῆς Κυρηναϊκῆς. Εἶνε δὲ τοῦτο **κίων** ἀπομιμούμενος φυτόν τι καρυκευτικὸν κυρηναϊκόν, τὸ **σίλφιον**, οὕτως ὥστε ἀπὸ τῆς ῥίζης μέχρι τῆς κορυφῆς κατ' ἀποστάσεις ἐκφύονται πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις φύλλα ἐλαστικώτατα, τολμηρῶς γλυφέντα καὶ ἐκπηδῶντα ἐκ τοῦ καυλοῦ μέχρις ἐνὸς μέτρου (σ. 60). Ἐπὶ τῆς κορυφῆς δὲ ἀντὶ ἄνθους ἐτέθησαν χορεύουσαι τρεῖς ὠραῖαι πολοφόροι κόραι (τὸ πρωτότυπον ἐν μέσῳ τῆς αἰθούσης πρὸ τοῦ μνημείου τοῦ Αἰμ. Παύλου, **εἰκ.** 89,90), νύμφαι Ἑσπερίδες, εἰς χαρίεν σύμπλεγμα ἀπλούστερον τοῦ συνήθους συμπλέγματος τῶν τριῶν Χαρίτων· ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐβάσταζον πιθανῶς τρίποδα, οὗ οἱ πόδες κατήρχοντο μεταξὺ τῶν νυμφῶν ἐπὶ τῶν κορυφαίων τριῶν φύλλων, ὁ δὲ ὄλμος ἢ λέβης

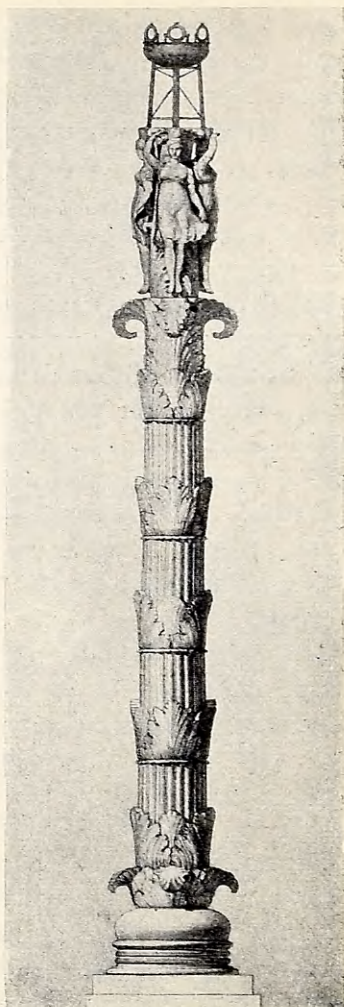
Εἰκ. 89. Αἱ τρεῖς Ἑσπερίδες Νύμφαι ἐπὶ κορυφῆς τοῦ καυλοῦ τοῦ σιλφίου, ἀναθήματος τῶν Κυρηναίων Ἀμπελιωτῶν.

ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τῶν νυμφῶν (ὄχι ὅπως εἶνε ἐν τῇ *εἰκ. 91* καὶ *87* ἔνθα λείπει καὶ εἷς σπόνδυλος. Τὸ ὕψ. θὰ ἦτο 8.80 μ. ἄνευ τῶν

Εἰκ. 90. Πλαγία ὄψις Ἑσπερίδος ἐκ τοῦ ἀναθήματος τοῦ σιλφίου.

νυμφῶν καὶ τῆς βάσεως. Τὸ ἔργον εἶνε μαρμάρινον (ἐν τῇ αἰθούσῃ εἶνε τὰ μαρμάρινα συντρίμματα περὶ τὴν γυψίνην ἀναπαράστασιν), ἀλλ' ὁ θεώμενος τὸ ὅλον οὐδέποτε φαντάζεται, ὅτι τοῦτο εἶνε τόσον ἄκαμpton, ὅσον ἐπι-

Εἰκ. 91 Ἡ πρώτη ἀπόπειρα ἀναπαράστασεως τοῦ ἀναθήματος τοῦ σιλφίου

βάλλει ἡ ὕλη, ἐξ ἧς ἐποιήθη. Ὑψηλὸν ὑπὲρ τὰ 8 μέτρα, ῥαδινόν, ἐλαστικόν καὶ αἰθέριον, εἶνε σταθερῶς πεφυτευμένον εἰς τὴν γῆν· ἂν δὲ ἤθελε πνεύσει ἐλαφρὸς ἄνεμος, νομίζει τις, ὅτι θὰ ἔβλεπεν αὐτὸ νὰ κάμπηται ὡς κάλαμος. Τὸ ἀνάθημα τῶν Μεσσηνίων καὶ ὁ **καυλὸς τοῦ σιλφίου**, εἶνε ἔργα σχεδὸν σύγχρονα, ἀναγόμενα εἰς τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 5^{ου} αἰ. π. Χ.

Μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων μνημείων τῆς αἰθούσης ταύτης καὶ πρὸ αὐτῶν εἶνε ἐστημένα πολλὰ ἀγάλματα, ὧν 8, μᾶλλον ἢ ἥττον σφζόμενα, ἀναγονται εἰς ἓν **ἀνάθημα**. Ὁ ἐκ **Φαρσάλου** γνωστὸς τε-

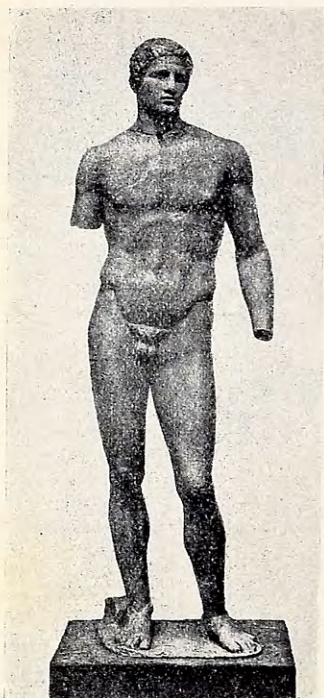
τράρχης τῆς Θεσσαλίας **Δάοχος**, ἱερομνήμων ποτὲ ἐν **Δελφοῖς** (338-334 π.Χ.), ἀνέθηκεν αὐτὸ εἰς διαιώνισιν τῶν προγόνων αὐτοῦ. Ἐννέα ἦσαν ὅλα τὰ ἀγάλματα, ἐξ αὐτῶν δὲ δὲν ἐσώθη μόνον τὸ τοῦ ἀναθέτου **Δαόχου**. Τὰ ἀγάλματα ἦσαν ἰδρυμένα ἐπὶ ἐνεπιγράφων βάθρων, ἅτινα εἶδομεν κατὰ χώραν ἐν τῷ τεμένει τοῦ Ἀπόλλωνος (σ. 58), ἐξ αὐτῶν δὲ καὶ ἐκ τῆς παραστάσεως τῶν ἀγαλμάτων μανθάνομεν, ὅτι οἱ ἡγεμόνες οὗτοι τῆς Φαρσάλου ἀπεικονίσθησαν, ὡς εἶχον διαπρέπει ἐν τῷ βίῳ αὐτῶν, εἴτε δηλ. ὡς πολιτευταὶ καὶ στρατηγοὶ εἴτε ὡς ἀθληταί. Οἱ πρῶτοι φοροῦσι τὰς χειμερινὰς ἢ θερινὰς στολὰς καὶ περίτεχνα σανδάλια, ὧν ὁ πυρὴν ἐν τινὶ μέτρῳ εὐρίσκεται καὶ

Εἰκ. 92. Ὁ Ἀκρόνιος (α) καὶ ὁ Δάοχος Α' (β) ἐκ τοῦ ἀναθήματος τοῦ Δαόχου Β' τῆς Φαρσάλου.

νῦν ἐν Θεσσαλίᾳ, οἱ δεύτεροι δὲ εἶνε γυμνοί, ὡς προσήκει εἰς ἀθλητάς. Τὸν γενάρχην Ἄπαρον προσέθηκα, εὐρών πρὸς ἡ τῶν Δελφῶν τὸν κορμόν, τὴν δὲ κεφαλὴν

καὶ τὸ ἐν σκέλος ἐν τῷ μουσεῖῳ. Μετὰ τοῦτον ἐν σειρᾷ ἐπὶ τῶν βάσεων τοῦ ἀναθήματος ἦσαν ὁ ἐνδεδυμένος Ἀκνόνιος (ἀριστερὰ τῶν

Εἰκ. 93. Ὁ Ἀγίας τοῦ ἀναθήματος τοῦ Δαύχου.

Εἰκ. 94. Ὁ Σίσυφος Α' τοῦ ἀναθήματος τοῦ Δαύχου.

μαρμαρίνων Ἑσπερίδων εἰκ. 92 α), ὁ περίφημος ὡς παγκρατιαστὴς Ἀγίας (μεταξὺ τοῦ μνημείου τῶν Μεσσηνίων καὶ τοῦ τοῦ Παύλου εἰκ. 87, 93) ὁ μόνος μετὰ τοῦ Ἀπάρου σφῶζων τὴν κεφαλὴν, ἐστεμμένην μάλιστα

διὰ τῆς ταινίας τοῦ νικητοῦ ἀθλητοῦ, ὁ Τηλέμαχος (ὀπισθεν τῆς τριγωνικῆς βάσεως ὑπὸ τὸ πυλόμορφον νῦν ἀλλ' ἄλλοτε ἐπὶ δύο κίωνων ἱστάμενον παρὰ τὸν ναὸν μνημεῖον Χαριξένου τοῦ Αἰτωλοῦ) καὶ ὁ τὴν στάσιν τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πραξιτέλους ἔχων Ἀγέλαος γυμνοί, ὁ Δάοχος ὁ Α' (*εἰκ. 92 β*) καὶ (δεξιὰ αὐτοῦ) ὁ Σίσυφος ὁ Α' ἐνδεδυμένοι βραχὺν χιτῶνα (*εἰκ. 94*) — παρὰ τὸ παράθυρον τῆς προσόψεως τοῦ μουσείου, ὁ ἀναθέτης Δάοχος ὁ Β' ἐνδεδυμένος (σῶζεται ἡ βάσις μετὰ τῶν ἄκρων ποδῶν κειμένη ἐν τῇ παρὰ τὸν Σίσυφον Α' γωνίᾳ) καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σίσυφος ὁ Β' (παρὰ τὸν τοῖχον πλησίον τοῦ κίονος τοῦ σιλφίου) γυμνὸς καὶ μεγαλοσωμότερος τῶν ἄλλων, δι' ὃ καὶ δικαίως ἀμφιβάλλεται ἂν ἀνήκει εἰς τὸ θεσσαλικὸν ἀνάθημα.

Ἐν Φαρσάλῳ εὐρέθη βάσις χαλκοῦ ἀγάλματος τοῦ Ἀγίου φέρουσα τὸ αὐτὸ περίπου ἐπίγραμμα, ὅπερ καὶ ἡ ἐν Δελφοῖς, μὲ τὴν προσθήκην ὁμῶς, ὅτι τὸ ἄγαλμα τῆς Φαρσάλου «*Λύσιππος Σικυώνιος ἐποίησε*». Ἐκ τούτου εἴκασαν διάφοροι ἀρχαιολόγοι, ὅτι καὶ τὸ ἐν Δελφοῖς ἄγαλμα τοῦ Ἀγίου

Εἰκ. 95. Πωγωνοφόρος ἀνὴρ
«ὁ φιλόσοφος».

ἦτο ἔργον τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Λυσίππου ἀντίγραφον τοῦ ἐν Φαρσάλῳ. Φαντάζεται δὲ πᾶς τις, τίνα συγκίνησιν αἰσθάνεται ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος, ὅταν ἐπιφαίνηται ἡ πιθανότης ἢ ἡ βεβαιότης περὶ τῆς ἀνευρέσεως

Εἰκ. 96. Εἰκονικὴ κεφαλὴ.

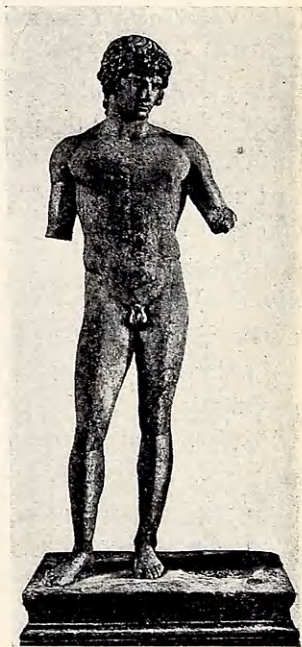

Εἰκ. 97. Κατὰ χροτάφον ὄψις τῆς κεφαλῆς.

πρωτοτύπου τινὸς ἔργου ἐξελθόντος ἐκ τῆς χειρὸς ἢ καὶ τοῦ ἐργαστηρίου ἀπλῶς οἰουδήποτε ἐκ τῶν μεγάλων, ὡς ὁ Λύσιππος, καλλιτεχνῶν τῆς ἀρχαιότητος. Ἔχει δὲ ὁ Ἀγίας τῶν Δελφῶν συγκεκριημένον καὶ εὐπλαστον τὸ σῶμα καὶ ρεμβῶδες τὸ βλέμμα καὶ τελείως ἀνδρώδη τὴν ἔκφρασιν, καὶ ἀνεπίδεικτον τὴν στάσιν καί, πλὴν ἰδιαζόντων τινῶν ὠρισμένοις ἐργαστηρίοις γνωρισμάτων, ἐν γένει ἀρετὰς τιμῶσας καλλιτέχνην τινὰ τοῦ 4^{ου} αἰῶνος. Δυστυχῶς ὅμως ἡ εἰκασία δὲν φαίνεται πολὺ πιθανή. Κατὰ τὸν 4^{ον} αἰῶνα π.Χ. οἱ Δελφοὶ

δὲν ἦσαν ῥωμαϊκὴ πανδέγμων ἔπαυλις ἀντιγράφων, ἡ δὲ πλαστικὴ εὐρετικότης καὶ δρᾶσις ἦτο ἐν τῇ μεγίστῃ ἐντάσει· εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς δὲ ἀνάθημα τοῦ Δαόχου εἰργάσθησαν ἀναμφισβητήτως πλείονες τεχνῖται, οἵτινες ἦσαν συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς τοσοῦτον φιλόδοξοι, ὥστε νὰ μὴ καταδέχωνται νὰ ἀντιγράψωσι μήτε τὰ ἑαυτῶν ἔργα μήτε τὰ τῶν ἄλλων. Ἡ δημιουργικότης ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ ἐπιζητῆται πάντοτε ἡ ἀνεξαρτησία τῆς ἐμπνεύσεως. Ἐν τῷ μουσεῖῳ τῶν Ἀθηνῶν εἶνε πάμπολλα ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τοῦ 4^{ου} αἰῶνος, ἔργα ἐμπορικά ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον· ἀλλ' οὐδὲν εἶνε ἀντίγραφον τοῦ ἄλλου. Ὑπάρχουσι δὲ τεκμήρια ὅτι ὁ Ἀγίας τῶν Δελφῶν εἶνε παλαιότερος τοῦ ἐν Φαρσάλῳ. Οἱ ἐν Δελφοῖς καλλιτέχναι τοῦ Δαόχου ἦσαν ἄλλοι καὶ οὐχὶ ὁ χαλκοπλάστης Λύσιππος· θὰ ἦσαν δὲ πάντως τόσον ὑπερήφανοι, ὥστε νὰ νομίζωσιν, ὅτι εἶνε τοῦλάχιστον ἴσοι πρὸς τὸν Λύσιππον, πρὸς ὃν εἶχον τεχνικὴν τινα συγγένειαν, οἷαν ἔχουσι πάντοτε οἱ σύγχρονοι καλλιτέχναι. Ὁ Ἀγίας ὁ Τηλέμαχος καὶ πιθανῶς ὁ Ἄπαρος εἶνε ἔργα τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου.

Ἄν εἰς τάνωτέρῳ μνημεῖᾳ προσθέσωμεν δύο ἄλλα

Εἰκ. 98. Ὁ Ἀντίνοος.

ἀγάλματα σύγχρονα πρὸς τὰ θεσσαλικά, ἐν ἀνδρὸς πωγωνοφόρου, (ἀριστερὰ τῷ εἰσιόντι εἰς τὴν αἴθουσαν **εἰκ. 95**) καὶ ἕτερον ἀκέφαλον (δεξιὰ τῷ εἰσιόντι) γυναικὸς (σελ. 60), προσέτι δὲ (παρὰ τὴν δεξιὰν παραστάδα τῆς εἰσόδου) **κεφαλὴν** τινὰ γενειῶσαν **εἰκονικὴν** (*portrait*), ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἀριστοῦργημα τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων (**εἰκ. 96, 97**), τὸ παρ' αὐτὴν ἀκέφαλον ἄγαλμα κιθαρῳδοῦ Ἀπόλλωνος, **γυναικεῖαν κεφαλὴν** μεθ' ὑψηλοῦ κεφαλοδέσμου, τὸ ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐνδεδυμένον καὶ μειδιῶν **ἄγαλμάτιον παιδίου**, καὶ τὸ στιλπνὸν **ἄγαλμα** (εἰς τὸ βάθος ἀριστερὰ), τὸ ὁποῖον ἀνέθηκεν Ἀριστότιμος ὁ ἱερεὺς τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος εἰς τιμὴν τοῦ ἀποθανόντος (131 μ. Χ. **εἰκ 98**) καὶ ἀφηρωϊσθέντος ὠραίου Ἀντινόου, ὅστις εἶχεν ἔλθει εἰς Δελφοὺς μετὰ τοῦ Ἀδριανοῦ, οὗ τὸν ἀνδριάντα εἶχε στήσει ἐν τῷ τεμένει τῆς Προναίας (σ.93) ὁ αὐτὸς ἱερεὺς, συμπληροῦμεν τὴν ἐκλογὴν τῶν κοσμοῦντων τὴν τελευταίαν ταύτην αἴθουσαν μνημείων. Αἱ κατὰ τοὺς τοίχους ἐπιγραφαί, καὶ τὰ πολλὰ ἐλλιπῆ ἀγάλματα ἢ τεμάχια ἀγαλμάτων εἶνε εἰδικωτέρου ἐνδιαφέροντος ἀντικείμενα, τὰ δὲ ἀνάγλυφα, ἅτινα παριστάνουσιν ἄθλους τοῦ Ἡρακλέους (εἰς τὸν τοῖχον ὀπισθεν τοῦ κίονος τοῦ σιλφίου) καὶ ἐκόσμουσαν ἄλλοτε τὸ προσκήνιον τοῦ θεάτρου, εἶνε μικρᾶς καλλιτεχνικῆς ἀξίας ἔργα ῥωμαϊκῶν χρόνων. Πρὸ τῆς Β παραστάδος τῆς εἰσόδου εἶνε τὸ κάτω μέρος ἐρμαϊκῆς **στήλης**, ἣτις ἐτερματίζετο ἐπάνω διὰ τῆς προτομῆς τοῦ **Πλουτάρχου** διατελέσαντος ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἱερέως ἐν Δελφοῖς. Τὴν στήλην εἶχον ἀναθέσει οἱ Δελφοὶ καὶ οἱ συμπολῖται τοῦ Πλουτάρχου Χαίρωνεῖς ὁμοῦ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Ἐργάθων ἀρχιτέκτων 22.
 Ἐργασικράτης ἀρχιτέκτων 22.
 Ἐργέλαος 133.
 Ἐργίας ἄγαλμα ἐν Δελφοῖς 127.
 132. 133. 134. 135 ἐν Φαρσάλῳ
 133. 134. 135.
 ἄγνωστα ἀναθήματα 31 θησαυ-
 ρὸς 50. 51. κτίσματα 51. 58.
 70. 75. 93. 94. 95. 96.
 ἀγορά 25.
 Ἐγγύλλης (Caere) θησαυρὸς 21.
 40. 41. 43. 45.
 Ἐδριανὸς ἐν Δελφοῖς 12. 136
 ἀνδριάντος βάσις 93. βαλα-
 νεῖον, δεξαμενὴ 56.
 Ἐθηνᾶς ἄγαλμα 67. — Ἐργά-
 νης καὶ Ζωστηρίας ἐνεπί-
 γραφοὶ στήλαι 92. — Προ-
 ναΐας βωμὸς 91. 92. 124. 126.
 ναὸς 8. 10. 14. 18. 19. 82. 90. 91.
 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99.
 Ἐθηνᾶν ἀνάθημα 26. 29. 68.
 θησαυρὸς 18. 37. 38. 39. 40. 41.
 43. 49. 67. 122. 123. 124. στοᾶ
 42. 43. 46. 47. 49.
 Αἰτωλῶν ἀνάθημα 32. 61. 66. 68.
 Ἐκανθίων θησαυρὸς 55. 56. 57.
 Ἐκνόνιος 127. 131. 132.
 Ἐλεξάνδρου Φιλέλληνος ἀν-
 δριάς 55.
 Ἐλκμεωνίδαί 11. 21. 22. 69. 103.
 105. 106.
 Ἐλως ἱερὰ 46. 48. 52.
 Ἐμβρακίας ἀνάθημα 68.
 Ἐμπελιωτῶν ἀνάθημα 129.
 Ἐμφικτίονες 12. 22. 98. 99.
 Ἐμφικτιονικὸν συνέδριον (Πυ-
 λαία) 11. 14. 18. 33. 82. 105.
 Ἐνάγλυφον ἀποξυομένου 110.
 Ἐνδριῶν ἀναθήματα 48.
 Ἐντίνοος ἐν Δελφοῖς 127. 135.
 136. ἀνδριάς 70.
 Ἐντιφάνης Ἐργεῖος πλάστης
 31.
 Ἐπαρος 132. 135.
 Ἐπόλλωνος ἄγαλμα λατρευ-
 τικὸν 66. 67. — κιθαρφοῦ χρυ-
 σοῦν ἄγαλμα 66. — Μοιραγέ-
 του ἄγαλμα 67. — καὶ Ἐρα-
 κλέους ἔρις περὶ τοῦ Τρίπο-
 δος 120. ναὸς 18. 19. 21. 22.
 23. 31. 46. 53. 55. 56. 59. 61.
 62. 63. 65. 67. 69. 71. 90. 98.
 103. 104. 105. 106. 110. 120.
 124 τέμενος 14. 19. 21. 22. 23.
 24. 25. 27. 50. 82. 99. 111. 131.
 ὕμνοι 37. 123.
 Ἐργείων ἀναθήματα 27. 28. 29.
 31.
 Ἐριστότιμος ἱερεὺς Πυθίου
 Ἐπόλλωνος 136.

Ἀρκάδων ἀνάθημα 27.30.32.58.

Ἀρτέμιδος ἄγαλμα 67.

Ἀρτεμίσιον ἀνάθημα ναυμα-
χίας 54.

Ἀρχεδάμου Σελινουντίου τά-
φος 108.

Ἀσκληπιεῖον 40. 41. 43. 45.

Ἀττάλου Α' στοά 55. 56. 59.

Ἀχαιῶν ἀνάθημα 31. 68.

βαλανεῖα 81.

Βάττου βασιλέως Κυρήνης
ἄρμα 61.

βιβλιοθήκη 88.

Βίτων 36. 110.

Βοιωτῶν (Θηβαίων) ἀνάθημα
31. 32 θησαυρὸς 35. 36.

βωμὸς Εἰλειθυίας 92. Νεοπτο-
λέμου 57. 58. 59. Προναίας
91. 92. 124. 126. Ὑγείας 92.
Χίων 52. 58. 63.

Γαλατῶν ἀσπίδες ἀναθηματι-
καὶ 66.

Γέλωνος ἀνάθημα 59. 60. 73.

Γῆς ἱερὸν 44. 46. λατρεία 45.
— καὶ Μουσῶν ἱερὸν 68.

Γιγαντομαχία 104. 117. 121.

γυμνάσιον 8. 10. 14. 19. 85. 86.
87. 88. 90.

Δαμάτριον 88.

Δαόχου Α' Φαρσαλίου ἄγαλμα
127. 131. 133— Β' ἄγαλμα 131.
133. ἀνάθημα 58. 59. 61. 76.
131. 132. 133. 135.

Δεινομενειδῶν ἀναθήματα 59.
60. 73.

Διονύσου ἄγαλμα 67. 76 — τά-
φος 66. 73.

Διὸς Μοιραγέτου ἄγαλμα 67.
Δομετιανός ἀνακαίνισις ναοῦ

Ἀπόλλωνος 110— ὄχετός 72.

Δούρειος ἵππος 28.

Εἰλειθυίας βωμὸς 92.

ἐναγικοὶ ναοὶ 93. 94. 95. 96.

Ἐπίγονοι 27. 28. 29.

Ἐπτά ἐπὶ Θήβας 27. 29.

ἐργαστήρια ὑπόγεια θολωτά
56.

Ἑρμοῦ ἄγαλμα 67.

Ἑσπερίδες ὀρχούμεναι 127.
129. 130. 131. 132.

Ἑστίας ἄγαλμα 67.

Εὐμένεια (λαμπαδηδρομία) 52.

Εὐμένης Περγάμου ἐν Δελφοῖς
52. 73. στοά (ποικίλη). 69. 79.
80.

Εὐρυμέδων ποταμὸς ἀνάθημα
μάχης 60.

ἡνίοχος χαλκοῦς 71. 72. 101.
102. 122.

Ἡρώδης Ἀττικὸς ἐν Δελφοῖς
78. 79— ἐξέδρα 46.

θέατρον 18. 25. 71. 72. 73. 74.
75. 76. 85.

Θεόδωρος ἢ Θεόδοτος ἀρχι-
τέκτων 94.

Θεοξένια 67.

- Θηβαίων ἀναθήματα 48. θησαυρός 35.
- θησαυροὶ 20. 21. 32 ἀγνώστων 50. 51. Ἀγύλλης (Caere) 21. 40. 41. 43. 45. Ἀθηναίων 18. 37. 38. 39. 40. 41. 43. 49. 67. 122. 123. 124. Ἀκανθίων 55. 56. 57. Βοιωτῶν 35. 36. Θηβαίων 35. Κλαζομενίων 39. Κνιδίων 21. 32. 33. 34. 35. 41. 81. 94. 112. 113. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 124. Κορινθίων 38. 48. Κυρηναίων 50. Μασσαλιωτῶν 49. 50. Ποτιδαιατῶν 36. Σικυνίων 21. 34. 35. 36. 121. Σπίνης 21. 40. 41. 42. Συρακοσίων 36. θόλος 93. 94. 96. 97. 98. 99. 124. 125.
- Θρασυβούλου ἀνάθημα 59. 60. 73.
- Θυῖαι ἢ Θύστιον 18. 82.
- ἱερὰ ὁδὸς 25. 34. 35. 36. 46. 53. ἱερέων οἶκος 99.
- Ἰέρωνος ἀνάθημα 59. 60. 73. ἀνδριάς 28.
- ἱππόδρομος! 85.
- ἰσχέγον 60.
- Καλυδωνίου κάπρου θήρα 108.
- Καρυάτιδες 113. 115. 121.
- Κασσοτὶς 75.
- Κασταλία 8. 9. 24. 36. 49. 82. 83. 84. 85. 89.
- Καστρί 13.
- Κερκυραίων ἀνάθημα 26. 27. 29. 57.
- Κίρρα 7. 20. 106.
- Κίρφης 7. 8. 94.
- Κλαζομενίων θησαυρός 39.
- Κλεισθένης Σικυώνιος 108.
- Κλέοβις 36. 110. 111.
- Κνιδίων θησαυρός 21. 32. 33. 34. 35. 41. 81. 94. 112. 113. 115. 116. 118. 119. 120. 121. 122. 124. λέσχη 76.
- Κορινθίων θησαυρός 38. 48.
- Κρατέρου θάλαμος 70. 71. 72. 73.
- Κράτητος δελφικὸν γένος 94.
- κρῆναι γυμνασίου 88. 89. Δομετιανοῦ 76. Κασσοτὶς 75. ναοῦ Ἀπόλλωνος 70. σταδίου 77.
- Κρίσα 7. 11. 20. 77. 85. 105.
- Κυρηναίων ἀναθήματα 48. 129. θησαυρός 50.
- Κυφέλου θησαυρός βλ. Κορινθίων θησαυρός.
- Λαβυαδῶν ἐπιγραφή 104. λαμπαδηφορία (Εὐμένεια) 45. 52.
- Λακεδαιμονίων ἀνάθημα 27. 30.
- Λαμπαδηφορία 45. 52.
- Λεσβίων ἀνάθημα 68.
- λέσχη Κνιδίων 76.
- Λευκιππίδων ἀρπαγή 117.
- Λεωχάρους καὶ Λυσίππου Ἀλεξάνδρου θήρα 71.
- Λητοῦς ἄγαλμα 67.
- Λιπαραίων ἀνάθημα 33. 35. 68.
- λουτρὸν (γυμνασίου) 88. 89.
- Λυδῶν βασιλέων ἀναθήματα 66

Λύσιππος 133. 134. 135. ἔργα-
στήριον 134—καὶ Λεωχάρης·
Ἄλεξάνδρου θήρα 71.

Μακεδόνων Δίου ἀναθήματα 48
Μακεδόνων Παιόνων (τὴν περὶ
τὴν νῦν Γευγελὴν) ἀνάθημα 48
μαντεῖον βλ. Ἀπόλλωνος ναὸς.
Μαντινέων ἀναθήματα 48.

Μαραθῶν· ἀκροθίνια μάχης 37.
38. 39. ἀνάθημα Ἀθηναίων
ἐπὶ νίκη 26. Περσικαὶ ἀναθη-
ματικαὶ ἀσπίδες ἐκ Μ. ἐπὶ
νίκη 66.

Μαρμαρὰ 90.

Μασσαλιωτῶν ἀνάθημα 68. θη-
σαυρὸς 49. 50.

Μεσσηνίων ἀνάθημα 44. 127.
129. 131. 132.

Μιλτιάδης 26.

μουσεῖον 23. 94. 100 ἔ.

Μουσῶν ἱερὸν 70.

Μυκηναῖκοι τάφοι 80.

Ναξίων Σφίγξ 22. 24. 111. 112.
113. 114.

ναοποιοὶ 12. 22. 73. 105.

Ναυπλία 19.

Νεοπτολέμου βωμὸς 57. 58. 59.
τέμενος 57. 58. 61.

Νίκης Παιωνίου βάθρον 128.

Ξενόδωρος ἀρχιτέκτων 22.

Ξυστὸς δρόμος 86.

Ὁδυσσεὺς οὐλὴ 87.

Ὅμηρος χαλκοὺς 66.

ὀμφαλὸς 36. 37. 60. 67. 109.
ὀπλοθήκη 88.

Ὀρσιλάου δελφικὸν γένος 94.

Παγκράτης προμηθευτὴς λί-
θων 57. 58.

Παιώνιος γλύπτης 128.

παλαιίστρα 87. 88. 89.

παραδρομὶς 86. 87. 88. 89. 90.

Παύλου Αἰμιλίου ἀνάθημα 62.

τρόπαιον 126. 127. 128. 129. 132.

Περγαμηνῶν βασιλέων ἀνδρι-
άντες 55. 57.

περιρραντήριον 66.

Περσεὺς βασιλεὺς τῆς Μακε-
δονίας 126. 127.

Περσικαὶ ἀσπίδες ἀναθηματι-
καὶ ἐκ Μαραθῶνος 66.

Πινδάρου σιδηροῦς θρόνος 67.

Πλαταιαί· ἀνάθημα ἐπὶ νίκη
53. 54.

Πλειστός 7. 8. 94.

Πλουτάρχου Χαιρωνέως προ-
τομή ἐν Δελφοῖς 136.

Πολυγνώτου τοιχογραφίαι 76.

Πολυζάλου ἀνάθημα 59. 102. 103

Πολυμήδης 110.

Ποσειδῶνος ἄγαλμα 67.

Ποτιδαιατῶν θησαυρὸς 36.

Προυσίου ἀνδριᾶς 61. 63. 72.

Πυθία 20. 63. 120—οἰκία 70.

Πύθια 10. 11. 20. 64. 73. 78. 85.

Πύθων 10. 11. 45.

Πυλαία βλ. Ἀμφικτιονικὸν
συνέδριον.

Ροδίων ἀνάθημα 54. 68.

- Ροδώπιδος ἄγαλμα 60.
 Σαλαμῖς· ἀνάθημα 54. ναυτικά
 τρόπαια 43.
 Σαρδηνίας ἀναθήματα 68.
 Σίβυλλα 44. 63.
 Σικυωνίων θησαυρὸς 32. 107.
 108.
 σιλφίου ἀνάθημα 22. 60. 127.
 129. 130. 131. 133.
 Σισύφου Α' ἄγαλμα 132. 133 —
 Β' ἄγαλμα 133.
 Σιφνίων θησαυρὸς 21. 34. 35.
 36. 121.
 Σπίνης θησαυρὸς 21. 40. 41. 42.
 Σπίνθαρος ἀρχιτέκτων 22.
 στάδιον 14. 77. 78. 80. 85.
 στεπτήριον 45. 48. 49.
 Συγγρὸς Ἀνδρέας 100.
 Συρακοσίων θησαυρὸς 36.
 σφαιριστήριον 89.
 Σφίγξ Ναξίων 22. 24. 111. 112.
 113. 114.
 Σωτήρια 12.
 ταμίαι 76.
 Ταραντίνων ἀνάθημα 28. 32.
 38. 55.
 τάφος ἑλληνιστικὸς 81.
 Τενεδίων ἀνάθημα 55.
 Τηλέμαχος 133. 135.
 Τιμαρέτας Αἰτωλῆς μνημεῖον
 61.
 τρίπους 66.
 τρόπαιον κατὰ Περσῶν 480 π.Χ.
 93. 95. 96.
 Ὑάμπεια 10. 19. 82.
 Ὑγιείας βωμὸς 92.
 ὕδραγωγεῖον παλαιὸν 46.
 Φαιδριάδες 8. 9. 10. 12. 17. 19.
 65. 78. 82. 105.
 Φαρσαλίων ἀναθήματα 48.
 Φειδίας 26.
 Φιλοποίμενος ἀνδριάς 31.
 Φλιασίων ἀναθήματα 48.
 Φρύνης ἀνδριάς 60.
 Φυλάκου ἥρωος τέμενος 92.
 Φωκέων ἀναθήματα 48. 54.
 Χαριζένου Αἰτωλοῦ ἀνάθημα
 54. μνημεῖον 133.
 Χαροπίνου Παρίου παίδων ἀνά-
 θημα 111.
 Χίων βωμὸς 52. 58. 63.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ. 32 στ. 9 ἐκ τῶν κάτω ἀντὶ δεύτερον ἀνάγνωθι πρῶτον
» 37 » 4-5 ἐκ τῶν κάτω ἀντὶ τὰς βαθμίδας κλ. ἀνάγνωθι:
τὴν ὀριζοντίωσιν τῶν ἀνωμάλως καθιζημένων κρηπιδωμά-
των (ὄρα τὴν νοτ. πλευράν) καὶ τὴν ἀνασύνθεσιν μέχρι τῶν
ὀρθοστατῶν ὑπέδειξεν καὶ ἐξετέλεσεν ὁ Ν. Μπαλᾶνος.